

Mari Pirkola

ILMAN HUOLTAJAA TULLEEN ALAIKÄISEN TURVAPAIKANHAJIJAN TURVAPAIKKAMENETTELY

**ILMAN HUOLTAJAA TULLEEN ALAIKÄISEN TURVAPAIKANHAJIJAN
TURVAPAIKKAMENETTELY**

Mari Pirkola
Opinnäytetyö
Kevät 2011
Liiketalouden koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma, oikeuden ja hallinnon suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Mari Pirkola

Opinnäytetyön nimi: Ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely

Työn ohjaaja: Lea Isopoussu-Koponen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2011

Sivumäärä: 71 + 3 liitettä

Yksintulleelle turvapaikanhakijalapselle on taattu turvapaikkamenettelyssä erityisprosesseja, joita tässä opinnäytetyössä tarkastellaan. Ilman huoltajaa tullut alaikäinen turvapaikanhakija on alle 18-vuotias kolmannen maan kansalainen tai kansalaisuudeton kansainvälistä suojelua hakeva henkilö. Hän on tullut jäsenvaltioiden alueelle ilman lain tai vakiintuneen käytännön mukaisesti vastuussa olevaa aikuista.

Opinnäytetyö on rajattu käsittelemään alaikäisen ilman huoltajaa tulleen normaalissa turvapaikkamenettelyssä tapahtuvia vaiheita. Näitä ovat edustajan määrääminen, oikeuslääketieteellisen tutkimuksen tekeminen sekä vanhempien tai muun lapsen huollosta vastanneen henkilön jäljittäminen. Turvapaikkahakemuksen jättäminen, turvapaikkapäätös ja muutoksenhaku rajattiin opinnäytetyön ulkopuolelle. Opinnäytetyössä haettiin vastausta kysymyksiin: ”Mitä lapsen etu on ja miten se otetaan huomioon turvapaikkamenettelyssä?”, ”Mitä vaiheita ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely sisältää?” ja ”Mitkä ovat ilman huoltajaa tulleen alaikäisen oikeudet ja velvollisuudet turvapaikkamenettelyssä?”.

Opinnäytetyössä käytettiin lainopillista ja laadullista tutkimusmenetelmää. Tietoperusta pohjautuu ensisijaisesti voimassa olevaan lainsäädäntöön sekä lakien esitöihin. Lisäksi käytettiin raportteja sekä viranomaisten tiedotteita. Käytännön näkökulmaa saatiin kahden eri ammattialaan kuuluvan asiantuntijan haastatteluilla.

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Oulun vastaanottokeskus. Se toteuttaa vuoden 2011 aikana Turvapaikanhakijan oikeusinfo – hankkeen, jonka tarkoituksena on kehittää turvapaikanhakijoiden oikeudellista neuvontaa. Hankkeessa on tavoitteena tehdä turvapaikanhakijoille suunnattu DVD sekä opas turvapaikanhakijoiden parissa työskenteleville viranomaisille ja muille tahoille. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön varsinaisena tuotoksena tehtiin opasta varten käsikirjoitus ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa käsitteleviin osioihin.

Syyskuun 2011 alusta kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetty laki korvaa maa-hanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetyn lain. Hankkeesta syntyvä opas on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2012, joten oppaan käsikirjoitus on kirjoitettu edellä mainitun hallituksen esityksen (HE 266/2010 vp) pohjalta. Opinnäytetyöraportissakin on otettu huomioon syyskuussa voimaan astuvan lain säädökset niiltä osin kuin ne eroavat nykyisen voimassa olevan lain säädöksistä.

Asiasanat: Ilman huoltajaa tullut alaikäinen turvapaikanhakija, turvapaikkamenettely, lapsen etu, edustaja

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Business Economics, Option of Law and Administration

Author: Mari Pirkola

Title of thesis: Asylum procedure of underaged asylum seeker without guardian

Supervisor: Lea Isopoussu-Koponen

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2011 Number of pages: 71+ 3 attachments

In an asylum procedure there are special processes which are ensured for a separated underage asylum seeker. This thesis deals with those processes. An asylum seeker who has arrived without a guardian is under 18 years old third world citizen or a person without nationality who seeks for International protection. They have come to the territory of member states without an adult responsible for them by law or by settled practice.

The thesis is limited to investigate matters including minors' who has arrived without a guardian according to normal asylum procedure. These are representatives' designation, forensic research and tracking the child's parents or other person who has been responsible for custody of the child. The thesis does not deal with leaving an asylum application, asylum decision or petition. The thesis aim was to find answers to the following questions: "What is the interest of the child and how it has been taken into consideration in an asylum procedure?", "What matters do minors' asylum seekers asylum procedure include when they have arrived without a guardian?" and "What are minors' rights and responsibilities in an asylum procedure when they have arrived without a guardian?".

The research methods employed in the thesis were juridical and qualitative methods. Theoretical background is firstly based on consolidated legislation and preliminary works of the law. Reports and authorities' briefings were also used. The practical viewpoints were introduced with the aid of two theme interviews. Interviewees represented two different professional trades.

The principal of the thesis is the Oulu Reception Centre. It implements the 2011 Asylum Seekers' Legal Info –project and its purpose is to improve asylum seekers' judicial counselling. The project's aim is to make DVD for asylum seekers and a guidebook for authorities and for other directions who work with asylum seekers. This functional thesis's actual output was to create the written script for the guidebook items which deals with underage asylum seeker who has arrived without a guardian.

In the beginning of September 2011 the act on the reception of people applying for International protection replaces the Act on the Integration of Immigrants and Reception of Asylum Seekers. The guidebook is intended to be implemented in 2012 so the script for the guidebook has been written based on above-mentioned preliminary works of the law (266/2010 vp). New decrees which will come into effect in September have been taken into account in the thesis report insofar as they differ from present decrees.

Keywords: Underaged asylum seeker who has arrived without a guardian, asylum procedure, interest of the child, representative

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	8
1.1 Opinnäytetyön tavoite ja menetelmät.....	9
1.2 Keskeiset käsitteet.....	11
2 LAPSEN ETU.....	14
3 EDUSTAJA	19
3.1 Määrääminen.....	19
3.2 Tehtävät.....	21
3.3 Tehtävän päättyminen	23
3.4 Kotouttamislain uudistamisen vaikutukset	24
4 TURVAPAIKKAKUULUSTELU JA -PUHUTTELU	26
4.1 Läsnä olevat henkilöt.....	26
4.2 Poliisin tai rajavartiolaitoksen suorittama turvapaikkakuulustelu.....	28
4.3 Maahanmuuttoviraston suorittama turvapaikkapuhuttelu.....	29
4.4 Kuulustelu- ja puhuttelupöytäkirja	31
5 IÄNMÄÄRITYS.....	33
5.1 Oikeuslääketieteellinen tutkimus.....	34
5.2 Tutkimusmenetelmät	36
5.3 Lausunto iänmäärityksestä	38
6 VANHEMMAN TAI MUUN HUOLTAJAN JÄLJITTÄMINEN	40
6.1 Tavoite.....	40
6.2 Toteuttaminen.....	41
6.3 Lopputulos	44
6.4 Punaisen Ristin henkilötiedustelu	45
7 VASTAANOTTOPALVELUT	48
7.1 Majoitus	49
7.2 Muut vastaanottopalvelut.....	50

7.3 Kotouttamislain uudistamisen vaikutukset	53
7.4 Oikeusapu	55
7.5 Omaohjaaja	56
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA OPPAAN LAADINTA.....	58
LÄHTEET.....	67
LIITTEET	71

LYHENTEET

ISS	International Social Service
Kotouttamislaki	Laki maahanmuuttajan kotouttamisesta ja turvapaikanhakijan vastaanotosta 9.4.1999/493
LSL	Lastensuojelulaki
Määritelmädirektiivi	Euroopan Unionin neuvoston direktiivi kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä 2004/83/EY
SPR	Suomen Punainen Risti
UlkL	Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301
Vastaanottodirektiivi	Euroopan Unionin neuvoston direktiivi turvapaikanhakijoiden vastaanottona jäsenvaltiossa koskevista vähimmäisvaatimuksista 2003/9/EY

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan normaali turvapaikkamenettely. Ilman huoltajaa tulleesta alaikäisestä turvapaikanhakijasta on tehty paljon opinnäytetöitä ja tutkimuksia, mutta lähinnä sosiaalialan näkökulmasta. Opinnäytetyöraportti on ensimmäisiä opinnäytetöitä, jotka tarkastelevat turvapaikkamenettelyä oikeudellisesta näkökulmasta. Opinnäytetyö liittyy varsin ajankohtaiseen aiheeseen, sillä viime vuosien aikana ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa koskevassa lainsäädännössä on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Ulkomaalaislakiin (30.4.2004/301, josta käytetään myöhemmin lyhennettä UlkL) on lisätty muun muassa säädökset alaikäisen turvapaikanhakijan iän oikeuslääketieteellisestä määrittämisestä sekä ilman huoltajaa olevan alaikäisen vanhemman tai muun hänen tosiasiallisesta huollosta vastanneen henkilön jäljittämisestä.

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Oulun vastaanottokeskus, joka on valtion ylläpitämä keskus. Oulun vastaanottokeskuksella on toimipaikat Oulussa ja Pudasjärvellä. Oulun toimipiste toimii Transit-keskuksena, johon turvapaikanhakija majoitetaan turvapaikkatutkintaa tai –puhuttelua varten tai muuten vain lyhyeksi ajankohdaksi. Transit-keskuksesta turvapaikanhakija siirretään odotusajan keskukseseen. Oulussa sijaitsevassa keskuksessa työskentelee noin 50 henkilöä. Toimintaa johtaa vastaanottokeskuksen johtaja ja apulaisjohtaja. Muuhun henkilökuntaan kuuluu sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia, ohjaajia, suomen kielen opettajia ja muita hallinnollisia työntekijöitä.

Oulun vastaanottokeskuksen vuonna 2011 toteutuvassa ”Turvapaikanhakijan oikeusinfo” – hankkeessa on tavoitteena kehittää turvapaikanhakijoiden oikeudellista neuvontaa. Tarkoituksena on tehdä turvapaikanhakijoille suunnattu DVD, joka antaa turvapaikanhakijoille tietämystä heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä oikeudellisesta neuvonnasta. Lisäksi tehdään opas turvapaikanhakijoiden parissa työskenteleville viranomaisille sekä muille tahoille. Toiminnallisen opinnäytetyön varsinaisen tuotoksen tarkoituksena on toimia oppaan käsikirjoituksena ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa käsittelevissä osioissa.

Oppaaseen on tarkoitus koota kattavasti tietoa voimassa olevista kansallisista ja kansainvälisistä säännöksistä ja ohjeista. 1.9.2011 astuu voimaan laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaan-

otosta korvaten maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetyn lain. Koska opas otetaan käyttöön vuonna 2012, oppaan käsikirjoitukseen sovellettiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanottoa koskevaa hallituksen esitystä (HE 266/2010 vp). Raportin kirjoittamisvaiheessa edellä mainittua lakia ei ollut vielä vahvistettu, jonka vuoksi lainsäädännössä tapahtuvia muutoksia käsitellään laista tehdyn hallituksen esityksen pohjalta.

Opinnäytetyö linkittyy yhteen kolmen muun hankkeeseen liittyvän opinnäytetyön kanssa. Myös näissä opinnäytetyöissä Oulun vastaanottokeskus on toimeksiantajana. Annukka Karppisen ja Meeri Kukkosen opinnäytetyön aiheena on normaali turvapaikkamenettely. Susanna Koivulan ja Satu Jurmun opinnäytetyö käsittelee nopeutettua turvapaikkamenettelyä. Laura Kainulaisen opinnäytetyön aiheena on ihmiskaupan uhrin auttaminen Suomessa.

1.1 Opinnäytetyön tavoite ja menetelmät

Opinnäytetyön tavoitteena on luoda kokonaiskuva ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikkamenettelyn erityispiirteistä. Opinnäytetyön tutkimusongelmia ovat ”Mitä lapsen etu on ja miten se otetaan huomioon turvapaikkamenettelyssä?”, ”Mitä vaiheita ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely sisältää?” ja ”Mitkä ovat ilman huoltajaa tulleen alaikäisen oikeudet ja velvollisuudet turvapaikkamenettelyssä?”.

Alaikäiselle ilman huoltajaa tulleelle turvapaikanhakijalle on taattu erityisprosesseja turvapaikkamenettelyssä. Opinnäytetyö on rajattu käsittelemään alaikäisen ilman huoltajaa tulleen normaalissa turvapaikkamenettelyssä tapahtuvia vaiheita. Turvapaikkahakemuksen jättäminen, päätös sekä muutoksenhaku on rajattu opinnäytetyön ulkopuolelle. Näitä aiheita käsitellään muiden hankkeeseen osallistuvien opinnäytetyöissä. Opinnäytetyössä ei myöskään tarkastella alaikäisen nopeutettua turvapaikkamenettelyä.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta astuu voimaan 1.9.2011. Tämä laki korvaa lain maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (9.4.1999/493, josta käytetään myöhemmin lyhennettä kotouttamislaki). Uusi laki perustuu hallituksen esitykseen laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 266/2010 vp). Raportin kirjoittamisvaiheessa kyseistä lakia ei ollut vielä vahvistettu, mutta Sisäasiainministeriöstä saadun tiedon mukaan laki tulee voimaan syyskuun alusta 2011

(Päiväriinne 15.4.2011, sähköpostiviesti). Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetty laki tuo tullessaan ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijan kohdalla etenkin vastaanottopalveluita ja edustajaa koskevia muutoksia. Opinnäytetyöraportissa on sovellettu keväällä 2011 voimassa olevaa kotouttamislakia, ottaen kuitenkin huomioon syyskuussa voimaan astuvan lain niiltä osin kuin ne eroavat nykyisen voimassa olevan lain säädöksistä.

Tutkimusmenetelmänä opinnäytetyössä on käytetty lainopillista ja kvalitatiivista eli laadullista menetelmää. Opinnäytetyön teoria pohjautuu voimassa olevaan lakiin, lain esitöihin, erilaisiin aihetta käsitteleviin raportteihin sekä viranomaisten toimintaohjeisiin. Keskeisimpiä lähteitä työssä ovat jo edellä mainitut ulkomaalaislaki sekä kotouttamislaki. Lisäksi tärkeitä lähteitä opinnäytetyössä ovat näihin edellä mainittuihin lakeihin liittyvät hallituksen esitykset. Käytännön näkökulmaa on tuotu esiin kahden viranomaisen teemahaastatteluilta. Haastattelukysymykset on räätälöity kummankin haastateltavan ammattialaan ja asiantuntevuuteen liittyen. Haastatteluiden tavoitteena oli saada asiantuntijalta tarkempaa tietoa kustakin haastattelun teemasta. Ensimmäisinä haastateltavina olivat Maahanmuuttoviraston ylitarkastajat Monica Harju ja Anni Paltta. Heidän haastattelunsa liittyi jäljittämiseen. Toisena haastateltavana oli Suomen Punaisen Ristin suunnittelija Aki Väilä. Hänelle esitetyt kysymykset koskivat Punaisen Ristin henkilötiedustelua. Haastattelukysymykset ovat opinnäytetyöraportin liitteinä (Liite 1 ja Liite 2). Haastattelut toteutettiin sähköpostitse aika-tilan yhteensopimattomuuden ja pitkän välimatkan vuoksi. Haastattelut on raportoitu teoriaperustan yhteydessä niin sanotulla vetoketjutekniikalla.

Opinnäytetyössä käsitellään aluksi lapsen etua. Lapsen edun huomioon ottaminen on erityisen tärkeää koko turvapaikkamenettelyn ajan. Tämän jälkeen luvussa 3 käsitellään käräjäoikeuden alaikäiselle määräämään edustajaan liittyviä menettelyjä. Turvapaikkakuulustelua ja –puhuttelua tarkastellaan luvussa 4. Alaikäisen iänmäärittystä käsitellään luvussa 5. Luvussa 6 käsitellään alaikäisen vanhemman tai muun huoltajan jäljittämistä. Vastaanottokeskuksen järjestämiä vastaanottopalveluita tarkastellaan luvussa 7. Opinnäytetyön lopussa esitellään vielä johtopäätökset ja oppaan laadinta. Pohdinta on opinnäytetyön viimeinen luku, jonka jälkeen on käytetyistä lähteistä luettelo. Haastattelukysymykset ja oppaan käsikirjoitus ovat liitteinä 1-3.

1.2 Keskeiset käsitteet

”**Ilman huoltajaa tullut alaikäinen**” on henkilö, joka on alle 18-vuotias kolmannen maan kansalainen tai kansalaisuudeton, joka on tullut jäsenvaltioiden alueelle ilman hänestä joko lain tai vaikiintuneen käytännön mukaisesti vastuussa olevaa aikuista. ”Ilman huoltajaa tullut alaikäinen” hän on niin kauan, kun hänellä ei tosiasiallisesti ole tällaista aikuista huolehtimassa hänestä. Myös alaikäinen, joka on jäänyt ilman huoltajaa jäsenvaltion alueelle tulemisen jälkeen, määritellään ”ilman huoltajaa tulleeksi alaikäiseksi”. (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä, 29.4.2004, 2004/83/EY, EUVL L 304, 30.9.2004, 2 art. i) kohta, myöhemmin tekstissä määritelmädirektiivi.)

Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädettyä lakia sovellettaessa on otettava huomioon erityistarpeet, jotka johtuvat turvapaikanhakijan haavoittuvasta asemasta, kuten esimerkiksi iästä tai fyysisestä tai psyykkisestä tilasta (HE 266/2010 vp, 82). Alaikäinen turvapaikanhakija luetaan **haavoittuvassa asemassa olevaksi** (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi pakolaisaseman myöntämistä tai poistamista koskevista menettelyissä jäsenvaltioissa sovellettavista vähimmäisvaatimuksista, 1.12.2005, 2005/85/EY, EUVL L 326, 13.12.2005, (14) kohta).

Kansainvälistä suojelua myönnetään kotimaasta tai pysyvistä asuinmaasta lähteneelle henkilölle, mikäli hänellä on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa siellä vainotuksi rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, ja jos henkilö on pelkonsa takia haluton turvautumaan kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa suojeluun (UuKL 6:87.1 §). Kansainvälistä suojelua hakeva anoo turvapaikkaa, eli on **turvapaikanhakija**. Mikäli hakijalle myönnetään turvapaikka, hän saa Suomessa pakolaisen aseman. Jos turvapaikkaa hakeva ei saa turvapaikkaa, selvitetään, onko hänelle mahdollista myöntää oleskelulupa jollakin muulla perusteella. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 18.)

Turvapaikkamenettelyssä on käsiteltävänä Suomen rajalla tai alueella viranomaiselle jätetty hakemus, jonka perusteena henkilö pyytää saada kansainvälistä suojelua (UuKL 6:94.1 §). Turvapaikkamenettelyn vaiheita ovat hakemuksen jättäminen, siirto vastaanottokeskukseen, turvapaik-

katutkinta, päätöksenteko sekä mahdollinen valitus päätöksestä. Turvapaikkamenettely voidaan suorittaa joko normaalissa tai nopeutetussa käsittelyssä.

Turvapaikkatutkinta koostuu poliisi tai rajavartiolaitoksen suorittamasta turvapaikkakuulustelusta ja Maahanmuuttoviraston (tai poliisin) tekemästä turvapaikkapuhuttelusta. Tutkinnan tarkoituksena on saada selville, onko hakijalla perusteita saada kansainvälistä suojelua tai oleskelulupaa muilla perusteilla. **Turvapaikkakuulustelussa** selvitetään turvapaikanhakijan henkilöllisyys, matkareitti ja maahantulo. **Turvapaikkapuhuttelussa** otetaan selville hakijan perusteet häneen hänen kotimaassa tai pysyvässä asuinmaassa kohdistuneesta vainosta tai muista oikeudenloukkauksista sekä niiden uhkista. (UlkL 6:97 §; Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 17.)

Yhtenäistä määritelmää sille, miten **lapsen etu** määritellään ja mitä lapsen edulla tarkoitetaan, ei ole. Kansainvälisten sopimusten, suositusten ja Suomen lainsäädännön mukaan lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsen elämään vaikuttavissa päätöksissä. Ulkomaalaislain 6 §:n 1 momentissa on säädetty, että lapsen etu on otettava huomioon alaikäisen lapsen turvapaikkamenettelyssä tapahtuvassa päätöksenteossa. Lapsen etu on aina yksilöllinen ja sitä tulisi tarkastella lapsen kulloisenkin elämäntilanteen mukaisesti. Lapsen edun kokonaisuutta määriteltäessä olisi otettava huomioon lapsen yksilölliset tarpeet, toiveet ja mielipiteet. (UlkL 1:6.1 §; HE 28/2003 vp, 119; Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 20.)

Alaikäiselle turvapaikanhakijalle voidaan määrätä **edustaja**, mikäli hän on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Edustajan päätehtävänä on hoitaa edustettavan lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevia asioita. Ennen kuin edustaja tekee päätöksensä näitä asioita koskien, hänen on kuultava lapsen mielipide, mikäli se on lapsen ikään ja kehitystasoon sekä asian laatuun nähden mahdollista. Lisäksi edustajan on pidettävä huoli lapsen edun toteutumisesta. Edustajan tehtäviin ei kuitenkaan kuulu huolehtia lapsen välittömästä päivittäisestä hoidosta, kasvatuksesta ja muusta huolenpidosta. (Kotouttamislaki 5:26 §.) Edustajajärjestelmän tarkoituksena on pyrkiä turvaamaan yksintulleen lapsen asema kansainvälisten sopimusten ja kansallisten lakien mukaisesti (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011).

Ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan edun toteuttamiseksi Maahanmuuttoviraston on mahdollisuuksien mukaan pyrittävä jäljittämään hakijan vanhemmat tai hänen muu tosiasiallinen huoltajansa. **Jäljittäminen** tulee suorittaa ilman viivytystä. (UlkL 6:105 b.1 §.)

Vastaanottokeskus on paikka, johon turvapaikanhakijat majoitetaan. Se myös järjestää vastaanottona tarjottavat palvelut heille. Alaikäisille suunnatut ryhmäkodit ja tukiasuntolat ovat myös vastaanottokeskuksia. (HE 266/2010 vp, 81.) Vastaanottokeskuksia ylläpitävät valtio, kunnat sekä Suomen Punainen Risti (Parsons 2010, 35). Turvapaikanhakijoiden **vastaanottona** turvapaikanhakijalle järjestetään majoitus, toimeentulotuki, välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut, tulkkipalvelut sekä muita välttämättömiä palveluita perustarpeiden turvaamiseksi. Näiden lisäksi on mahdollista järjestää työ- ja opintotoimintaa. (Kotouttamislaki 4:19.1 §.)

2 LAPSEN ETU

Kansainväliset sopimukset ja säädökset velvoittavat Suomea ottamaan huomioon lapsen edun kaikessa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten tehtävissä. Sopimuksista tärkein on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Tämä sopimus on ollut Suomea oikeudellisesti velvoittava jo vuodesta 1991 alkaen. (Parsons 2010, 5; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2011, hakupäivä 1.4.2011.) Sopimuksessa on säädetty, että kaikissa hallintoviranomaisten ja tuomioistuinten toimissa, jotka koskevat alle 18-vuotiasta lasta, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 21.08.1991, SopS 60/1991 3 art. 1 kohta). Ulkomaalaislaissa säädetään, että sen nojalla tehdyssä lasta koskevassa päätöksenteossa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun. Myös kotouttamislaissa on säädetty, että vastaanotossa on huomioitava lapsen etu. (UlkL 1:6.1 §; Kotouttamislaki 4:19.4 §.) Lisäksi syyskuun alusta 2011 lähtien voimassa olevassa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädettyssä laissa on määrätty, että lakia sovellettaessa alaikäiseen lapseen, on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitystensä ja terveytensä koskeviin seikkoihin (HE 266/2010 vp, 82).

Lastensuojelulaki on kansallisesti tärkein laki lapsen edun kannalta. Sitä sovelletaan kaikkiin Suomessa oleskeleviin lapsiin. Lastensuojelulain tarkoituksena on taata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 1:1.1 §, myöhemmin tekstissä LSL). Käsitteelle ”lapsen etu” ei ole olemassa mitään yleistä ja tyhjentävää määritelmää. Kyseinen käsite ei sinänsä ilmaise vielä mitään, vaan lapsen etu vaihtelee lapsen tilanteesta riippuen. Lapsen edussa on kysymys yksilökohtaisesta harkinnasta, johon vaikuttavat lapsen ikä, kehitystaso, se, minkä laatuinen asia on kulloinkin kyseessä ja lapsen senhetkinen elämäntilanne. (Räty 2010, 11-13.)

Viranomaisella on vastuullinen rooli, sillä hänen tehtävänsä on valvoa, että lapsen etu toteutuu (HE 28/2003 vp, 119). On yleisesti tiedettyä, että lapsen etu voidaan käsittää monella eri tavalla. Sen määrittelyssä voidaan päätyä jopa vastakkaisiin mielipiteisiin määrittelijän asemasta, taustasta ja henkilökohtaisista asenteista riippuen. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.) Viranomaisten olisi muistettava, että epäselvissä tilanteissa

asia tulisi ratkaista aina lapsen hyväksi. Tähän velvoittavat ulkomaalaislainsäädäntö, hallintolain hyvän hallinnon perusteet sekä lapsen etu. (Parsons 2010, 83.)

Turvapaikkamenettelyn eri päätöstilanteissa lapsen edun arvioiminen on sitä, että otetaan selville, miten viranomaisten käytettävissä olevat eri ratkaisuvaihtoehdot tai ratkaisut vaikuttavat tosiasias-
assa juuri tietyn lapsen edun toteutumiseen juuri sillä hetkellä ja tulevaisuudessa. Lasta koske-
vassa päätöksenteossa viranomaisen on punnittava kaikkia asioita, jotka vaikuttavat lapsen
etuun. Lapsen etua voidaan arvioida käänteisestikin, eli selvittämällä, mikä ei ainakaan ole lapsen
edun mukaista. Tällä tavalla arvioimalla erotetaan seikat, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia,
niistä seikoista, jotka suojaavat lasta tai ovat hyväksi lapsen hyvinvoinnin kannalta. Negatiivisia
asioita lapsen kannalta ovat muun muassa lapsen psyykinen tai fyysinen kaltoin kohtelu tai huo-
lenpidon puute. Positiivisia asioita voivat olla esimerkiksi läheiset ihmissuhteet tai hyvä hoito.
Päätöksentekijällä on myös vastuu ratkaista, mitkä seikat ovat merkityksellisiä ja millä asioilla on
isoin painoarvo. (HE 28/2003 vp, 119; Parsons 2010, 76.)

Lapsen kuulemisella on olennainen merkitys lapsen edun toteutumisen kannalta. Lapsen edun
asianmukaista selvittämistä on varmistaa, että lapsen vanhempi, huoltaja tai edustaja on läsnä
aina silloin, kun turvapaikkatutkinnassa suoritetaan lapsen kuuleminen. (HaVM 4/2004 vp, valio-
kunnan kannanotot, yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §.) Suomen perustuslaissa
on säädetty, että lapsen täytyy saada vaikuttaa häntä koskeviin asioihin hänen kehityksensä mu-
kaisesti (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 2:6.3 §). Lastensuojelua toteutettaessa on otettava
selville lapsen toivomukset ja mielipide. Ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mu-
kaisesti. Lastensuojelulaissa määrätään, että 12 vuotta täyttäneelle lapselle täytyy varata tilaisuus
tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti. (LSL 4:20.1-2 §.) Kyseisen hallintolain lainkohdan
mukaisesti hakijalle on varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta ennen asian ratkaisemis-
ta. Hänellä on myös oikeus antaa selityksensä vaatimuksista ja selvityksistä, jotka voivat vaikut-
taa asian ratkaisuun. (Hallintolaki 6.6.2003/434 6:34.1 §.) Myös ulkomaalaislaissa on säädetty,
että 12 vuotta täyttänyttä lasta on kuultava ennen kuin häntä koskeva päätös tehdään, ellei kuu-
leminen ole ilmeisen tarpeetonta. Tätä nuorempaa lastakin voidaan kuulla, mikäli lapsi on niin
kehittynyt, että hänen mielipiteensä voidaan ottaa huomioon. (UikL 1:6.2 §.) Lastensuojelulaissa
on lisäksi säädetty, että lapsen mielipide voidaan jättää kuulematta ainoastaan, kun mielipiteen
selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai kun se on muulla tavalla ilmeisen tar-
peetonta (LSL 4:20.3 §).

Lapsen etua ei kuitenkaan voida toteuttaa eikä se ole "löydettävissä" asian ratkaisun perusteeksi, mikäli lapsella ei ole riittävästi tietoja asiasta, jotta hän voisi muodostaa siitä oman mielipiteensä. Lapsen etua toteutettaessa tulisikin varmistaa, että lapsella on valmius esittää omat käsityksensä ja mielipiteensä asiaan. Lapselle määrätyn edustajan tulisi kertoa lapselle turvapaikkamenettelystä yksityiskohtaisesti. (Räty 2010, 12; Pakolaisneuvonta ry 2010, 12.)

Lapsen edun toteutumista on myös se, että lapsille myönnetyt oikeudet, joista on säädetty kansainvälisillä sopimuksilla ja kansallisella lainsäädännöllä, toteutuvat myös yksittäisen turvapaikanhakijalapsen kohdalla (Parsons 2010, 75). Lapselle määrätyn edustajan tehtävänä on muun muassa valvoa, että lapsen etu toteutuu alaikäisen lapsen koko turvapaikkamenettelyn ajan (HaVM 4/2004 vp, valiokunnan kannanotot, yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §). Edustajaa käsitellään yksityiskohtaisemmin luvussa 3.

Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti arviointi lapsen edusta tulee kirjata kaikkeen päätösvalmisteluun ja päätöksiin, jotka koskevat lasta. Tämä koskee niin lainsäädäntövalmistelua kuin yksittäistä lasta koskevaa päätöksentekoaakin. (Parsons 2010, 83.) Tästä johtuen viranomaisten täytyisi turvapaikkaa koskevia päätöksiä tehdessään erikseen perustella, miten lapsen edun katsotaan kyseisessä tapauksessa toteutuvan. Usein päätöksissä voidaan mainita, että päätös on tehty lapsen edun mukaisesti, mutta harvemmin kuitenkaan on perusteltu, miten tähän tulkintaan on päädytty. (Pakolaisneuvonta ry 2011b, hakupäivä 25.2.2011.)

Lasta koskevassa ulkomaalaislain mukaisessa päätöksenteossa tulisi olla lastensuojelukysymyksiin perehtyneen asiantuntijan näkemys lapsen edusta (HaVM 4/2004 vp, valiokunnan kannanotot, yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §). Sosiaalityöntekijät ovatkin usein hyvin keskeisessä asemassa, kun viranomaisratkaisuissa otetaan selvää lapsen mielipiteestä ja edusta (HE 28/2003 vp, 119). Asiantuntija voi olla esimerkiksi kunnan tai vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 20).

Sosiaalityöntekijä suorittaa alaikäiselle ilman huoltajaa tulleelle turvapaikanhakijalle alkukartoituksen ja syventävän haastattelun. Pääasiassa näistä saatujen tietojen pohjalta sosiaalityöntekijä laatii kirjallisen lausunnon lapsen edusta ennen Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelua. Lausunto on vastaus Maahanmuuttoviraston lausuntopyyntöön. Sosiaalityöntekijän on hyvä tie-

dottaa lasta jo alkukartoitusta ja syventävää haastattelua tehdessään, että hän tulee laatimaan kyseisen lausunnon. Ennen kuin lausunto lähetetään Maahanmuuttovirastoon, sosiaalityöntekijä kertoo lapselle ja hänen edustajalleen lausunnon sisällöstä sekä sen merkityksestä. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 5, 19.)

Lausunto on tosiasioihin perustuva, ammatillinen näkemys siitä, miten lapsen etu voidaan turvata ja ottaa huomioon yksittäisen turvapaikanhakijan kohdalla. Lausunto koostuu lausunnon perustiedoista, kuvailevasta tekstistä ja johtopäätöksistä. Perustiedoista käy ilmi, kenelle ja mihin tarkoitukseen lausunto on laadittu. Perustietoihin merkitään lapsen tunnistetiedot, joita ovat lapsen nimi, ikä ja asiakasnumero. Niihin myös kirjataan se, milloin lapsi on jättänyt turvapaikkahakemuksensa Suomessa, mihin vastaanottokeskukseen lapsi on majoittunut ja kuka hänen edustajansa on. Lisäksi perustiedoissa kerrotaan, mihin lausunto perustuu eli miten lausunnossa olevat tiedot on kerätty. Kuvailevassa tekstiosiossa on tarkoitus tuoda esille tiedot lapsen perhetaustasta sekä ne asiat lapsen tilanteesta, joilla sosiaalityöntekijä katsoo olevan merkitystä lapsen edun arvioinnissa. Johtopäätöksissä sosiaalityöntekijä tuo esille lapsen tilanteesta ja hyvinvoinnista saamiensa tietojen pohjalta näkemyksensä lapsen etuun vaikuttavien tekijöiden merkityksestä ja painoarvosta kyseisen lapsen kohdalla. Tässä myös tarkastellaan sitä, mikä sosiaalityöntekijän mielestä olisi lapsen edun mukaista nyt ja tulevaisuudessa sekä sitä, kuinka kyseiselle lapselle voidaan turvata lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 19, 21-23.)

Alkukartoituksen tavoitteena on saada yleiskuva lapsen taustasta ja hyvinvoinnista. Haastattelu tulee tehdä mahdollisimman pian lapsen tultua ryhmäkotiin tai muuhun alaikäisen majoitukseen tarkoitettuun yksikköön. Alkukartoitus koostuu kahdesta vaiheesta. Ensimmäisessä otetaan selvää lapsen tausta- ja perhetiedoista, lapsen elämästä hänen kotimaassaan, perheestä eroamisesta ja matkan kokemuksista sekä lapsen identiteettitarpeista, mielipiteistä ja näkemyksistä. Toisessa vaiheessa keskitytään tarkastelemaan lapsen hyvinvointia. Lapselle esitettyjen kysymysten avulla saadaan käsitys lapsen fyysisestä ja psyykkisestä voinnista. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 5, 9.)

Syventävässä haastattelussa tarkastellaan lapsen taustaa, kokemuksia ja hyvinvointia. Lisäksi siinä on pyrkimyksenä laajentaa alkukartoituksessa lapsen tilanteesta muodostunutta käsitystä. Myös syventävä haastattelu muodostuu kahdesta vaiheesta, jotka käsittelevät samoja teemoja

kuin alkukartoituksessakin. Syventävä haastattelu tehdään yleensä lapsen oltua jo jonkin aikaa Suomessa, mutta kuitenkin ennen Maahanmuuttoviraston suorittamaa turvapaikkapuhuttelua. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 11.)

Alkukartoitus ja syventävä haastattelu tehdään tulkin välityksellä lapsen omalla äidinkielellä. Lapsen edustajan on hyvä olla mukana alkukartoituksessa, jotta hän saa tietoa edustettavastaan. Tällöin edustaja myös kuulee, mitä lapsi kertoo sosiaalityöntekijälle kokemuksistaan. Syventävää haastattelua tehtäessä edustajan ei ole tarpeen olla paikalla. Mikäli haastattelussa käy ilmi lapsen hyvinvoinnin ja / tai turvapaikkamenettelyn kannalta tärkeitä asioita, on lapselle kerrottava, että näistä asioista olisi hyvä kertoa myös edustajalle. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 5, 11.)

Syyskuun alussa 2011 voimaan tulevan kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetyn lain esityöhön on kirjattu, että lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon lastensuojelulain lapsen edun arviointia käsittelevät lainkohdat (HE 266/2010 vp, 82). Lastensuojelulaissa on säädetty, miten lapsen etua arvioidaan, mihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota arviota tehdessä ja mitä asioita lapselle olisi turvattava. Näitä ovat tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja pysyvät ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä, lapsen iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito sekä hänen toivomuksiaan vastaava koulutus. Lisäksi lapselle olisi turvattava turvallinen kasvuympäristö sekä fyysinen ja psyykinen koskemattomuus. Vastuu itsenäisyyteen ja kasvamiseen on myös yksi lapsen edun kannalta huomioonotettava seikka. Omissa asioissa vaikuttaminen ja niihin osallistuminen sekä lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottaminen ovat lapsen edun arvioimisessa huomioitavia asioita. (LSL 1:4.2 §.)

3 EDUSTAJA

Ilman huoltajaa Suomeen tullut ulkomaalainen alaikäinen turvapaikanhakija on vajaavaltainen. Hänelle ei kuitenkaan välittömästi määrätä huoltajaa, sillä lapsen ei vielä turvapaikkamenettelyvaiheessa katsota asuvan pysyvästi Suomessa. Huoltajuusasiasta päätetään vasta, kun Maahanmuuttovirasto on tehnyt ratkaisunsa oleskeluluvasta. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.) Lapsen asuinpaikasta ja muista lapsen henkilöä koskevista asioista päättää aluksi sen vastaanottokeskuksen johtaja, jonka asukasrekisteriin ilman huoltajaa oleva alaikäinen turvapaikanhakija on rekisteröity. Käräjäoikeuden määrättyä alaikäiselle edustajan muun muassa nämä tehtävät kuuluvat hänelle. (Kotouttamislaki 4:19 d.3 §.)

Huoltajan vastuu alaikäisestä jakautuu useammalle eri taholle, sillä edustajan tehtäviin ei kuulu huolehtia lapsen välittömästä päivittäisestä hoidosta, kasvatuksesta tai muusta huolenpidosta. Näistä vastaa lapselle nimetty, vastaanottokeskuksessa työskentelevä omaohjaaja tai perhe, jonka luona lapsi on yksityismajoituksessa. (Parsons 2010, 47; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.) Majoitusta ja omaohjaajaa käsitellään tarkemmin vastaanottopalveluiden yhteydessä luvussa 7.

3.1 Määräminen

Edustajan tehtävään voidaan määrätä sellainen täysivaltainen henkilö, jolla on kykyä hoitaa hänelle määrättyä tehtävää moitteettomasti ja huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Lisäksi edustajaksi määrättävän henkilön täytyy olla suostunut kyseiseen tehtävään. (Kotouttamislaki 5:27 §.) Lapsen edustajaksi ei tulisi määrätä vastaanottokeskuksen työntekijää eikä lapsen sukulaista. Edustajana voisi toimia esimerkiksi lastensuojelujärjestöjen työntekijä, kunnan virkamies tai sosiaalityöntekijä. (HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 26-27 §.)

Vastaanottokeskukset ovat vastuussa edustajien rekrytoimisesta. Käytännössä vastaanottokeskus ottaa yhteyttä edustajaehdokkaaseen ja ehdottaa hänelle edustettavaa. Ehdokkaan annettua suostumuksensa kyseiseen tehtävään, lapselle ja edustajalle järjestetään yhteistapaaminen, jossa edustaja kertoo lapselle edustajan tehtävien sisällöstä. Tämän tapaamisen yhteydessä allekirjoitetaan myös tarvittavat paperit, jotka koskevat edustajan ja edustettavan suostumusta. Lisäksi

edustaja ja lapsi saavat tutustua toisiinsa pintapuoleisesti. Edustaja ei vielä tässä ensimmäisessä tapaamisessa kysy lapsen taustoista. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 11; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.)

Edustajan määräämistä on haettava välittömästi lapsen saavuttua vastaanottokeskukseen. Sitä voi hakea se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi turvapaikanhakija on merkitty. (Kotouttamislaki 5:28.1 §; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.) Hakemuksen voi tehdä myös alaikäisen oleskelukunnan yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin (Kotouttamislaki 5:28.1 §; Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710 2:6.1 §). Lapsen huoltoon liittyvät viranomaistehtävät kuuluvat Suomen lainsäädännön mukaan kunnan sosiaaliviranomaiselle, eli sosiaalityöntekijäkin voi tehdä hakemuksen edustajan määräämisestä. Koska vastaanottokeskus on velvollinen huolehtimaan sille merkityn alaikäisen turvapaikanhakijan hoidosta ja huollosta, hallituksen esityksessä suositellaan, että kyseinen vastaanottokeskus tekisi myös hakemuksen edustajan määräämiseksi. Oleskelulupaa hakevan ja oleskeluluvan saaneen lapsen tapauksissa kunnan sosiaaliviranomainen huolehtisi alaikäisen lapsen edustajan hakemisesta. (HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 28 §.)

Lapselle varataan tilaisuus tulla kuulluksi ennen kuin hakemus edustajan määräämisestä tehdään (Kotouttamislaki 5:28.2 §). Hallituksen esityksessä on todettu, että 12-vuotias lapsi pystyy esittämään mielipiteensä edustajaan liittyvissä toivomuksissa sekä henkilön sopivuudesta hänen edustajakseen. Tätä nuoremman lapsen mielipiteistä ja toiveista on otettava selvää, jos se on mahdollista ottaen huomioon lapsen iän ja kehitystason. (HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 28 §.)

Käräjäoikeus määrää edustajan sen vastaanottokeskuksen tekemän hakemuksen perusteella, jonka asukkaaksi lapsi on merkitty. Määräämisen suorittaa käräjäoikeus, jonka tuomiopiiriin kyseinen vastaanottokeskus kuuluu. Edustajan määräämisestä tehdystä päätöksestä voidaan valittaa hovioikeuteen. Käräjäoikeuden antamaa päätöstä edustajan määräämisestä on kuitenkin noudatettava, vaikka päätös ei olisi vielä saanut lainvoimaa. (Kotouttamislaki 5:30, 5:33 §; HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 33 §.) Käräjäoikeuden on ilmoitettava Maahanmuuttovirastolle päätöksestä lapsen edustajan määräämisestä. Käräjäoikeus lähettää edustajamääräämispäätöksen myös ryhmäkotiin ja edustajalle. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 12.)

Edustajan määräämisestä vastaavan käräjäoikeuden on pyydettävä hakijalta selvitys siitä, onko edustettavalla edustajan hoidettavaksi tulevaa omaisuutta. Edustaja on merkittävä holhousasioiden rekisteriin, jos alaikäisellä on edustajan hoidettavana omaisuutta, joka ylittää 20 000 euroa alaikäisen velkoja tästä vähentämättä. Tarvittaessa käräjäoikeus ilmoittaa holhousviranomaiselle, eli Maistraatille, merkitsemisen tarpeesta. (Kotouttamislaki 5:31.2 §; Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442, 7:66.1 §.) Edustaja, jonka alaikäisen omaisuudenhoitamista ei ole merkitty holhousrekisteriin, ei ole velvollinen antamaan vuositiliä. Jos alaikäisen omaisuuden hoitaminen on kuitenkin merkitty holhousrekisteriin, edustajaa koskee holhoustoimesta säädetyn lain tilivelvollisuutta (50-56 a §) koskevat säädökset. (Laki holhoustoimesta 6:50.1, 6:51.4 §.)

3.2 Tehtävät

Edustajan tehtävänä on käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöön ja varallisuuteen liittyvissä asioissa. Näistä asioista päätettäessä edustajan on kuitenkin keskusteltava asiasta lapsen kanssa ja kiinnitettävä huomiota lapsen esittämiin mielipiteisiin ja toiveisiin, ennen kuin hän tekee päätöksensä asiaan. Lapsen ikä ja kehitystaso sekä asian laatu vaikuttavat siihen, onko keskinäistä keskustelua lapsen kanssa mahdollista tai tarpeellista suorittaa. Lisäksi edustaja päättää lapsen asumisesta ja hoitaa lapsen varallisuutta. (Kotouttamislaki 5:26.2, 5:26.4 §.) Alaikäinen lapsi saa kuitenkin käyttää puhevaltaansa yksinään, kun asia koskee hänen vallitsemaansa tuloa tai varallisuutta (Hallintolaki 3:14.1 §). Lapsen omat ansiot ovat esimerkki tällaisesta tulosta (Laki holhoustoimesta 4:25.1 §).

Edustajan tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsi saa kaikki ne palvelut, jotka lain tai viranomaisten määräysten mukaan kuuluvat hänelle. Hän myös edustaa lasta turvapaikkamenettelyn viranomaisasioissa. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.) Edustaja on aina lapsen mukana tapaamassa viranomaisia, lääkäreitä ja lakimiestä (Pakolaisneuvonta ry 2009, 11). Maahanmuuttoviraston vakiintuneeseen käytäntöön kuuluu, että edustajan on oltava mukana edustettavan turvapaikkapuhuttelussa (Maahanmuuttovirasto 2009, 4). Edustaja ei voi siirtää tehtävänsä toiselle hoidettavaksi, sillä sen voi tehdä ainoastaan käräjäoikeus. Edustaja ei voi valtuuttaa toista henkilöä edes väliaikaisesti lapsen edun valvomiseen eikä allekirjoittamaan puhevaltaansa liittyviä asiakirjoja. (Maahanmuuttovirasto 2010, 14.)

Edustajan tulee ottaa huomioon lapsen kansallinen, kielellinen, uskonnollinen ja sivistyksellinen tausta, kun hän huolehtii lapsen edun toteutumisesta (Kotouttamislaki 5:26.3 §). Jotta edustaja voisi ottaa huomioon edellä mainitut asiat, hänellä täytyy olla riittävästi taustatietoja lapsesta ja hänen olosuhteistaan. Taustatiedot ovat myös apuna lapsen ja edustajan välisen suhteen kehittämisessä sekä keskinäisen luottamuksen syntymisessä. (HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 27 §.) Edustajan tulisi osallistua ryhmäkodin sosiaalityöntekijän alkuhaastatteluun, sillä tästä tapaamisesta edustaja saa lapsen taustatietoja sekä kuulee lapsen kokemuksista (Pakolaisneuvonta ry 2010, 12). Mikäli edustajalla ja lapsella ei ole yhteistä kieltä, on vierailuihin tilattava vastaanottokeskuksen avustuksella tulkki (Parsons 2010, 47).

Edustaja voi panna vireille alaikäisen lapsen tarpeellisia etuuksia ja palveluja käsittäviä hakemuksia. Hänen tehtävänä on valvoa lapsen edun toteutumista viranomaisissa ja tuomioistuimissa. Hänen tulee myös osallistua turvapaikkatutkintaan tai muuten ottaa selvää siitä, että lapsen etu on otettu huomioon koko turvapaikkamenettelyn aikana. Lisäksi edustajan tehtävänä on olla yhteydessä lapsen oikeudelliseen avustajaan. Hänen on avustettava lasta yhteydenpidossa hänen sukulaisiinsa, olivatpa he Suomessa tai muualla maailmalla. Edustaja keskustelee lapsen tulevaisuudesta sukulaisten kanssa ja pitää yhteyttä vastaanottokeskukseen. Hänen tulee keskustella lapsen kanssa lapsen elämään vaikuttavista tärkeistä päätöksistä ja olla lapselle muutenkin tukena. (HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 26 §.)

Edustajaa koskee salassapitovelvollisuus. Hän ei saa ilman edustettavan suostumusta välittää eteenpäin tietoa, joka on yksityisyyden suojaamiseksi salassa pidettävää tietoa, jonka hän on saanut tietoonsa toimiessaan edustajan tehtävässä. Asian saa kuitenkin ilmaista sellaiselle, jolla on lain nojalla oikeus saada tieto asiasta. Salassapitovelvollisuus ei ulotu tapauksiin, joissa valtion tai kunnan viranomaiset, muut henkilöt taikka tuomioistuin tarvitsevat tietoa holhoustoimesta säädetyn lain tehtävien suorittamista varten. Salassapitovelvollisuus ei myöskään estä asian kertomista syyttäjä- tai poliisiviranomaiselle rikoksen selvittämiseksi. (Laki holhoustoimesta 10:92.2-3 §.)

Alaikäisen lapsen kansainväliseen suojeluun liittyvät asiakirjat ovat asianosaisjulkisia. Edustajalla on oikeus tutustua lapseen liittyviin salassa pidettäviin asiakirjoihin. Poikkeuksena ovat sellaiset asiakirjat, joita asianosaisella itselläkään ei ole oikeutta tarkastella. Tällaisia ovat esimerkiksi Suo-

jelupoliisin laatimat selvitykset, ja nekin pelkästään siltä osin kuin ne on luokiteltu salaisiksi kansallisen turvallisuuden vuoksi. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 27.)

3.3 Tehtävän päättyminen

Edustajan tehtävät lakkaavat, kun edustettava saavuttaa täysi-ikäisyyden, hän muuttaa pysyvästi pois Suomesta tai kun hänelle määrätään Suomessa huoltaja taikka muu laillinen edustaja. Tapauksissa, joissa lapsi todetaan lääketieteellisen iänarvioinnin perusteella täysi-ikäiseksi, edustajan tehtävä lakkaa vasta sitten, kun käräjäoikeus vapauttaa edustajan tehtävistään. Edustajan vapautus voi tapahtua edustajan sairauden tai muun syyn johdosta, mikäli hän on estynyt tai kykenemätön hoitamaan tehtäväänsä tai jos siihen on joku muu erityinen syy. Tilanteissa, joissa lapsen huoltaja muuttaa Suomeen, edustaja vapautetaan tehtävästään, ellei vapauttaminen ole lapsen edun vastaista. Edustaja voidaan vapauttaa tehtävästään myös hänen omasta pyynnöstään. Mikäli lapsen uusi sijoituspaikka on kaukana edellisestä, voi tästä aiheutua vaikeuksia edustajan ja lapsen väliselle yhteydenpidolle ja edustajan tehtävien hoitamiselle. Tämän vuoksi edustajan vaihto pitkien välimatkojen takia on mahdollista. (Kotouttamislaki 5:29 §; Pakolaisneuvonta ry 2010, 27; Parsons 2010, 37.)

Käräjäoikeus vapauttaa edustajan tehtävistään. Toimivaltaisena käräjäoikeutena toimii se käräjäoikeus, jonka tuomiopiiriin lasta majoittava vastaanottokeskus kuuluu. Vapauttamista koskevan hakemuksen voi tehdä edustaja, se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi lapsi on merkitty, 15 vuotta täyttänyt edustettava tai lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja. (Kotouttamislaki 5:29.3, 5:30 §.) Käräjäoikeuden päätöksestä voidaan valittaa hovioikeuteen, mutta annettua päätöstä tulee noudattaa, vaikka päätös ei olisikaan lainvoimainen (HE 66/1998 vp, Yksityiskohtaiset perustelut, 33§). Käräjäoikeuden on ilmoitettava edustajan tehtävästä vapauttamisesta Maahanmuuttovirastolle (Kotouttamislaki 5:31.1 §). Vastaanottokeskuksen on viipymättä lähetettävä tieto vapauttamisasiasta edustajalle, turvapaikanhakijalle, poliisille ja rajavartiolaitokselle (Maahanmuuttovirasto 2010, 14).

Edustajan tehtävän päättyessä hänen tulee tehdä holhousviranomaiselle omaisuuden hoidosta päätöstili siltä ajalta, jolta ei ole aikaisemmin tiliä annettu. Edustaja ei ole kuitenkaan velvollinen antamaan päätöstiliä sellaisesta alaikäisen omaisuudenhoidosta, jota ei ole merkitty holhousasioiden rekisteriin. (Laki holhoustoimesta 6:52 §.)

3.4 Kotouttamislain uudistamisen vaikutukset

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta korvaa 1.9.2011 lähtien tämän raportin kirjoittamishetkellä voimassa olevan kotouttamislain. Uudessa laissa ilman huoltajaa olevalle lapselle määrätään edustaja, kun nyt voimassa olevassa laissa on säädetty, että edustaja voidaan määrätä. Käytännössä kuitenkin kaikille ilman huoltajaa oleville lapsille on tähänkin saakka määrätty edustaja. Syyskuun 2011 alusta lukien edustajan määräämisen edellytyksenä on, että edustaja on toimittanut käräjäoikeuden nähtäväksi häntä koskevan otteen rikosrekisteristä. Tämä vaatimus liittyy lakiin lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002), joka on ollut voimassa vuoden 2003 alusta lähtien. Siinä säädetään, että työnantaja on velvollinen selvittämään lasten parissa työskentelevien henkilöiden rikostaustaa. (HE 266/2010 vp, 62-63, 90.)

Edustajan tehtävänä ei ole enää 1.9.2011 alkaen määrätä lapsen asumisesta, vaan hänen siirrostaan ja majoituksestaan päättää vastaanottokeskus. Jos vastaanottokeskus päättää siirtää ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijan johonkin toiseen vastaanottokeskukseen, on lasta ja hänen edustajaansa kuultava ennen siirtopäätöksen tekemistä. Yksityismajoitukseen siirtymispäätöksen tekee vastaanottokeskuksen johtaja lapsen, hänen edustajansa ja vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijän kuulemisen jälkeen. (HE 266/2010 vp, 63, 84-85.)

Kotouttamislaissa ei ole säädetty edustajan palkkion korvaamisesta. Syyskuun 2011 alusta lähtien Maahanmuuttovirasto maksaa edustajalle palkkion tehtävien suorittamiseen käytetyn ajan perusteella. Lisäksi edustajalle maksetaan korvaus edustamisen johdosta aiheutuneista kustannuksista. Tulevaisuudessa Sisäasiainministeriön asetuksella tultaneen antamaan tarkempia säännöksiä palkkion maksamisen perusteista, palkkion suuruudesta, korvattavista kuluista sekä korvausmenettelyistä yleensäkin. (HE 266/2010 vp, 82.)

Edustaja on salassapitosäännösten estämättä oikeutettu saamaan valtion tai kunnan viranomaiselta, vastaanotto- tai järjestelykeskukselta sekä yksityiseltä palvelujen tuottajalta kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotossa säädetyssä laissa koskevien tehtävien hoitamista varten tarvittavat välttämättömät tiedot (HE 266/2010 vp, 93).

Uuden lain myötä 1.9.2011 otetaan käyttöön edustajarekisteri. Edustajista pidettävään henkilörekisteriin saa kirjata edustajan nimen, henkilötunnuksen sekä osoite- ja muut yhteystiedot. Lisäksi

rekisteriin tallennetaan tietoja, jotka liittyvät edustajan tehtävään määrittämiseen, vapauttamiseen ja lakkaamiseen. Edustajarekisteri koostuu valtakunnallisesta osarekisteristä sekä vastaanotto- ja järjestelykeskusten osarekistereistä. Valtakunnallista osarekisteriä pidetään edustajatoiminnan ohjauksen, suunnittelun ja seurannan vuoksi. Ylläpidosta vastaa Maahanmuuttovirasto. Vastaanotto- ja järjestelykeskusten osarekisterit on tehty edustajatoiminnan käytännön hallinnointia varten. Näiden osarekisterien ylläpidosta vastaavat vastaanotto- tai järjestelykeskus. Edustajarekisteriin merkityt tiedot poistetaan, kun niiden käytölle ei ole enää tarvetta, ja viimeistään silloin, kun on kulunut viisi vuotta rekisteröityä koskevasta viimeisestä merkinnästä. (HE 266/2010 vp, 91-92.)

Edustajarekisteriin sovelletaan henkilötietojen suojaa koskevaa lainsäädäntöä. Edustajarekisteristä voidaan kuitenkin salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tietoja Maahanmuuttovirastolle, poliisille, rajatarkastusviranomaiselle sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle. Luovutettujen tietojen on oltava välttämättömiä turvapaikanhakijoiden tehtävien hoitamisessa. (HE 266/2010 vp, 92.)

4 TURVAPAIKKAKUULUSTELU JA -PUHUTTELU

Kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen vastaanottanut viranomainen, eli poliisi tai rajaviranomainen kutsuu hakijan turvapaikkakuulusteluun (Pakolaisneuvonta ry 2009, 21). Turvapaikkakuulustelussa selvitetään turvapaikanhakijan henkilöllisyys, matkareitti ja maahantulo (UlkL 6:97.1 §). Poliisin suorittaman kuulustelun jälkeen turvapaikka-asian käsittely siirtyy Maahanmuuttovirastolle (Pakolaisneuvonta ry 2010, 17). Poliisi toimittaa kuulustelupöytäkirjat Maahanmuuttovirastoon (Lukkaroinen 2005, 15). Turvapaikkamenettelyn keskeisin yksittäinen osuus on Maahanmuuttoviraston suorittama turvapaikkapuhuttelu. Turvapaikkapuhuttelun tehtävänä on selvittää ne syyt, jotka ovat aiheuttaneet turvapaikanhakijan lähdön hänen kotimaastaan tai pysyvistä asuinmaastaan. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 22.) Maahanmuuttovirasto voi pyytää poliisia suorittamaan turvapaikkapuhuttelun, mikäli hakemusten määrä on kasvanut voimakkaasti tai erityisestä syystä muissakin tapauksissa. Maahanmuuttoviraston suorittaman turvapaikkapuhuttelun lisäksi Suojelupoliisi voi suorittaa puhuttelun, jos Suomen kansallinen turvallisuus tai kansainväliset suhteet edellyttävät tähän. (UlkL 6:97.2-3 §.)

Vastaanottokeskukset ovat salassapitosäännösten estämättä velvollisia antamaan Maahanmuuttovirastolle, poliisille ja rajavartiolaitokselle ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijalapsen syntymäaikaan, perheenjäseniin ja heidän olinpaikkaansa liittyviä tietoja. Tietojen on oltava välttämättömiä edellä mainittujen viranomaisten selvittäessä lapsen henkilöllisyyttä, matkareittiä, maahantuloa tai oleskeluluvan edellytyksiä. Viranomaisten on tietoja pyydettyessä kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun. Lapselle kerrotaan, että kyseisiä tietoja voidaan antaa hänen suostumuksestaan riippumatta edellä mainituille viranomaisille. Tietoa annettaessa otetaan huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Ennen kuin vastaanottokeskus antaa tietoja viranomaisille, on asiasta kerrottava alaikäiselle määrätylle edustajalle. (UlkL 6:105 a §.)

4.1 Läsnä olevat henkilöt

Lapsen edustajan on mahdollista olla läsnä ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikkapuhuttelussa (UlkL 6:97 a.5 §). Maahanmuuttoviraston vakiintuneeseen käytäntöön kuuluu, että lapselle määrätyn edustajan on oltava läsnä turvapaikkapuhuttelussa (Maahanmuuttovirasto 2009, 4). Ennen kuulusteluja edustajan olisi hyvä kertoa lapselle etukäteen, mitä kuulustelussa tapahtuu,

keitä kuulustelussa tulee olemaan paikalla ja mitkä heidän tehtävänsä ovat. Lapsi voi pelätä kuulustelua etukäteen, sillä hänellä voi olla huonoja kokemuksia kotimaassaan tai matkansa varrella tapaamistaan viranomaisista. Edustajan onkin tärkeää saada lapsi luottamaan Suomessa hänen asiaansa käsitteleviin viranomaisiin. Lapselle on hyvä kertoa, että kaikkia paikalla olevia ihmisiä sitoo salassapitovelvollisuus, joten lapsi voi kertoa asioistaan huoletta. Edustajan tulee selittää lapselle, että lapsen on kerrottava totuudenmukaisesti taustastaan ja kokemuksistaan poliisin kuulustelussa ja Maahanmuuttoviraston puhuttelussa. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 12-13.)

Hakijalla on oikeus käyttää avustajaa turvapaikkakuulustelussa ja –puhuttelussa. Yleensä avustaja on lakimies, jonka tehtävänä on lisäkysymyksiä esittämällä auttaa turvapaikanhakijaa tuomaan asiansa kannalta merkitykselliset asiat esiin. Avustaja myös valvoo turvapaikanhakijan oikeusturvaa toteutumista. Hän esimerkiksi huolehtii siitä, että pöytäkirjaan tehdään tarvittavat korjaukset ja että mahdolliset ongelmat tulkkauksessa tai ymmärtämisessä saadaan selvitettyä. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 16-17.)

Lapsella on oikeus käyttää omaa äidinkieltään tai kieltä, jota hän osaa hyvin kertoessaan asioistaan (Pakolaisneuvonta ry 2010, 13). Tästä syystä turvapaikanhakijalla on oikeus käyttää tulkkiä turvapaikkamenettelyyn liittyvän asian käsittelyssä (UlkL 1:10.1 §). Tulkkiä sitova salassapitovelvollisuus koskee kaikkia niitä asioita, jotka hän saa tietoonsa tulkkauksen yhteydessä. Tulkin on oltava puolueeton ja objektiivinen. Tästä syystä perheenjäsentä tai ystävää ei suositella käytettäväksi tulkkiä turvapaikkatutkinnassa. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 13.) Edustajan tulee kertoa viranomaisille, jos tulkin tai kuulustelijan sukupuolella on vaikutusta siihen, kuinka lapsi pystyy puhumaan asioista (Pakolaisneuvonta ry 2010, 12).

Lapsen edun toteutumiseksi kutsutaan lastensuojelukysymyksiin perehtynyt asiantuntija mukaan puhutteluun, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Asiantuntijana voi toimia esimerkiksi kunnan tai vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä. (HaVM 4/2004 vp, Valiokunnan kannanotot, Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §.)

Turvapaikkapuhuttelussa perheenjäsenen läsnäolo on sallittua vain perustellusta syystä (UlkL 6:97 a.1 §). Perustelluna syynä voidaan pitää sitä, jos hakija on nimenomaisesti pyytänyt perheenjäsenen läsnäoloa tai jos puhuttelun suorittaja katsoo perheenjäsenen mukanaolon olevan hakijan oman edun mukaista. Perheenjäsenen läsnäoloa puhuttelussa voitaisiin pitää perusteltu-

na myös silloin, kun hakijalla ei ole avustajaa käytettävissään. Perustellun syyn olemassaolon arviointi ratkaistaan aina tapauskohtaisesti. Perheenjäsenen ei olisi välttämätöntä olla mukana koko puhuttelun ajan, vaan hänen läsnäolonsa voitaisiin rajata vain osaan puhuttelua. (HE 86/2008 vp, 55.)

Puhuttelussa mukana olevan tukihenkilön tehtävänä on tukea turvapaikanhakijaa pelkällä läsnäolollaan. Tukihenkilö ei saa esittää kysymyksiä tai kommentoida turvapaikanhakijan sanomisia. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 17.) Tuttu henkilö saattaa joskus edesauttaa sitä, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja uskaltaa puhua vaikeistakin asioista (Pakolaisneuvonta ry 2010, 17). Hakijan sukulaisen läsnäoloon ei ole kuitenkaan kannustettu mahdollisen painostuksen ja pelottelun minimoimiseksi (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 11).

Ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikkakuulustelussa voi siis olla mukana hakija, edustaja, avustaja sekä tulkki. Näiden lisäksi puhuttelussa voi olla mukana sosiaalityöntekijä ja lapsen perheenjäsen. Kaikkia puhuttelussa olevia koskee salassapitovelvollisuus, josta tulisi mainita puhuttelun aikana (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 11).

4.2 Poliisin tai rajavartiolaitoksen suorittama turvapaikkakuulustelu

Poliisin suorittamaan turvapaikkakuulusteluun sovelletaan poliisilakia poliisitutkintaa käsitteleviltä osin (UlkL 1:4.2 §). Rajavartiolaitoksen suorittamassa kuulustelussa noudatetaan soveltuvin osin sitä, mitä poliisilaki säättää poliisitutkinnasta. Näiden lainkohtien mukaisesti turvapaikanhakijan on pysyttävä totuudessa kerrottaessaan tutkittavasta asiasta ja vastatessaan hänelle esitettyihin kysymyksiin. (Poliisilaki 7.4.1995/493 4:38.1 §; Rajavartiolaitos 15.7.2005/578 4:27 §.)

Henkilöllisyyden selvittämiseksi tarvittavia tietoja ovat hakijan etu- ja sukunimi, mahdolliset entiset nimet, sukupuoli, syntymäaika ja -paikka, siviilisääty, etninen tausta, kansallisuus ja kansalaisuus, uskonto, ammatti, osoite sekä hänen kotimaassaan että Suomessa, koulutus, kielitaito, työpaikat, sosiaalinen tausta ja asepalvelus (Pakolaisneuvonta ry 2009, 20).

Hakijan henkilöllisyyden, maahantulon ja matkareitin lisäksi kuulustelun tavoitteena on saada selvitettyä myös perheenjäsenten ja muiden omaisten henkilötiedot (UlkL 6:97.1§). Erityistä huomiota onkin kiinnitettävä lapsen kanssa samassa taloudessa asuneiden henkilötietoihin sekä heidän

nykyiseen olinpaikkaansa. On huomioitava, että lapsen huoltaja ei aina ole hänen biologinen vanhempansa. Tapauksissa, joissa lapsi on asunut muiden kuin biologisten vanhempiensa kanssa, on selvittävää, milloin lapsi on muuttanut vanhempiensa luota ja mikä on ollut muuton syynä. Mikäli lapsen biologinen vanhempi tai vanhemmat ovat kuolleet, on otettava selvää, milloin he ovat kuolleet. Myös se on selvittävää, kuka on huolehtinut lapsesta ja missä lapsi on asunut vanhempiensa kuoleman jälkeen. Lisäksi on vielä selvittävää, onko lapsella elossa olevia sukulaisia, joiden kanssa lapsella on ollut läheinen yhteys. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 10-11.)

Turvapaikkakuulustelua ei suoriteta, jos lapsi on iältään tai kehitystasoltaan niin nuori, ettei häntä voida kuulla. Tällaisissa tapauksissa viranomaiset voivat kuulla asian selvittämiseksi lapsen Suomessa asuvaa sukulaista tai ystävää heidän suostumuksellaan. Tämän täytyy katsoa olevan kyseisen lapsen edun mukaista. Lisäksi lapsen edustajalta on ensin pyydettävä suostumus lapsen ystävän tai sukulaisen kuulemiselle. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 10.)

4.3 Maahanmuuttoviraston suorittama turvapaikkapuhuttelu

Maahanmuuttoviraston suorittamassa suullisessa turvapaikkapuhuttelussa selvitetään hakijan perusteet hänen kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan häneen kohdistuneesta vainosta tai muista oikeudenloukkauksista sekä näiden uhkista (UlkL 6:97.2 §). Hakijalta kysytään myös miten nämä ilmenevät ja millaisia todisteita hakijalla on esittää asiaan (Maahanmuuttovirasto 2011, 1). Hänen on erityisesti kerrottava niistä perusteista, joiden takia hän ei voi palata kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa, ja joiden vuoksi hänen mielestään kyseinen valtio ei ole turvallinen hänelle (Pakolaisneuvonta ry 2009, 22). Alaikäisen selvittämismääräyksen ei kuitenkaan voida lähtökohtaisesti katsoa olevan yhtä laajan kuin täysi-ikäisen turvapaikanhakijan. Selvittämismääräyksen täytyisikin suhteuttaa hakijan ikään. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 11.)

Ilman huoltajaa Suomeen tulleisiin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin erikoistunut Maahanmuuttoviraston ylitarkastaja suorittaa turvapaikkapuhuttelun (Pakolaisneuvonta ry 2010, 19). Alaikäisten turvapaikkapuhuttelu on keskitetty alaikäisiin erikoistuneelle tulosalueelle Helsinkiin. Poikkeuksellisesti puhuttelu voidaan suorittaa siinä ryhmäkodissa, jossa alaikäinen majoittuu. Kaikki turvapaikanhakijat käyvät läpi puhuttelun turvapaikkaperusteiden osalta. Maahanmuuttovirasto ei suorita turvapaikkapuhuttelua, mikäli turvapaikanhakija on iältään tai kehitystasoltaan niin nuori, ettei häntä voida kuulla. Samalla tavoin kuin turvapaikkakuulustelussa, viranomaiset voivat turvapaik-

kapuhuttelussakin kuulla asian selvittämiseksi lapsen Suomessa asuvaa sukulaista tai ystävää, mikäli he antavat tähän suostumuksensa. Tämän on katsottava olevan kyseisen lapsen edun mukaista. Lapselle määrättyltä edustajalta on kuitenkin pyydettävä ensin suostumus lapsen ystävän tai sukulaisen kuulemiselle. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 10-11.)

Turvapaikanhakijalle kerrotaan, että on hakijan oman edun mukaista, että hän kertoo kaikki asiaan vaikuttavat asiat puhuttelun aikana. Turvapaikanhakijalle ilmoitetaan myös, että tiedot, jotka osoittautuvat vääriksi, heikentävät hakemuksen uskottavuutta. Väärien henkilötietojen antaminen on Suomessa rangaistava teko. Sillä, että salaa oikeat henkilötiedot, voi olla epäedullinen vaikutus turvapaikka-asian ratkaisun kannalta. Lisäksi se voi vaikuttaa negatiivisella tavalla turvapaikanhakijan myöhempiin asioihin, kuten perheenyhdistämiseen tai Suomen kansalaisuuden hakemiseen. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 41.)

Turvapaikanhakijaa tiedotetaan siitä, että Maahanmuuttoviraston suorittamat turvapaikkapuhuttelut nauhoitetaan aina. Nauhoittaminen on tärkeää hakijan ja puhuttelijan oikeusturvan kannalta. (HE 28/2003 vp, 55.) Tallenteelta voidaan jällempäin tarkistaa, onko asiat tulkattu ja kirjattu pöytäkirjaan oikein. Ennen varsinaisen puhuttelun alkua ylitarkastaja informoi haastateltavaa puhuttelun syystä, sen tarkoituksesta ja tarpeellisuudesta. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 14, 22.)

Puhuttelussa hakijalta kysytään hakijan suhtautumista mahdolliseen maasta poistamiseen turvalliseen turvapaikka- tai alkuperämaahan sekä maahantulokieltoon. Ulkomaalaislakia sovellettaessa maahantulokiellolla tarkoitetaan kieltoa saapua yhteen tai useaan Schengen-valtioon. Kielto voi olla määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva. Lisäksi puhuttelussa selvitetään mahdolliset muut oleskelulupaperusteet, joita ovat muun muassa perheside-, työ- tai opiskeluperuste. (UlkL 6:97 a.2, 9:144 §; Pakolaisneuvonta ry 2009, 22.)

Turvapaikanhakijan kannalta kyseessä on erittäin tärkeä tapahtuma ajatellen hänen loppuelämänsä, joten puhuttelua jatketaan niin pitkään, että kaikki asian ratkaisemisen kannalta olennaiset seikat tulevat varmasti selvitettyiksi. Turvapaikkapuhuttelu saattaa kestää kokonaisen päivän, ja toisinaan sitä jatketaan vielä seuraavana päivänä. Riittävä taukojen pitäminen puhuttelussa ovat tärkeitä kaikkien osallistujien jaksamisen kannalta. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 22.)

4.4 Kuulustelu- ja puhuttelupöytäkirja

Turvapaikkakuulustelusta ja –puhuttelusta laaditaan omat pöytäkirjansa. Turvapaikanhakijalle kerrotaan kuulustelun ja puhuttelun alussa, että pöytäkirjat tulevat olemaan hänen asiansa käsittelyn perustana, ja että ne täydentävät hakijan itsensä kirjoittamaa turvapaikkahakemusta. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 40-41.)

Turvapaikkakuulustelussa lasta pyydetään kertomaan hänen matkastaan lähtömaasta Suomeen. Lisäksi lapselle esitetään kysymyksiä matkareitistä ja matkustustavasta. Viranomaisen kirjaa **kuulustelupöytäkirjaan** hakijan kertomat tiedot yksityiskohtaisesti. Lisäksi pöytäkirjaan kirjataan kaikki lapselta kysytyt kysymykset ja hänen antamansa vastaukset. Edustajan tehtävänä on valvoa, että näin myös menetellään. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 15.)

Kuulustelun päätyttyä tulkki lukee pöytäkirjan kokonaisuudessaan läpi lapsen äidinkielellä. Jos hakijan mielestä pöytäkirjaan on kirjattu joitakin tietoja väärin tai jos hän haluaa vielä lisätä kertomukseensa jotakin, kuulustelija merkitsee korjaukset ja lisäykset pöytäkirjaan. Edustajan tehtävänä on valvoa, että pöytäkirjaan on kirjattu tiedot oikein. Edustajalla on oikeus vaatia pöytäkirjaan tarvittavia korjauksia. Jos edustaja ja kuulustelija eivät pääse yhteisymmärrykseen esimerkiksi pöytäkirjamerkinnästä, edustajan kannattaa olla tämän asian tiimoilta yhteydessä lapsen oikeudelliseen avustajaan. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 20; Pakolaisneuvonta ry 2010, 15-16.) Avustaja tarkastellaan luvussa 7.

Pöytäkirjan tarkastamisen jälkeen lapsi allekirjoittaa jokaisen sivun. Mikäli kyseessä on alle 15-vuotias turvapaikanhakija, myös hänen edustajansa allekirjoittaa pöytäkirjan kaikki sivut. Pöytäkirjan viimeiselle sivulle merkitään kuulusteluajankohta ja kuulustelun kesto. Turvapaikanhakija, edustaja, kuulustelija, tulkki sekä mahdollinen avustaja vielä allekirjoittavat pöytäkirjan viimeisen sivun. Mikäli avustaja ei ole ollut läsnä kuulustelussa, edustajan kuuluu huolehtia siitä, että pöytäkirja liitteineen toimitetaan hänelle mahdollisimman pian. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 16.)

Maahanmuuttovirastolla on käytössään valmis puhuttelupöytäkirjapohja, joka on tehty nimenomaan alaikäisten puhuttelua varten. Alle 15-vuotiaille on erilainen pohja kuin yli 15-vuotiaille. Valmiin kyselypohjan lisäksi voidaan esittää täydentäviä lisäkysymyksiä, jotta saadaan tarkka kuvaus tapahtumista. **Puhuttelupöytäkirjaan** kirjataan puhuttelun kulku ja lapsen omaan jaks-

miseen liittyvät tiedot. Tällaisia ovat esimerkiksi, onko lapsi joutunut heräämään hyvin aikaisin matkaa varten tai onko lapsi jännittänyt puhuttelua paljon. Väsymys ja huonovointisuus voivat vaikuttaa lapsen kykyyn vastata kysymyksiin tai keskittymiseen tarkastaa pöytäkirja puhuttelun lopuksi. Päätöksen turvapaikkahakemukseen voi tehdä joku muu kuin puhuttelun suorittaja, joten on tärkeää, että puhuttelun kokonaistilanne on kuvattuna pöytäkirjaan. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 22; Pakolaisneuvonta ry 2010, 19.)

Kuulustelupöytäkirjan tavoin puhuttelun lopuksi pöytäkirja käännetään ja tarkistetaan. Hakijalle ja hänen edustajalleen annetaan mahdollisuus tehdä siihen tarvittavia korjauksia ja tarkennuksia. Mikäli edustajan mielestä jokin asia pöytäkirjassa on epäselvä, asia on selvitettävä ennen pöytäkirjan allekirjoittamista. Tässäkin pöytäkirjassa turvapaikanhakija allekirjoittaa jokaisen sivun. Jos turvapaikanhakija on alle 15-vuotias, lapsen lisäksi edustaja allekirjoittaa kaikki sivut. Puhuttelija, tulkki ja mahdollinen avustaja allekirjoittavat pöytäkirjan viimeisen sivun. Hakija saa kopion pöytäkirjasta heti tai mahdollisimman pian puhuttelun jälkeen. (UlkL 6:97 a.4 §; Pakolaisneuvonta ry 2009, 22; Pakolaisneuvonta ry 2010, 20-21.)

Maahanmuuttoviraston puhuttelun jälkeen edustajan tulisi olla yhteydessä oikeudelliseen avustajaan, mikäli hän ei ollut puhuttelussa läsnä. Avustajalle on toimitettava kopio kuulustelupöytäkirjasta mahdollisimman pian puhuttelun toteuttamisen jälkeen. Avustaja arvioi pöytäkirjan luettuaan, onko lisäselvityksen antaminen Maahanmuuttovirastolle tarpeen. Maahanmuuttovirastolle voi toimittaa lisäselvityksiä siihen asti, kunnes päätös tehdään. Tarpeellisia lisäselvityksiä ovat muun muassa hakijan kotimaasta saamat henkilöllisyyttä todentavat asiakirjat, lääkärinlausunnot tai todisteet lapseen tai hänen huoltajaansa kohdistetusta vainosta. Lisäselvitykset Maahanmuuttovirastolle toimittaa ensisijaisesti hakijan oikeudellinen avustaja, mutta jos sellaista ei ole, edustaja toimittaa ne. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 21-22.)

5 IÄNMÄÄRITYS

Useiden laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta iällä on merkitystä. Tällaisia ovat esimerkiksi oppivelvollisuus ja rikosoikeudellinen vastuu. Myös ilman huoltajaa tulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle on taattu erityisjärjestelyjä turvapaikkamenettelyssä ja turvapaikanhakijan vastaanotossa. (HE 240/2009 vp, 4.)

Turvapaikanhakijan ikä voi olla epäselvä useiden syiden vuoksi (HE 240/2009 vp, 4). Usein turvapaikanhakijoilla ei ole mukanaan minkäänlaista syntymätodistusta, passia tai muuta vastaavaa asiakirjaa, josta hakijan henkilöllisyys selviäisi. Lapsi voi olla lähtöisin maasta, josta on lähes mahdotonta saada henkilöasiakirjoja. Kaikissa maissa lapsia ei rekisteröidä heidän synnyttyään, minkä vuoksi hakija ei välttämättä itsekään tiedä tarkkaa ikäänsä. Syynä asiakirjojen puuttumiseen voi olla myös viranomaisten kohdistama vaino turvapaikanhakijaan tai hänen perheenjäsenensä. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 15, 17; Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 12.) Lisäksi salakuljettaja tai muu maahantulossa avustanut on voinut neuvoa hävittämään matkustusasiakirjat heti maahantulon jälkeen (HE 240/2009 vp, 4).

Maahanmuuttovirastolla, poliisilla ja rajavartiolaitoksella on salassapitosäännöksistä huolimatta oikeus saada vastaanottokeskukselta tietoja, jotka koskevat muun muassa ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan syntymäaika. Tietoja täytyy pyytää erikseen, ja niitä pyydetäessä viranomaisten on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen etuun. Kysytyjen tietojen on oltava välttämättömiä edellä mainittujen viranomaisten selvittäessä alaikäisen henkilöllisyyttä. Alaikäiselle on kerrottava, että edellä mainittuja tietoja voidaan antaa ilman hänen suostumustaan. Asian kerptomisessa otetaan huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Alaikäiselle määrättyä edustajaa on tiedotettava tietojen antamisesta ennen niiden antamista. (UlkL 6:105 a §.)

Henkilön iän selvittämistä voidaan pitää henkilöllisyyden selvittämiseen kuuluvana ”osana”. Lähikohtaisesti hakijan ikänä pidetään ikää, jonka hän on itse ilmoittanut. Jos kuitenkin on luotettava näyttöä tai muutoin on selvää, että hakijan todellinen ikä ei voisi olla se, minkä hän on itse ilmoittanut, hänen ikänsä pyritään ensisijaisesti selvittämään asiakirjojen, rekistereiden ja hakijan kuulemisen avulla. (HE 240/2009 vp, 4-5, 33.) Turvapaikkaa hakevalle voidaan tehdä oikeuslää-

ketieteellinen tutkimus, mikäli on aihetta epäillä hänen iästään antamiensa tietojen totuudenperäisyyttä (UUKL 1:6 a.1 §).

5.1 Oikeuslääketieteellinen tutkimus

Oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen perustuva iänmääritys mahdollistaa tieteellisen, riippumattoman ja järjestelmällisen tavan selvittää henkilön iän verrattuna silmämääräisesti tehtävään ulkoiseen olemukseen perustuvaan iän arvioimiseen. Oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia ei tehdä sairauden tutkimiseksi ja hoitamiseksi. Oikeuslääketiede on lääketieteen osa-alue, joka pyrkii lainopillisten kysymysten selvittelyyn sekä edistämään ja suojelemaan yksilön oikeusturvaa. (HE 240/2009 vp, 6, 22.)

Suomen ulkomaalaislaissa säädetyt oikeuslääketieteellisesti tehtävää iänmääritystä koskevat lainkohdat ovat olleet voimassa 1. elokuuta 2010 lähtien. Suomen perustuslain 7 §:ssä on säädetty, että jokaisella henkilöllä on oikeus koskemattomuuteen, eikä siihen saa puuttua ilman laissa säädettyä perustetta (Suomen perustuslaki 1:7.1, 1:7.3 §). Muun muassa tästä syystä poliisi, Sisäasiainministeriö ja Maahanmuuttovirasto toivoivat, että iänmääritystä koskeva lainkohta saataisiin ulkomaalaislakiin. Voimaan tullutta lakimuutosta perusteltiin sillä, että sen tarkoituksena on vähentää turvapaikka- ja oleskelulupamenettelyyn liittyviä väärinkäytöksiä sekä poistaa tiettyjä vetotekijöitä, ettei Suomi olisi muita EU-maita houkuttelevampi maa turvapaikan hakemiselle. Iän selvittämiseksi tehtävillä oikeuslääketieteellisillä tutkimuksilla voi olla myös ennalta ehkäisevä vaikutus; mikäli hakijat tietäisivät tutkimuksista etukäteen, he eivät antaisi itsestään vääriä tietoja viranomaisille. (HE 240/2009 vp, 23, 26.)

Iän selvittäminen oikeuslääketieteellisesti tulee kyseeseen etenkin ilman huoltajaa tulleen, itsensä alaikäiseksi ilmoittaneen turvapaikkahakemusta ratkaistaessa, kun hakijan todellinen ikä on epäselvä (HE 240/2009 vp, 33). Tutkimuksesta ei kuitenkaan ole tehty jokaista ilman huoltajaa olevaa turvapaikanhakijaa koskettavaa turvapaikkamenettelyn osaa, vaan tutkimuksia tulisi suorittaa vain, jos on aihetta epäillä, että ilmoitettu ikä ja todellinen ikä poikkeavat merkittävästi toisistaan (HE 240/2009 vp, 25-26). Oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia avuksi käyttäen pyritään osoittamaan selvästi täysi-ikäiset turvapaikanhakijat, jotka pyrkivät hyödyntämään alaikäiselle turvapaikanhakijalle taattuja turvapaikkamenettelyn oikeuksia ja etuja (HE 240/2009 vp, 22-23).

Suomessa oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia voi pyytää poliisi, rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto. Pääsääntöisesti Maahanmuuttovirasto suorittaa turvapaikanhakijalle turvapaikkapuhuttelun, jossa selvitetään hakijan kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen perusteet. (UlkL 1:6 b.1, 6:97.2 §.) Maahanmuuttovirasto ei siis yleensä selvitä hakijan henkilöllisyyttä, vaan se luottaa poliisiin tai rajatarkastusviranomaisen ulkomaalaisrekisteriin merkitsemiin tietoihin (HE 240/2009 vp, 5). Tarve hakijan iän selvittämisestä oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella tulisi havaita poliisiin tai rajavartiolaitoksen selvittäessä turvapaikanhakijan henkilöllisyyttä (Maahanmuuttovirasto 2010, 7). Jos puhuttelussa kuitenkin herää epäily hakijan ilmoittaman iän todenmukaisuudesta tai hakijan ulkoisen olemuksen vuoksi on aihetta epäillä hakijan ilmoittamaa ikää vääräksi, Maahanmuuttovirasto voi pyytää oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamista (HE 240/2009 vp, 5). Poliisi, rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto tiedottaa hakijaa siitä, että hänen ikänsä olisi tarpeellista selvittää oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella. Viranomaisen välittää tiedon kertomalla siitä jo kuulustelu- tai puhuttelutilanteessa tai lähettämällä tiedon kirjallisesti jälkikäteen hakijalle ja hänen edustajalleen. (Maahanmuuttovirasto 2010, 8.)

Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamisen edellytyksenä on, että hakija, jolle tutkimusta oltaisiin tekemässä, on antanut suostumuksen asiaan. Myös hakijan huoltajan tai edustajan on annettava kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisen hyväksymisestä. Suostumuksen on oltava kirjallinen, ettei tutkimukseen suostumisesta ole jälkeinpäin epäselvyyttä. Ennen suostumuksen pyytämistä hakijalle ja hakijan edustajalle on kerrottava iän selvittämisen merkityksestä, siinä käytettävistä tutkimusmenetelmistä, näiden mahdollisista haitoista terveyteen sekä tutkimuksen seurauksista turvapaikkahakemuksen tutkinnan kannalta. Lisäksi on annettava tietoa siitä, mitä tutkimuksesta kieltäytymisestä seuraa. Asiat täytyy kertoa hakijan omalla äidinkielellä tai kielellä, jota hänen voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän. Suostumuksen on perustuttava vapaaseen tahtoon ja hakijan tulisi ymmärtää annettavan suostumuksen merkitys. Suostumuksen voi kuitenkin perua milloin tahansa. (UlkL 1:6 a.2, 1:6 a.4 §; HE 240/2009 vp, 33-34.)

Tutkimukset suoritetaan Helsingin yliopiston Hjelt-instituutin oikeuslääketieteen osastolla. Osaston pyytäessä tutkimusta varten tehtävät toimenpiteet voi suorittaa myös yksityisen terveydenhuollon toimintayksikön, keskussairaalan tai kunnallisen terveyskeskuksen terveydenhuollon ammattihenkilö. Tällöin tutkimusten tulokset lähetetään suoraan Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitokselle. (UlkL 1:6 b.1-2 §; HE 240/2009 vp, 37.)

Poliisi, rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto pyytää oikeuslääketieteellisen iänmäärittämistutkimuksen tekemistä Hjelt-instituutilta lähettämällä sinne tutkimuspyyntö-lomakkeen. Lomakkeeseen liitetään hakijan ja edustajan suostumukset. Lisäksi tutkimuspyynnöstä tulee selvitä tulkin tarve, vaikka tutkimusta pyytäneet viranomaiset järjestävätkin tarvittaessa tulkkipalvelun. Tutkittavalle lähetetään Hjelt-instituutista kirjallinen kutsu iänmäärittämistutkimukseen osallistumisesta. Hakijan tulee saapua itse näytteenotto paikalle. (Maahanmuuttovirasto 2010, 8.) Tutkittavan henkilöllisyyden tarkastaa joko poliisin, rajavartiolaitoksen tai Maahanmuuttoviraston virkamies toimenpiteen yhteydessä. Huoltajalla tai edustajalla on oikeus olla mukana tutkimuksen suorittamisessa. (UlkL 1:6 b.2 §.)

Tutkimuksen kustannukset suoritetaan valtion varoista, sillä tutkimus tehdään viranomaisen pyynnöstä. Mikäli nämä viranomaiset eivät pyydä hakijan iän selvittämistä oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella, hakija voi teettää kyseisen tutkimuksen omista varoistaan. Hakija maksaa tällöin itse kaikki tutkimuksesta aiheutuneet kustannukset, joita ovat muun muassa toimenpidepalkkiot, tulosten lähettämisestä koituneet kustannukset, maksu tutkimuksesta ja siihen liittyvästä lausunnon antamisesta. Näissäkin tapauksissa tutkimuksen on täytettävä samat vaatimukset kuin viranomaisen pyytämän tutkimuksen. Viranomaisen olisi annettava ohjeet myös itse kustannettavaa tutkimusta varten. (HE 240/2009 vp, 35.)

Mikäli turvapaikanhakija kieltäytyy tutkimukseen osallistumisesta, häntä kohdellaan turvapaikkamenettelyssä täysi-ikäisenä, ellei kieltäytymiseen löydy hyväksyttävää syytä. Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi henkilön fyysiseen tai psyykkiseen terveyteen liittyviä asioita tai hänen aikaisempia traumatisoivia kokemuksia, joiden vuoksi hän voi perustellusti pelätä tutkimuksen tekemistä. Tutkimuksesta kieltäytyminen ei kuitenkaan yksinään voi olla syynä kansainvälisen suojelun hakemuksen hylkäämiselle. (UlkL 1:6 a.3 §; HE 240/2009 vp, 34.)

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen aluksi suoritetaan hakijan terveydentilaan liittyvä haastattelu, jossa selvitetään muun muassa hakijan aikaisempia sairauksia ja elinolosuhteita, joilla voi olla vaikutusta hakijan kasvuun ja kehitykseen. Haastattelun tekee oikeushammaslääketieteen erityispätevyden suorittanut hammaslääkäri. Haastattelun perusteella selviää hakijan iän selvittämisen kannalta soveltuvien tutkimusmenetelmien. Päätöksen tutkimuksen tekemisestä ja siinä käytettävistä menetelmistä te-

kee tapauskohtaisesti laillistettu lääkäri tai hammaslääkäri. Kyseisellä henkilöllä on oltava Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksen varmistama ammattitaito sekä riittävä kokemus oikeuslääketieteellisten ikätutkimusten suorittamisesta. (HE 240/2009 vp, 6-7, 37.)

Suomessa nykyisin käytössä olevat oikeuslääketieteelliset tutkimusmenetelmät ovat hampaisto- ja luustoikätkimukset. **Hampaistoikätkimuksen** avulla turvapaikanhakijan ikä pyritään saamaan selville käyttämällä erilaisia menetelmiä. Yleensä tutkimus sisältää maitohampaiden tai pysyvien hampaiden laskemisen, viisaudenhampaiden tai niiden juurien kehitysasteen tutkimisen tai hampaiden kehityksen tutkimisen röntgenkuvien avulla. Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää edellä mainittujen menetelmien yhdistelmää. Hampaistoikätkimus voidaan suorittaa aina neljän tai viiden kuukauden vanhasta 20-vuotiaaksi asti. Asiantuntijat pitävät hampaiden kehittymisen tarkastelua sopivimpana menetelmänä henkilön iän määrittämiseksi, sillä hampaiden kehitystä suojaaa ”geneettinen suojamuuri”, jonka vuoksi ulkopuoliset tekijät, kuten sairaudet tai ravinnon puute vaikuttavat hampaiden kehitykseen vain vähän. Pysyvien hampaiden puhkeamisen perusteella tehtävät tutkimukset eivät ole yhtä luotettavia kuin hampaiden kehityksen tutkiminen, sillä pysyvien hampaiden puhkeamiseen vaikuttavat esimerkiksi maitohampaiden lähtemisajankohta, sairaudet sekä hampailla suussa oleva tila. Viisaudenhampaiden juurien kehitysasteen perusteella ikätutkimuksia tehdään pääasiassa 16 - 22-vuotiaille hakijoille. (HE 240/2009 vp, 7.)

Myös **luustoikätkimuksissa** on erilaisia menetelmiä. Yhdessä verrataan käden ja ranteen luisista otettuja röntgenkuvia tiettyyn viitekartastoon. Kyseinen kartasto on tehty vuonna 1935 yhdysvaltalaisien, eurooppalaista alkuperää olleiden, ylempään sosiaaliluokkaan kuuluneiden henkilöiden kasvussa havaituista poikkeavuuksista. (HE 240/2009 vp, 7.) Tehtyjen tutkimusten mukaan luusto ja hampaisto voivat kuitenkin kehittyä eri tavalla eri maanosissa. Niistä maista ja etnisistä ryhmistä ei ole olemassa vertailuaineistoa, joista turvapaikkaa hakevat lapset tulevat. Tutkimusten tuloksia onkin kritisoitu muun muassa siksi, että vertailuaineisto koostuu pelkästään 1930-luvun keskiluokkaisen amerikkalaisen luustokehitysmittauksista. (Parsons 2010, 86.)

Toisessa luustoikätkimenetelmässä arvioidaan turvapaikanhakijan luuston kehittyneisyyttä ja pituuskasvuennustetta. Tutkittavan henkilön käden jokaista luuta verrataan kyseisen luun luutumiskehityksestä tehtyyn kuvatiivistelmään. Viitenormit, joihin luun kehitystä verrataan, ovat peräisin 1950- ja 1960-luvuilta. Jotkut asiantuntijat ovat sitä mieltä, että nykyään luut kehittyvät nopeammin kuin vuosikymmeniä sitten. Tässäkään menetelmässä ei ole otettu huomioon henkilöiden

etnisestä alkuperästä tai erilaisesta kehityksestä ja ravinnonsaannista johtuvia eroja. Tätä tutkimusmenetelmää ei voida käyttää yli 16-vuotiaiden iänmäärittämiseen. (HE 240/2009 vp, 7.)

Helsingin yliopiston oikeuslääketieteellisen laitoksen tulisi seurata iän selvittämiseen liittyvien tutkimusmenetelmien kehittymistä. Laitoksen velvollisuutena on tarpeen tullen arvioida käytössä olevien tutkimusmenetelmien oikeutusta. Ajan myötä tapahtuvalla iän selvittämiseen tähtäävien tutkimusmenetelmien kehittämisellä on merkittävä vaikutus tutkimuksissa käytettävän menetelmän oikeutuksen harkintaan. Tutkimusmenetelmien kehittyessä voidaan ottaa käyttöön myös uusia tutkimusmenetelmiä. (HE 240/2009 vp, 35-36.)

5.3 Lausunto iänmäärittämisestä

Tutkimuksen perusteella kaksi asiantuntijaa antavat ensin arvionsa hakijan iästä. Toinen heistä on hakijaa haastatellut, ja toinen tekee arvion pelkästään tutkimustulosten, kuten röntgenkuvien, pohjalta. Asiantuntijana voi toimia laillistettu lääkäri tai hammaslääkäri, jolla on tutkimuksen vaatima ammattipätevyys, kuten esimerkiksi oikeushammaslääketieteen erityispätevyys. Ainakin toisen asiantuntijan on oltava Hjelt-instituutin oikeuslääketieteen osastolla töissä. Kummankin asiantuntijan annettua arvionsa hakijan iästä, asiantuntijoiden on annettava yhteinen arvio ja tämän perusteella yhteinen lausunto turvapaikanhakijan iästä. Jos yksimielistä arviota ei pystytä antamaan, ei oikeuslääketieteellisellä ikätutkimuksella ole merkitystä hakijan iän selvittämisen kannalta. Oikeuslääketieteellisestä tutkimuksesta annettavasta lausunnosta ei voida valittaa. (UlkL 1:6 b.1 §; HE 240/2009 vp, 7, 36.) Lausunto on salassa pidettävä lausunto viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan nojalla. Kyseisessä lainkohdassa todetaan, että viranomaisen asiakirja on salassa pidettävä, mikäli se sisältää tietoja henkilön terveydentilasta (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621 6:24.1 § 25 kohta).

Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksen on ilman viivytystä toimitettava tutkimusten perusteella annettu lausunto tutkimusta pyytäneelle viranomaiselle (HE 240/2009 vp, 36). Jos poliisi tai rajavartiolaitos on tehnyt pyynnön tutkimuksesta, tulee Hjelt-instituutin antama lausunto lähettää hakijan kuulemisen ja tutkittavan iän määrittämisen jälkeen Maahanmuuttovirastoon. Iän selvittämisestä saatu tutkimustulos otetaan päätöksenteon pohjaksi, jos tutkimuksen tulos on täysin kiistaton. Maahanmuuttovirasto tulkitsee tuloksen olevan sellainen, jos lausunnossa on todettu, että tutkittava henkilö on esimerkiksi ”vähintään 18-vuotias” tai ”täyttänyt 18 vuotta”. Näissä tapa-

uksissa Maahanmuuttovirasto katsoo hakijan olevan täysi-ikäinen vastoin hänen omaa ilmoitustaan iästään. (Maahanmuuttovirasto 2010, 6.)

Pyynnön tehnyt viranomais antaa lausunnon tiedoksi tutkittavalle sekä varaa hänelle ja hänen edustajalleen tilaisuuden tulla kuulluksi lausunnon johdosta, mikäli se on tarpeen (HE 240/2009 vp, 36). Esimerkiksi jos viranomais katsoo hakijan olevan täysi-ikäinen oikeuslääketieteellisen iänselvitystutkimuksen perusteella, hänelle varataan mahdollisuus tulla kuulluksi tutkimuksen tuloksesta. Hakijalle annetaan 14 vuorokautta aikaa antaa vastineensa asiaan. Kun tämä aika on umpeutunut, iänmäärittästä vaatinut viranomais pyytää vastaanottokeskusta käynnistämään edustajan vapauttamisprosessin ilman viivytystä. Edustajan vapauttamisen suorittaa se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä sijaitsevan vastaanottokeskuksen asiakkaaksi turvapaikanhakija on merkitty. (Maahanmuuttovirasto 2010, 15.) Täysi-ikäiseksi osoittautuneelta turvapaikanhakijalta evätään myös muut alaikäisille hakijoille kuuluvat turvapaikkamenettelyyn ja vastaanottoon sisältyvät oikeudet ja etuudet (HE 240/2009 vp, 35).

6 VANHEMMAN TAI MUUN HUOLTAJAN JÄLJITTÄMINEN

Jäljittämistä koskeva lainkohta on ollut voimassa 1.2.2007 lähtien. Lainkohdassa säädetään, että Maahanmuuttoviraston on pyrittävä jäljittämään ilman huoltajaa tulleen alaikäisen vanhemmat tai muu hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannut henkilö ilman viivytystä, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista (Ulkl 6:105 b.1 §). Kyseinen lainkohta pohjautuu kahteen Euroopan Unionin neuvoston direktiivin. Neuvoston direktiivin kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä (määritelmädirektiivi) 30 artiklan 5 kohdassa sekä neuvoston direktiivin turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vähimmäisvaatimuksista (vastaanottodirektiivi) 19 artiklan 3 kohdassa on säädetty, että jäsenvaltioiden on pyrittävä lapsen edun vuoksi jäljittämään ilman huoltajaa olevan alaikäisen perheenjäsenet mahdollisimman pian (Määritelmädirektiivi 30 art. 5 kohta; Euroopan Unionin neuvoston direktiivi turvapaikanhakijoiden vastaanottona jäsenvaltiossa koskevista vähimmäisvaatimuksista, 27.1.2003, 2003/9/EY, EUVL L 31, 6.2.2003, 19 art. 3 kohta, myöhemmin tekstissä vastaanottodirektiivi). Myös lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on määriteltä, että sopimusvaltioiden on osallistuttava YK:n ja muiden kansalaisjärjestöjen kanssa jäljittämään turvapaikanhakijalapsen vanhempia ja muita perheenjäseniä siten kuin jäsenvaltiot katsovat sen tarpeelliseksi (Yleissopimus lapsen oikeuksista 22 art. 2 kohta).

6.1 Tavoite

Jäljittämisen tavoitteena on selvittää huoltajien olinpaikka sekä pyrkiä luomaan yhteys Suomessa olevan alaikäisen lapsen ja hänen toisessa maassa oleskelevan vanhemman tai muun tosiasiallisen huollosta vastanneen välille. Pääsääntöisesti katsotaan olevan lapsen etu, mikäli hän tietää, missä hänen vanhempansa tai muu huoltajansa on. Lähtökohtaisesti jokaisella lapsella on oikeus ylläpitää suhdetta vanhempiinsa. Jos lapsen molemmat vanhemmat ovat kuolleet tai lapsi on ollut muista syistä johtuen muun huoltajan huollossa ennen Suomeen tulemistä, tulisi tällaisissa tapauksissa vanhemman sijaan pyrkiä jäljittämään henkilö, joka on ollut vastuussa lapsen huollosta. (HE 31/2006 vp, 8, 14-15.)

Jäljittämällä voidaan saada keskeisiä tietoja hakijan perhesuhteista ja elinolosuhteista. Saadut tiedot edesauttavat Maahanmuuttovirastoa siinä, että turvapaikka-asiassa tehty päätös perustuisi tosiasioihin. Jäljittämisen avulla voidaan saada myös keskeistä tietoa mahdollista myöhemmässä vaiheessa tapahtuvaa perheenyhdistämistä varten. Kansainvälisen suojelun arviointiin jäljittäminen ei kuitenkaan vaikuta. (HE 31/2006 vp, 8; Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 13.)

Vastaanottokeskus on velvollinen antamaan Maahanmuuttovirastolle tämän pyynnöstä, salassapitosäännösten estämättä tietoa ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan syntymäaikaa, perheenjäseniä sekä heidän olinpaikkaa koskevia tietoja. Tietojen on oltava välttämättömiä Maahanmuuttoviraston pyrkiessä suorittamaan hakijan vanhemman tai muun huoltajan jäljittämistä. (UlkL 6:105 a.1 §.) Vastaanottokeskus ei kuitenkaan ole velvollinen aloittamaan aktiivista selvitystyötä tietojen hankkimiseksi, vaan sen on annettava pyytävälle viranomaiselle tietoja, jotka heillä on tiedossaan (HaVM 21/2006 vp, Valiokunnan kannanotot, perustelut, 1. Laki ulkomaalaislain muuttamisesta, Tiedonsaantioikeus). Tietoja pyydetään vastaanottokeskuksen johtajalta kirjallisesti tiedonsaantiopyynnöllä. Pyyntöä käytetään, mikäli voidaan olettaa, että vastaanottokeskuksen henkilökunta voisi antaa lisätietoja hakijan syntymäajasta, perheenjäsenistä tai heidän olinpaikastaan. (Maahanmuuttovirasto 2009, 8.) Viranomaisen on tietoja pyydetessä kiinnitettävä huomiota lapsen etuun. Ilman huoltajaa olevalle alaikäiselle kerrotaan, että edellä mainittuja tietoja voidaan antaa suostumuksetta. Ennen tietojen antamista lapsen edustajalle on ilmoitettava tietojen antamisesta. (UlkL 6:105 a.1-3 §.)

6.2 Toteuttaminen

Jäljittämällä ei tarkoiteta sellaista tavallista selvitystyötä ja tietojen hankintaa, joka tehdään jokaiselle kansainvälistä suojelua hakevalle ulkomaalaiselle turvapaikkakuulustelussa tai – puhutellussa, kun selvitetään perheenjäseniä koskevia tietoja. Jäljittämistyö suuntautuu lapsen ja hänen vanhempansa kotimaahan tai muuhun maahan, jossa jäljitettävän henkilön oletetaan olevan. (HE 31/2006 vp, 14.) Jäljittämisen kohteena olevien henkilöiden tietoja on kerättävä, käsiteltävä ja välitettävä salassa pidettävänä (UlkL 6:105 b.2 §). Salassa pidettäviä asiakirjoja ovat viranomaisen asiakirjat, jotka koskevat turvapaikanhakijaa, ellei ole ilmeisen selvää, ettei tietojen luovuttaminen vaaranna hakijan tai hänen läheistensä turvallisuutta (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 6:24.1 § 24 kohta).

Turvapaikkakuulustelussa ja/tai –puhuttelussa läsnäolijoille kerrotaan jäljittämisen tarkoituksesta ja sen suorittamistavasta (Maahanmuuttovirasto 2009, 4). Turvapaikkapuhuttelussa kysytään lapsen ja hänen edustajansa mielipidettä jäljittämisen aloittamiselle. Myös avustajan mielipidettä kysytään, mikäli hän on puhuttelussa läsnä. Maahanmuuttovirastolla on kuitenkin edustajan ja hakijan mielipiteestä riippumatta oikeus aloittaa perheenjäsenten jäljittäminen, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Mikäli jäljittämisen aloittamista vastustetaan, Maahanmuuttoviraston on selvitettävä, mistä vastustaminen johtuu. (Harju & Paltta 3.5.2011, haastattelu.) Mikäli edustaja tietää asioita, joiden vuoksi jäljittäminen ei olisi lapsen edun mukaista, hänen on kerrottava ne puhuttelijalle (Pakolaisneuvonta ry 2010, 20).

Päätöksen jäljittämisen suorittamisesta tai suorittamatta jättämisestä tekevät Maahanmuuttoviraston virkamiehet, joiden työtehtäviin tämä kuuluu (Harju ym. 3.5.2011, haastattelu). Jotta jäljittäminen olisi mahdollista suorittaa, sitä varten tarvitaan tiettyjä tietoja. Näitä ovat hakijan kotimaasta tai asuinmaasta sekä taustasta riippuen muun muassa hakijan, hänen sisarustensa ja vanhempiensa henkilötiedot, viimeisin osoite, huoltajien työpaikat sekä hakijan ja huoltajan välillä tapahtuneet keskinäiset viimeisimmät yhteydenotot. Lisäksi hakijaa voidaan pyytää kuvailemaan kotimaansa asuinpaikkaa ja ympäristöä. Jos lapsella ei ole vanhempia tai muuta tosiasiallista huoltajaa, voidaan kuulustelussa ja/tai puhuttelussa todeta, ettei jäljittämistä suoriteta. (Maahanmuuttovirasto 2009, 4, 6.)

Jäljittämisen aloittamiselle ei ole määriteltynä mitään tiettyä ajankohtaa, koska on tapauskohtaisesti, milloin jäljittäminen on tarpeellista, tarkoituksenmukaista ja ylipäättänsäkin mahdollista aloittaa (HE 31/2006 vp, 15). Jäljittämisveloitteen vuoksi poliisin tai rajavartiolaitoksen tutkinnassa hakijan henkilöllisyyden, asuinolosuhteiden ja perhesuhteiden selvittäminen ovat erityisen tärkeitä jäljittämisen kannalta (Maahanmuuttovirasto 2008, 37). Jäljittäminen aloitetaan poliisin turvapaikkakuulustelun jälkeen edellyttäen, että sen aloittamiseksi on saatu riittävästi tietoa. Mikäli jäljittäminen aloitetaan ennen turvapaikkapuhuttelua, Maahanmuuttovirasto pyytää lapsen edustajalta kirjallisesti näkemyksen jäljittämisen aloittamisesta. Käytännössä kuitenkin tarvittava määrä tietoa jäljittämisen suorittamista varten on useimmiten tiedossa vasta Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelun jälkeen. (Harju ym. 3.5.2011, haastattelu.) Turvapaikkapuhuttelusta voidaan saada myös sellaisia tietoja, jotka tekevät jäljittämistyön tarpeettomaksi (HE 31/2006 vp, 15).

Turvapaikkapuhuttelussa voidaan haastatella yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan sukulais-ta tai ystävää, mikäli he suostuvat siihen. Lapsen edustajan on annettava suostumuksensa kysei-sen henkilön kuulemiselle. Ystävän tai sukulaisen kuulemisesta voidaan saada lisätietoja lapsen läheisten olinpaikasta, jonka perusteella pystytään suorittamaan tarkempi jäljittämisharkinta. (Eu-roopan muuttoliikeverkosto 2009, 11.) Edustaja voi osallistua kuulemiseen, mikäli hän haluaa. Edustaja on oikeutettu saamaan kopion kuulemispöytäkirjasta. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5.)

Tapauksissa, joissa on aihetta epäillä tai olettaa, että jäljittäminen vaarantaisi hakijan tai hänen läheistensä turvallisuuden, suoritetaan turvallisuusarvio ennen kuin jäljittämispyyntö tehdään. Tällöin jäljittävältä taholta kysytään etukäteen, olisiko jäljittäminen tietyssä tilanteessa turvallista suorittaa. Pääsääntöisesti hakijan henkilötietoja ei anneta vielä etukäteistiedustelun yhteydessä. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5.)

Ilman huoltajaa olevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden tosiasiallisten huoltajien jäljittämisestä on tehty 23.4.2007 yhteistyösopimus Maahanmuuttoviraston ja riippumattoman kansalaisjärjestön International Social Service:n (myöhemmin tekstissä ISS) välille. Lapsen etu ja sen toteutuminen ovat järjestön toiminnan tavoitteena. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 14.) Maahanmuuttovi-rasto ei anna ISS:lle mitään tietoja hakijan kertomista vainon perusteista. Järjestö ilmoittaa, jos jäljittämispyynnössä annettu tieto ei ole riittävä jäljittämisen suorittamista varten. Jäljittäminen suoritetaan turvapaikkamenettelyn aikana ja se lopetetaan viimeistään silloin, kun turvapaikka-päätös tehdään. (Harju ym. 3.5.2011, haastattelu.)

Maahanmuuttovirasto ja ISS ovat sopineet, että järjestön on ilmoitettava siitä, onko jäljittämistä mahdollista suorittaa, viimeistään 60 vuorokauden kuluttua jäljittämispyynnön vastaanottamisesta. Koko jäljittämisprosessin kestoksi on sovittu viisi kuukautta. Yksittäistapauksessa on kuitenkin mahdollista sopia toisin. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 14.) Käsittelyajasta voidaan joustaa silloin, kun voidaan olettaa, että jäljitettävä on mahdollista saada tavoitettua suhteellisen pian so-vitun käsittelyajan päätyttyä. Ulkomaalaislain 6 §:ssä on säädetty, että alaikäistä koskevat asiat tulee käsitellä kiireellisesti, minkä vuoksi jäljittäminenkään ei voi kestää kohtuuttoman pitkään. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5.)

Edustajalle on ilmoitettava kirjallisesti, ryhtyykö Maahanmuuttovirasto jäljittämään hakijan van-hempaa tai muuta lapsen tosiasiallisesta huollosta vastannutta henkilöä. Edustajalle toimitetaan

jäljennökset jäljittämispyyntöistä, olennaista tietoa sisältävästä väliraportista, loppuraportista sekä muista mahdollisista olennaisista tiedoista, jotka liittyvät jäljittämiseen. Edustajan tehtävänä on kertoa lapselle jäljittämiseen liittyvistä tiedoista. (Maahanmuuttovirasto 2009, 4-5.)

On olemassa useita tilanteita, joissa Maahanmuuttovirasto ei suorita jäljittämistä. Jäljittäminen on osa alaikäisen ilman huoltajaa tulleen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettelyä, ja tästä syystä Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, mikäli hakija on täyttänyt 18 vuotta tai jos hänet on todettu täysi-ikäiseksi iänmäärittämistutkimuksella. Jäljittämistä ei myöskään aloiteta, mikäli hakija täyttää lähiaikoina 18 vuotta. (Harju ym. 3.5.2011, haastattelu.) Maahanmuuttovirasto ei suorita jäljittämistä, mikäli jäljittämisen ei katsota olevan lapsen edun mukaista. Jos hakija on ilmoittanut, ettei hänellä ole ollut vanhempia eikä muuta tosiasiallista huoltajaa, jäljittämistä ei aloiteta. Koska jäljittäminen ei saa vaarantaa hakijan tai hänen läheistensä turvallisuutta, Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, mikäli katsotaan, ettei jäljittäminen onnistu vaarantamatta näiden turvallisuutta. Jäljittämistä ei suoriteta, jos hakijalla on yhteys huoltajaansa, eikä ole aihetta olettaa, että jäljittämisellä saataisiin sellaista tietoa hakijan olosuhteista hänen kotimaassa, jotka vaikuttaisivat turvapaikkahakemuksen päätökseen. Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, jos hakijan huoltajien olinpaikasta ei ole saatu riittävästi olennaista tietoa jäljittämisen suorittamiseksi. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 13-14.) Mikäli alaikäisen vanhempien tai muun huoltajan olinpaikka on kohtuullisella varmuudella tiedossa, ei Maahanmuuttoviraston edellytetä aloittavan jäljittämistä (HE 31/2006 vp, 15). Jäljittämistä ei suoriteta, mikäli huoltajan asuinalueen yleinen turvallisuustilanne tai siellä vallitsevat olosuhteet estävät jäljittämisen suorittamisen. Maahanmuuttovirasto ei myöskään aloita jäljittämistä, jos ISS:llä ei ole hakijan asuinmaassa yhteistyötahoa, joka suorittaisi varsinaisen jäljittämisen. Suomen Punaisen Ristin kautta tehty henkilötiedustelu ei vaikuta Maahanmuuttoviraston jäljittämiseen jäljittämisvelvollisuuden vuoksi. (Harju ym. 3.5.2011, haastattelu.)

6.3 Lopputulos

Aina jäljittäminen ei tuota haluttua lopputulosta, sillä lapsen vanhemman tai muun hänen tosiasiallisesta huollostaan vastanneen henkilön olinpaikasta ei yrityksistä huolimatta saada minkäänlaista tietoa. Jäljittämistyötä voi olla mahdotonta tehdä viranomaisista riippumattomien tekijöiden, kuten kohdemaan turvallisuustilanteen vuoksi. Pääperiaatteena kuitenkin on, että jäljitettävää

henkilöä pyrittäisiin päättäväisesti jäljittämään lapsen edun toteutumisen vuoksi aina silloin, kun se vain on mahdollista. (HE 31/2006 vp, 15.)

Jäljittämisen suorittamisen jälkeen ISS lähettää Maahanmuuttovirastolle loppuraportin eli jäljittämismisraportin. Raportti sisältää hakijan perheen tilanteen arvioinnin, jos sellainen on mahdollista antaa. Lisäksi loppuraportissa otetaan mahdollisuuksien mukaan kantaa lapsen etuun. Maahanmuuttovirasto voi kuulla hakijaa ja hänen edustajaansa saadusta jäljittämismisraportista. Esimerkiksi silloin voidaan suorittaa kuuleminen, kun jäljittämisestä on saatu ristiriitaista tietoa hakijan kertoman tiedon kanssa. Mikäli Maahanmuuttovirasto toteaa jäljittämismisraportin saatuaan, että olisi lapsen edun mukaista, että lapsi palaisi huoltajansa luokse, voidaan hakijan käännyttämistä harkita. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5; Harju ym. 3.5.2011, haastattelu.)

Vuonna 2010 Maahanmuuttovirasto sai tekemäänsä 18 jäljittämispyyntöön viisi jäljittämismisraporttia. Aikaisempina vuosina jäljittämispyyntöjä on tehty vähemmän ja raportteja on saatu vain satunnaisesti. Suurin osa alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista on tullut maista, joissa jäljittäminen on käytännössä mahdotonta toteuttaa. (Harju ym. 3.5.2011, haastattelu.)

Maahanmuuttoviraston katsotaan täyttäneen jäljittämisvelvollisuutensa, jos tehtyyn tiedusteluun ei saada kohtuullisessa ajassa vastausta tai vastauksen sisältö viittaisi siihen, ettei jäljitettävää pystytä kohtuullisessa ajassa jäljittämään. Ulkomaalaislain 6 §:n 3 momentissa on säädetty, että alaikäistä koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti, mistä johtuukin, ettei jäljittäminen voi kestää kohtuuttoman pitkään. Maahanmuuttoviraston tulisi varmistaa, että lapsen edustaja tietää mahdollisuudesta yrittää jäljittää lapsen huoltaja myös Suomen Punaisen Ristin henkilötiedustelun avulla. Kun tämä tieto on annettu edustajalle, katsotaan, että Maahanmuuttovirasto on täyttänyt jäljittämisvelvollisuutensa. (HE 31/2006 vp, 15.)

6.4 Punaisen Ristin henkilötiedustelu

Lapsen edun toteuttamiseksi lapselle tulisi antaa mahdollisuus turvautua SPR:n erityisosaamiseen tapauksissa, joissa lapselle ei muulla tavoin pystyttäisi antamaan tietoa vanhemman tai muun tosiasiallisesta huollosta vastanneen henkilön olinpaikasta. Maahanmuuttoviraston tulisi varmistaa lapsen edustajan olevan tietoinen siitä, että lapsen vanhemmat tai muun tosiasiallis-

ta huollosta vastanneen henkilön voi pyrkiä jäljittämään SPR:n henkilötiedustelun kautta. (HE 31/2006 vp, 9, 15.)

Punainen Risti tarjoaa helpotusta epätietoisuuteen auttamalla erilleen joutuneita perheenjäseniä saavuttamaan yhteyden toisiinsa sekä ylläpitämään heidän keskinäistä yhteydenpitoa (Punainen Risti 2011a, hakupäivä 10.5.2011). Tiedustelua ei aloiteta, mikäli tiedustelun aloittamiseksi ei saada riittävästi tietoja. Henkilötiedustelua ei tulisi käyttää tilanteessa, jossa perheenjäsenten välinen tai muu laillinen riita voisi johtaa perheen tai yksilön etujen vastaisiin päätöksiin. (Väilä 23.5.2011, haastattelu.)

Vuonna 2010 Punainen Risti aloitti 284 uutta henkilötiedustelua. Näistä 77 oli alaikäisten aloittamia. Vuosittain noin kolmasosa tiedusteluista päättyy positiivisesti ja kolmasosa negatiivisesti. Lopuissa tapauksissa tiedustelija peruuttaa tiedustelun tai tiedustelijaan on menetetty yhteys. Joskus lapsen vanhempia ei onnistuta löytämään, mutta sen sijaan muita omaisia on saatu jäljitettyä. Tiedustelun kestoa on vaikea arvioida etukäteen, sillä se vaihtelee muun muassa konfliktista ja maan tilanteesta riippuen. Yleensä tiedustelu kestää kolmesta kuukaudesta kahteen vuoteen, joskus jopa pitempäänkin. (HE 31/2006 vp, 5; Väilä 23.5.2011, haastattelu.)

Alaikäinen turvapaikanhakija ottaa yhteyttä SPR:än omaisten jäljittämisen vuoksi vastaanottokeskuksen henkilökunnan kannustamana ja ohjaamana. Jäljittämispyyntön vanhempien etsimiseksi voi tehdä lapsi itse, hänen edustajansa tai sosiaalityöntekijä. (HE 31/2006 vp, 5.) Tiedustelija täyttää Punaisen Ristin henkilötiedustelulomakkeen, jossa kysytään tietoja tiedustelijasta, etsittävästä henkilöstä ja hänen mukana olevista perheenjäsenistä. Lisäksi kysytään tiedustelun tietoja. Näitä ovat muun muassa milloin tiedustelija on ollut yhteydessä etsittävään henkilöön, mitkä syyt ovat johtaneet yhteyden katkeamiseen ja miten tiedustelija on yrittänyt ottaa yhteyttä etsittävään. (Punainen Risti 2011b, 1-3.) Tämän jälkeen SPR lähettää täytetyn lomakkeen sen maan Punaiseen Ristiin tai Punaiseen Puolikuuhun, josta kadonnutta on tarkoitus alkaa etsimään (Punainen Risti 2011c, 1).

Henkilötiedustelupalvelu on luottamuksellista, eikä etsittävän tietoja anneta ulkopuolisille tahoille. Etsittävä henkilö voidaan kuitenkin yrittää löytää esimerkiksi virallisista rekistereistä. Etsittävän löydyttyä hän saa itse päättää, saako Punainen Risti ilmoittaa hänen osoitteensa hänen läheisilleen. Mikäli etsintä ei tuota tulosta, etsittävän henkilötiedot jäävät kuitenkin Punaisen Ristin tieto-

kantaan. Jos myöhemmin ilmaantuu uutta tietoa, käynnistetään henkilön etsintä uudelleen. (Punainen Risti 2011c, 1.) Tiedustelu päättyy, kun kaikki Punaisen Ristin mahdollisuudet kadonneen etsintään on käytetty tai kun tiedustelija pyytää päättämään tiedustelun (Väilä 23.5.2011, haastattelu).

Punainen Risti auttaa perheenjäseniä yhteydenpidossa silloinkin, kun tavallinen posti tai teletietoliikenne ei ole käytössä sodan tai onnettomuuden takia. Viesti kirjoitetaan valmiille lomakkeelle, ja se saa sisältää kuulumisia valokuvien kera. Politikointi on kiellettyä, eikä viestiin voi liittää esimerkiksi rahaa tai lääkkeitä. Punainen Risti välittää viestit eteenpäin oman verkostonsa kautta. Viestit jaetaan suoraan vastaanottajille tai vaihtoehtoisesti viestien saajista julkaistaan nimilistoja pakolaisleireillä, sanomalehdissä tai radioissa. Mikäli viestin vastaanottajaa ei saada tavoitettua, Punainen Risti palauttaa viestin takaisin lähettäjälle. Lomakkeeseen merkitään, miksi vastaanottajaa ei kyetty tavoittamaan. (Punainen Risti 2011c, 1-2.)

7 VASTAANOTTOPALVELUT

Turvapaikanhakijoiden vastaanottoon sisältyvistä palveluista säädetään kotouttamislain luvussa neljä. Laki pohjautuu vastaanottodirektiiviin, jossa palveluiden vähimmäisvaatimukset on määritelty.

Käytännössä hakemuksen vastaanottanut viranomainen, eli poliisi tai rajatarkastusviranomainen, ohjaa turvapaikanhakijan lähimpänä olevaan vastaanottokeskukseen, elleivät poliisi tai rajatarkastusviranomainen ja vastaanottokeskus ole keskenään sopineet muuta käytäntöä. Turvapaikanhakijalla ei ole oikeutta valita, missä vastaanottokeskuksessa hän asuu. (HE 280/2004 vp, 14-15.) Turvapaikanhakijan saavuttua vastaanottokeskukseen hänet kirjataan vastaanottokeskuksen asukasrekisteriin. Turvapaikanhakijan vastaanoton hoitaa se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi turvapaikanhakija on merkitty. Majoituksen sekä muun vastaanoton järjestämisessä on otettava huomioon turvapaikanhakijan iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet. Lisäksi vastaanotossa on otettava huomioon lapsen etu. (Kotouttamislaki 4:19.2-3, 4:19 c.2 §.)

Turvapaikanhakijalle annetaan niin pian kuin mahdollista, kuitenkin viimeistään 15 päivän kuluttua turvapaikkahakemuksen jättämisestä, tiedot vastaanotto-olosuhteisiin liittyvistä etuuksista, velvollisuuksista sekä sosiaali- ja terveyspalveluista. Tiedot on annettava kirjallisesti, mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hakijan voidaan kohtuudella olettaa ymmärtävän. Tiedot voidaan kuitenkin tarvittaessa antaa myös suullisesti. (Kotouttamislaki 4:19 f §.) Tiedottamisen antamisesta vastaa vastaanottokeskus (HE 280/2004 vp, 16).

Vastaanoton majoituksesta ja vastaanottokeskuksessa järjestettävästä muusta vastaanotosta voidaan periä kohtuullinen maksu. Maksu on enintään niiden palveluiden järjestämisestä aiheutuvien todellisten kustannusten kokoinen. Maksu jätetään perimättä tai sitä alennetaan, jos maksun periminen vaarantaa henkilön toimeentulon edellytyksiä. Maksun maksamisesta määrää vastaanottokeskuksen johtaja. Tätä maksua ei peritä takautuvasti. (Kotouttamislaki 4:21 a §.) Käytännössä vastaanotosta ei kuitenkaan koskaan peritä maksuja (Heikkinen 28.4.2011, sähköpostiviesti).

7.1 Majoitus

Majoitus on yksi turvapaikanhakijan vastaanottona järjestettävistä palveluista. Majoitus on järjestettävä siten, että samaan perheeseen kuuluvat voisivat asua yhdessä. (Kotouttamislaki 4:19.1-2 §.) Vastaanottokeskuksessa asumisen on tarkoitus kestää niin kauan, kunnes henkilön turvapaikkahakemus on saatu ratkaistua (Lukkaroinen 2005, 19). Turvapaikanhakija voi pyytää siirtoa toiseen vastaanottokeskukseen, jos hänen sukulaisiaan on toisessa vastaanottokeskuksessa (HE 280/2004 vp, 15). Turvapaikanhakija voidaan siirtää toiseen vastaanottokeskukseen, mikäli on perusteltua, että siirto on hakijan itsensä, vastaanottokeskuksen toiminnan tai turvapaikka-asian käsittelyn vuoksi tarpeellista (Kotouttamislaki 4:19 c.2 §).

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden majoitus on järjestetty vastaanottokeskusten yhteydessä oleviin ryhmäkoteihin, jonne alaikäiset sijoitetaan ensin. **Ryhmäkodit** ovat yksiköitä, joissa on 8 - 24 lasta. Henkilökuntaa ryhmäkodeissa on yleensä saman verran kuin suomalaisissa lastenkodeissa, vaikka ne eivät olekaan lastensuojelulainalaisia laitoksia. Ryhmäkodissa lapset saavat heille oikeutetut peruspalvelut, kuten esimerkiksi välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut. (Parsons 2010, 36; Pakolaisneuvonta ry 2011a, hakupäivä 25.2.2011.) Oleskeluluvan saaneiden, kuntaan sijoitettujen yksiköitä kutsutaan perheryhmäkodeiksi. Osa toimii yhdistettyinä ryhmä- ja perheryhmäkoteina, joihin majoitetun alaikäisen ei tarvitse siirtyä mihinkään oleskeluluvan saamisen jälkeen, sillä hän jatkaa asumista samassa paikassa. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 20.)

Joidenkin ryhmä- ja perheryhmäkotien yhteydessä tai niitä lähellä toimii **tukiasuntoja**, joihin 16- ja 17-vuotiaat turvapaikanhakijat voidaan sijoittaa. Tukiasunnoissa asuville maksetaan toimeentulotuki kokonaisuudessaan. He huolehtivat itse muun muassa kaupassa käynnistä ja ruokailusta, johon he ainakin alussa tarvitsevat ohjaajien apua. Tukiasunnossa työskentelyssä korostuu asukkaiden tukeminen ja ohjaus, jonka tavoitteena on varmistaa, että nuori pärjää itsenäisesti, kun hän muuttaa pois tukiasunnosta. (Parsons 2010, 38; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011.) Jos hakija täyttää 18 vuotta, eikä hänen turvapaikkapäätöstä ole ratkaistu, hänet siirretään asumaan vastaanottokeskukseen (Pakolaisneuvonta ry 2011a, hakupäivä 25.2.2011).

Turvapaikanhakija voi myös järjestää majoituksensa itse (Kotouttamislaki 4:19 c.3 §). Joissakin tapauksissa yksintullut lapsi voi mennä asumaan Suomessa asuvan sukulaisperheensä luokse (Pakolaisneuvonta ry 2011a, hakupäivä 25.2.2011). Mikäli lapsi asuu **yksityismajoituksessa**, hakijaa asuttava perhe huolehtii lapsen arjen kulusta. Vastaanottokeskuksen tehtävänä on järjestää muut vastaanottona tarjottavat palvelut. (Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 19.)

Sukulaiset, joiden luokse lapsi olisi menossa asumaan, esittävät pyynnön yksityismajoitukseen ottamisesta ryhmäkodin sosiaalityöntekijälle. Alkuselvitysten ajan lapsi kuitenkin asuu ryhmäkodissa. Lapsen mielipide ja toivomukset selvitetään, jos se vain on mahdollista ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa. Lapsi voi siirtyä yksityismajoitukseen asumaan, kun alkuselvitykset on tehty, mikäli ryhmäkodin sosiaalityöntekijä, perheen kotipaikan sosiaaliviranomaiset ja lapsen edustaja antavat sijoituskodista puoltavan lausunnon. (Parsons 2010, 39.) Vastaanottokeskuksen on neuvottava lapsen luokseen ottavia henkilöitä lapsen hoidon ja kasvatuksen suhteen (Kotouttamislaki 4:19 e.2 §).

Turvapaikkaa hakevan yksityismajoituksessa asuvan lapsen osoite on ilmoitettava lapsen oleskelupaikan kunnan määräämälle monijäseniselle toimielimelle. Ilmoituksen suorittaa vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi kyseinen lapsi on rekisteröity. Ilmoituksen tarkoituksena on varmistaa, että kunnan viranomaiset voivat olla yhteydessä lasta luona pitäviin henkilöihin esimerkiksi siinä tilanteessa, kun lapsella olisi oikeus aloittaa esiopetus tai peruskoulu. Osoitteen lisäksi ilmoitetaan myös tiedot henkilöistä, joiden kanssa lapsi asuu. Ilman huoltajaa olevan lapsen tapauksessa ilmoitukseen liitetään vastaanottokeskuksen johtajan ja sosiaalityöntekijän yhteinen selvitys. Lisäksi lapsen edustaja antaa oman selvityksensä. Selvityksessä tulee ottaa kantaa siihen, sopiiko yksityiskoti olosuhteiltaan lapsen hoitoon ja kasvatukseen, ja pystyykö lapsen luokseen asumaan ottava henkilö huolehtimaan lapsen hoidosta ja kasvusta. (Kotouttamislaki 4:19 e §; HE 280/2004 vp, 16.)

7.2 Muut vastaanottopalvelut

Vastaanottokeskus voi myöntää turvapaikanhakijalle toimeentulotukea. Sitä on haettava toimeentulotukihakemuksella. (Kotouttamislaki 4:22.1 §.) Toimeentulotuella turvataan turvapaikanhakijan välttämätön toimeentulo. Tällä myös kannustetaan hakijaa itsenäiseen selviytymiseen. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011.) Myönnettyllä tuella

hakija hankkii esimerkiksi vaatteet, paikallisliikenteen, harrastustoiminnan sekä muut vastaavat arkeen liittyvät menot. Alaikäisille ilman huoltajaa tulleille turvapaikanhakijoille maksetaan toimeentulotukea, mutta siinä ei huomioida toimeentulotukeen oikeuttavina menoina sellaisia menoja, jotka korvataan tai joita vastaava etuus saadaan jollakin toisella perusteella. (Parsons 2010, 43.) Esimerkiksi majoitusta varten turvapaikanhakijalle ei myönnetä toimeentulotukea rahana, sillä majoitus järjestetään vastaanottokeskuksessa ja ryhmäkodissa (Kotouttamislaki 4:22.2 §). Asumisyksiköstä saatujen palveluiden vuoksi alle 18-vuotiaan toimeentulotuki on 15 prosenttia pienempi kuin Suomessa pysyvästi asuvien vähimmäistoimeentulotuki. Pieniä lapsia asuttavissa yksiköissä lapsille annetaan täysi ylläpito, jolloin lapselle myönnetään toimeentulotuen perusosan määrästä 51 prosenttia. (Parsons 2010, 43; Pakolaisneuvonta 2011c, hakupäivä 24.3.2011.) Toimeentulotukipäätöksessä tulisi eritellä, mikä osa toimeentulotuesta tulee hyödykkeenä ja mikä rahamääräisenä (HE 280/2004 vp, 18).

Turvapaikanhakija on oikeutettu saamaan välttämättömiä sosiaali- ja terveystalvaeluita (Kotouttamislaki 4:19.1 §). Sosiaalipalveluiden tarkoituksena on edistää ja pitää yllä lapsen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä erilaisten sosiaalipalveluiden ja -työn keinojen avulla. Tavoitteena on luottamuksellinen asiakassuhde, jossa on otettu huomioon kulttuuriset erot. Lapsen etu –periaate ohjaa keskeisesti kaikkea toimintaa. Tärkeitä ovat etenkin ennaltaehkäisevä työ sekä varhainen puuttuminen ongelmatilanteissa. Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalipalveluista. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011).

Lapsille tarjotaan laajemmat terveydenhoitopalvelut kuin aikuisille turvapaikanhakijoille järjestettävät välttämättömät terveystalvaelut (Parsons 2010, 42). Terveystalvaeluiden tavoitteena on auttaa lasta pitämään yllä mahdollisimman hyvää fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa. Lisäksi pyritään ennaltaehkäisemään sairauksia. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011.) Erityisen fyysisen tai psyykkisen tuen tarpeessa olevalle lapselle tulee antaa soveltuvaa ja asianmukaista neuvontaa ja kuntoutusta. Lisäksi hänelle tulisi kehittää soveltuvia mielenterveystalvaeluita. Turvapaikanhakijan perusterveydenhuolto hoidetaan pääasiassa vastaanottokeskuksissa terveydenhoitajan palveluiden avulla. Turvapaikanhakijan terveydenhuolto voidaan järjestää kuntien ja yksityisten palveluntuottajien kautta, mikäli vastaanottokeskus on ostanut terveystalvaeluita kyseisiltä tahoilta. (HE 280/2004 vp, 14, 17; Parsons 2010, 42.) Lisäksi kuntien terveystalvaelukset hoitavat turvapaikanhakijoita välttämättömissä tapauksissa

ja sairaalasta annetaan hoitoa kiireellisissä tilanteissa (Pakolaisneuvonta 2011c, hakupäivä 24.3.2011).

Turvapaikkamenettelyssä turvapaikanhakijalla on oikeus käyttää tulkkia (UlkL 1:10 §). Turvapaikanhakijan vastaanottona järjestetään tulkkipalveluja, ja vastaanottokeskuksen tehtävänä onkin järjestää tarvittaessa tulkki paikalle. Tulkkia käytetään apuna myös asiakkaiden neuvomisessa ja informaatiotilaisuuksissa. (Kotouttamislaki 4:19.1 §; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011.) Tulkkina ei tule käyttää henkilöä, joka on sellaisessa asemassa asianosaiseen tai asiaan, että hänen luotettavuutensa voitaisiin joutua kyseenalaiseksi tämän asian vuoksi (Hallintolaki 11:65 §).

Vastaanottokeskus voi järjestää työ- ja opintotoimintaa (Kotouttamislaki 4:19.1 §). Siivous, kunnostus ja pihatyöt sekä avustavat tehtävät kunnassa ovat esimerkkejä työtoiminnasta. Opintotoimintaa voivat olla esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen opiskelu, tutustuminen suomalaiseen yhteiskuntaan sekä atk-taitojen opettelu. Vastaanottokeskuksen asukas ja työntekijät suunnittelevat yhdessä, millaiseen toimintaan kyseinen asukas osallistuu. Jokaisen 16 - 64-vuotiaan asukkaan on osallistuttava toimintaan, ellei hänellä ole esteenä sairautta tai muuta perusteltua syytä olla osallistumatta. (Maahanmuuttovirasto 2011, 3.) Esimerkiksi perusopetusta tai ammattiopintoja, aikuislukiota tai näihin valmentavaa tai rinnastettavaa opetusta käyvien ei tarvitse osallistua vastaanottokeskuksessa työ- ja opintotoimintaan (Heikkinen 28.4.2011, sähköpostiviesti). Mikäli vastaanottokeskuksen asukas kieltäytyy toistuvasti ilman perusteltua syytä hänelle osoitetusta työtoiminnasta tai työllistymistä edistävästä opintotoiminnasta, voidaan toimeentulotuen määrää vähentää enintään 20 prosentilla (Kotouttamislaki 4:22.4 §; Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412 2:10.1 § 2 kohta). 16-vuotiaita ei kuitenkaan sanktioida osallistumisen laiminlyönnistä, mutta 17 vuotta täyttäneitä voidaan rangaista leikkaamalla hakijalle myönnettyä toimeentulotukea (Heikkinen 28.4.2011, sähköpostiviesti).

Vastaanottodirektiivissä on säädetty, että jäsenvaltioiden on annettava alaikäisille turvapaikanhakijoille mahdollisuus käydä koulua vastaavalla tavalla kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisillekin. Tämä on voimassa niin kauan, kunnes heitä koskevaa toimenpidettä maasta poistamiseksi ei tosiasiallisesti panna täytäntöön. Vaihtoehtoisesti koulutuksen voi järjestää vastaanottokeskuksissa. Koulunkäynnin aloittamista on mahdollista lykätä enintään kolmella kuukaudella siitä päivästä, jolloin turvapaikkahakemus on tehty. Tätä määräaikaa voidaan pidentää yhteen vuo-

teen, mikäli turvapaikanhakijalle tarjotaan erityisopetusta, jotta varsinainen koulunkäynti olisi helpompi aloittaa. (Vastaanottodirektiivi 10 art. 1-2 kohdat.)

Suomessa oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta. Se päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on saatu suoritettua tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on mennyt 10 vuotta. (Perusopetuslaki 21.8.1998/628 7:25.1 §.) Koska oppivelvollisuus päättyy oppivelvollisen täytettyä 17 vuotta, kunta ei ole lain nojalla velvollinen järjestämään perusopetusta yli 17-vuotiaalle. Käytännössä vastaanottokeskuksien tehtäväksi kuuluu avustaa lasta esikouluun ja kouluun osallistumiseen. (Parsons 2010, 44-45.) Turvapaikkaa hakevat lapset käyvät tavallista peruskoulua normaaliluokilla saavutettuaan ensin riittävän suomen kielen taidon valmentavassa ryhmässä. Usein myös valmentava opetus järjestetään tavallisessa peruskoulussa. (Heikkinen 28.4.2011, sähköpostiviesti.)

7.3 Kotouttamislain uudistamisen vaikutukset

Syyskuun alusta 2011 alkaen voimassa olevalla kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetyllä lailla turvapaikanhakijoille järjestetään vastaanottopalvelut, jotka käsittävät majoituksen, vastaanotto- ja käyttörahan, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminnan. Tällöin vastaanottopalveluina voidaan tarjota myös ateriat. Poliisi tai rajatarkastusviranomainen antaa vastaanottopalveluista, vastaanottoon liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista, oikeusavusta sekä vastaanottoon liittyvissä kysymyksissä avustavista järjestöistä tiedot turvapaikkahakemuksen jättämismvaiheessa. Lisäksi vastaanottokeskus antaa edellä mainitut tiedot hakijan rekisteröidyttyä vastaanottokeskukseen. (HE 266/2010 vp, 84.)

Alaikäisen majoittamisesta ja hänen siirrostaan toiseen vastaanottokeskukseen vastaa vastaanottokeskus. Mikäli vastaanottokeskus päättää siirtää ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijan toiseen vastaanottokeskukseen, on siirrettävää ja hänen edustajaansa kuultava ennen siirtopäätöksen tekemistä. Ryhmäkotien toimintaan sovelletaan uuden lain myötä lastensuojelulain 59 §:n säännöksiä koskien samaa rakennusta asuttavien lasten ja nuorten enimmäismäärää sekä henkilökunnan vähimmäismäärää. Alaikäisen majoittumispaikan henkilöstön pätevyysvaatimuksista on voimassa 1.9.2011 lähtien lastensuojelulain 60 §:n säännökset. (HE 266/2010 vp, 85.)

Kotouttamislaissa ei ole säädetty tukiasuntolasta tai lapsen majoittamisesta muuhun majoituspaikkaan, mutta 1.9.2011 lähtien tilanne on toisin. Tukiasuntolaan voidaan majoittaa 16 vuotta täyttänyt ilman huoltajaa oleva turvapaikanhakija, mikäli se on hänen kehityksensä ja hyvinvointinsa vuoksi perusteltua. Samassa rakennuksessa saa olla enintään 40 lasta, ja jokaista kymmentä lasta kohti pitää olla vähintään kolme työntekijää. Kiireellisissä tapauksissa edellä mainituista määristä voidaan väliaikaisesti poiketa, mikäli se on välttämätöntä lapsen vastaanottopalveluiden järjestämiseksi. Vailla huoltajaa oleva lapsi voidaan majoittaa lisäksi muuhun lapselle tarkoitettuun majoituspaikkaan. Tilojen on oltava nimenomaan lapsen majoitukseen tarkoitettut. Esimerkkinä tällaisesta muusta majoitusmuodosta on lasten majoittaminen kansanopistoihin. (HE 266/2010 vp, 52, 85.)

Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetyllä lailla ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan yksityismajoitusta on tarkennettu sen verran, että vastaanottokeskuksen johtaja päättää hänen siirtymisestään yksityismajoitukseen. Lapsen edustajaa kuullaan tässä asiassa. Lisäksi yksityismajoituksesta vaaditun osoitteen ilmoittaminen ja vuokrasopimuksen tai selvityksen esittäminen ovat tapahtuvan lakimuutoksen myötä edellytyksenä muiden vastaanottopalveluiden saamiselle. (HE 266/2010 vp, 85.)

Lakimuutoksen myötä 1.9.2011 lähtien turvapaikanhakijoille ei enää myönnetä toimeentulotukea, vaan sen korvaa vastaanottoraha. Toimeentulotuen mukaisesti myös vastaanottorahan perusosalla hakijan on katettava muun muassa vaatteet, paikallisliikenteen kulut sekä muut jokapäiväiseen toimeentuloon liittyvät menot. Lisäksi hakijan on maksettava ruokamenoja, jos vastaanottokeskus ei järjestä ateriapalvelua. Vailla huoltajaa olevalle alaikäiselle tarkoitetuissa ryhmäkodeissa ja tukiasuntoloissa voidaan kuitenkin järjestää täysi ylläpito. Tällä tarkoitetaan sitä, että ryhmäkoti tai tukiasuntola järjestää turvapaikanhakijalle ne menot, jotka tavallisesti hankittaisiin hänelle myönnetyllä vastaanottorahalla. Mikäli täysi ylläpito järjestetään, alaikäiselle myönnetään käyttöraha vastaanottorahan sijasta. Käyttörahan määrä alle 16-vuotiaalla on 25 euroa ja 16 vuotta täyttäneelle 45 euroa kuukaudessa. Käyttörahaa voidaan pienentää, mikäli se on perusteltua ottaen huomioon lapsen iän ja kehitystason. Vastaanotto- ja käyttörahojen määrä tarkistetaan siten kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään. Toimeentulotuen lailla vastaanotto- ja käyttörahan myöntää vastaanottokeskus, jonka kirjoille turvapaikanhakija on rekisteröity. Lisäksi alaikäinen turvapaikanhakija saa 1.9.2011 alkaen samat terveydenhuoltopalvelut kuin henkilö, jolla on kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta Suomessa. (HE 266/2010 vp, 47, 84-87.)

7.4 Oikeusapu

Ulkomaalaisen oikeudesta oikeusapuun säädetään oikeusapulaissa (UlkL 1:9.1 §). Siinä on säädetty, että oikeusapua annetaan valtion maksamana henkilölle, joka tarvitsee oikeudellisessa asiassa asiantuntevaa apua ja joka ei itse pysty taloudellisen asemansa takia maksamaan asian hoitamisen vuoksi aiheutuvia kuluja (Oikeusapulaki 5.4.2002/257 1:1.1 §). Kun asian käsittelyssä on kyse ulkomaalaislaissa säädetystä asiasta, voi tuomioistuin myöntää ulkomaalaiselle oikeusapua edellyttämättä selvitystä oikeusavun hakijan taloudellisesta asemasta. Avustajan palkkio maksetaan valtion varoista oikeusapulain säädöksiensä mukaisesti. (UlkL 1:9.3 §.) Alkuvaiheessa, kun turvapaikkahakemusta käsitellään Maahanmuuttovirastossa, oikeusapupalvelut järjestää vastaanottokeskus (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011). Vastaanottokeskus on vastuussa siitä, että oikeusavusta on tarjolla tietoa ja opastusta. Tiedotuksessa ja ohjauksessa on oltava käytössä monipuolisia kanavia, kuten tiedotustilaisuuksia, esitteitä, verkkosivut sekä henkilökohtaista opastusta. (Sisäasiainministeriö 2008, 2.)

Oikeusapuun sisältyy oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet, avustaminen tuomioistuimissa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liittyvistä menoista siten kuin oikeusapulain 4 §:n 1 momentissa on säädetty. Vapautus koskee esimerkiksi tulkin ja avustajan palkkion maksamista. (Oikeusapulaki 1:1.2, 1:4.1 §.) Oikeudellinen neuvonta sisältää oikeudellisen neuvonnan koskien yleisesti turvapaikka-asioita sekä tiedon siitä, minkälaisissa tilanteissa oikeusapu voi tulla tarpeeseen. Oikeudellisen neuvonnan tarkoituksena on antaa turvapaikanhakijoille tietoa paikkakunnalla oikeusapupalvelua tarjoavista järjestöistä tai ryhmistä, joiden kanssa vastaanottokeskus on tehnyt sopimuksen, sekä siitä, miten näihin voi olla yhteydessä. Hakijalla on oikeus valita avustajansa vastaanottokeskuksen tarjoamien lakimiesten joukosta. Hakija voi vaihtoehtoisesti hankkia avustajan itse, jolloin hän on vastuussa avustajan palkkionmaksusta ja muista kuluista. Oikeudellista neuvontaa järjestetään pääasiassa vastaanottokeskuksessa, mutta tarvittaessa esimerkiksi yksityismajoituksessa asuville sitä voidaan antaa puhelimitse tai puhelintulkausta apuna käyttäen. Oikeusavun asiakkuus käynnistyy, kun avustaja ja turvapaikanhakija sopivat annettavasta oikeusavusta sekä päättävät, mihin asiaan oikeusapu suunnataan. (Kotouttamislaki 4:19 f §; Sisäasiainministeriö 2008, 2-3.)

Turvapaikanhakijan hallintoasian käsittelyssä määrättyä avustajana voi toimia myös muu lakimieskoulutuksen saanut henkilö kuin julkinen oikeusavustaja (UlkL 1:9.2 §). Yksityisenkin avusta-

jan on oltava rehellinen sekä sopiva ja kykenevä avustajan tehtävään. Näiden lisäksi vaaditaan, että hänen oikeustoimikelpoisuuttaan ei ole rajoitettu, eikä henkilö ole konkurssissa. Avustajan tehtäviin kuuluu auttaa turvapaikanhakijaa esimerkiksi hankkimalla lisäselvityksiä, toimittamalla niitä Maahanmuuttovirastoon sekä avustamalla pöytäkirjojen tarkistamisessa. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011.)

7.5 Omaohjaaja

Jokaiselle alaikäiselle nimetään omaohjaaja välittömästi alaikäisen majoituttua vastaanottokeskukseen, kuitenkin viimeistään kahden arkipäivän kuluessa (Heikkinen 28.4.2011, sähköpostiviesti). Joissakin tapauksissa alaikäiselle nimetään kaksi omaohjaajaa, jotka työskentelevät työparina. Yksin omaohjaajana toimivalle on määritelty varahenkilö, joka vastaa lapsen tai nuoren asioista silloin, kun varsinainen omaohjaaja on estynyt. Koska ilman huoltajaa tulleella alaikäisellä turvapaikanhakijalla ei ole Suomessa huoltajaa, lapsen omaohjaaja vastaa hänen päivittäisestä hoidostaan ja kasvatuksestaan. Omaohjaajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde on ammatillinen, tietoinen ja julkinen. Asiakkaalle nimetyn omaohjaajan tavoitteena on pyrkiä luomaan luonteva ja luottamuksellinen suhde asiakkaaseen. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.)

Ohjaajien työtilanne ja työmäärän tasainen jakautuminen vaikuttavat omaohjaajien määräytymiseen. Omaohjaajuudessa ei ole kyse osapuolten välisestä keskinäisestä mieltymyksestä, eikä sitä pureta mieltymyksen puuttumisen takia. Usein omaohjaajasta tulee lapsen tai nuoren tärkein aikuinen ryhmäkodin tai tukiasunnon arjessa. Omaohjaaja tuntee lapsen asiat parhaiten, ja tästä syystä huolehtii lapsen tarpeista ja asioiden hoidosta. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.)

Omaohjaajan tehtävänä alkuvaiheessa on ohjata ja neuvoa lasta arkipäivän asioiden hoitamisessa. Hän edustaa lasta tilanteissa, joissa hänen asiansa ovat käsittelyssä niin yksikön sisällä kuin sen ulkopuolellakin, kuten esimerkiksi koulussa. Omaohjaaja järjestää myös lapsen tarvitsemia tapaamisia ja neuvotteluja eri yhteistyötahojen kanssa. Lisäksi hän pitää yhteyttä lapsen perheeseen ja sukulaisiin, jos yhteydenpito on mahdollista toteuttaa. Omaohjaaja vastaa siitä, että lapsella on kirjallinen hoito- ja kasvatussuunnitelma tai nuorella itsenäistymissuunnitelma. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen odotuksia tulevalta asuinpaikaltaan sekä lapsen omia

tavoitteita ja suunnitelmia. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA OPPAAN LAADINTA

Opinnäytetyöraportin tavoitteena oli tarkastella ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettelyä. Opinnäytetyössä haettiin vastauksia tutkimusongelmiin ”Mitä lapsen etu on ja miten se otetaan huomioon turvapaikkamenettelyssä?”, ”Mitä vaiheita ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely sisältää?” ja ”Mitkä ovat ilman huoltajaa tulleen alaikäisen oikeudet ja velvollisuudet turvapaikkamenettelyssä?”. Nämä tutkimusongelmat linkittyvät toisiinsa ja muodostavat näin ollen loogisen kokonaisuuden tutkittavasta aiheesta. Opinnäytetyöraporttia kirjoitettaessa ja tutkimusongelmiin vastauksia etsittäessä aiheen kannalta olennaisiksi asiansanoiksi nousivat ilman huoltajaa tullut alaikäinen turvapaikanhakija, turvapaikkamenettely, lapsen etu ja edustaja.

Tutkimusmenetelminä käytettiin lainopillista ja laadullista tutkimusmenetelmää. Lainopillista tutkimusmenetelmää käyttäen tutkimusongelmiin haettiin vastausta voimassa olevien kansainvälisten ja kansallisten säädöksiä kautta. Myös useita raportteja ja viranomaisten ohjeita käytettiin tietoperustana. Opinnäytetyön laadullinen tutkimusmenetelmä toteutettiin teemahaastatteluilla. Kummallegin haastateltavalle taholle luotiin kysymykset heidän omaan ammattialaan ja työnkuvaan liittyen. Näin saatiin esitettyihin haastattelukysymyksiin asiantuntijalta tarkka ja informatiivinen vastaus. Maahanmuuttovirastolta kysyttiin jäljittämiseen ja Suomen Punaiselta Ristiltä henkilötiedusteluun liittyviä kysymyksiä. Haastattelukysymykset ovat opinnäytetyöraportin liitteinä (Liite 1 ja Liite 2). Haastatteluiden tavoitteena oli saada asiantuntijalta tarkempaa tietoa haastateltavan ammattialaan ja työnkuvaan liittyvästä aiheesta. Haastateltavilta saadut tiedot on liitetty tekstin joukkoon niin sanotulla vetoketjutekniikalla.

Haastattelut toteutettiin sähköpostin välityksellä aikataulujen hankalan yhteensovittamisen takia. Koska haastateltavat työskentelevät Helsingissä, myös pitkän välimatkan vuoksi haastattelut päädyttiin suorittamaan sähköpostitse. Ensimmäisinä haastateltavina olivat Maahanmuuttoviraston ylitarkastajat Monica Harju ja Anni Paltta. Harju on ollut töissä Maahanmuuttovirastolla vuodesta 1991 alkaen. Hän on toiminut nykyisessä työtehtävässään vuodesta 2004 lähtien. Paltta on työskennellyt Maahanmuuttovirastossa vuodesta 2007 lähtien. Nykyisessä työtehtävässään hän on toiminut joulukuusta 2008 lähtien. Toisena haastateltavana oli Aki Väilä Suomen Punaisesta

Rististä. Hän on aloittanut nykyisessä työtehtävässään 2000 - luvun alkupuolella. Suomen Punaisella Ristillä hän on kuitenkin työskennellyt vuodesta 1988 lähtien.

Tutkimusongelmaan ”Mitä lapsen etu on ja miten se otetaan huomioon turvapaikkamenettelyssä?” on pyritty löytämään vastaus pääluvussa 2. Lapsen edulle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Se on aina sidottu lapsen kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Lapsen etua mietittäessä tulee tehdä yksityiskohtainen harkinta, jossa täytyy huomioida lapsen ikä, kehitystaso, lapsen elämäntilanne sekä se, minkä laatuinen asia on kulloinkin kyseessä. Lapsen kuulemisella on olennainen merkitys lapsen edun toteutumisen kannalta. Kansainväliset sopimukset ja säädökset velvoittavat Suomea ottamaan huomioon lapsen edun kaikessa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten tehtävissä. Sopimuksista tärkein on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Lastensuojelulaki on kansallisesti tärkein laki lapsen edun kannalta. Turvapaikkamenettelyssä lapsen etu huomioidaan arvioimalla lapsen etua turvapaikkamenettelyn eri päätöstilanteissa. Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti arviointi lapsen edusta tulee kirjata kaikkeen lasta koskevaan päätösvalmisteluun ja päätöksiin. Viranomaisen tulisi perustella, miten lapsen edun katsotaan toteutuvan kyseisessä asiassa. Sosiaalityöntekijä laatii kirjallisen lausunnon lapsen edusta vastauksena Maahanmuuttoviraston lausuntopyyntöön. Kyseinen lausunto on sosiaalityöntekijän ammatillinen näkemys siitä, miten lapsen etu voidaan turvata ja ottaa huomioon yksittäisen lapsen kohdalla. Esimerkiksi jäljittämisestä ja vastaanottopalveluista säädettyissä lainkohdissa on erikseen vielä säädetty, että lapsen etu on otettava huomioon.

Ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely sisältää vaiheita, joihin täysi-ikäisellä turvapaikanhakijalla ei ole oikeutta. Tutkimusongelmaan ”Mitä vaiheita ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettely sisältää?” vastausta on pyritty käsittelemään opinnäytetyöraportin pääluvuissa 3-6. Ilman huoltajaa tulleelle turvapaikanhakijalle voidaan määrätä edustaja. Edustajaksi voidaan määrätä henkilö, jolla on kykyä hoitaa moitteettomasti hänelle uskottua tehtävää ja huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Edustajan määrää ja vapauttaa käräjäoikeus, jonka tuomiopiiriin turvapaikanhakijaa majoittava vastaanottokeskus kuuluu. Hänen päätehtäviä on päättää lapsen asumista, varallisuutta ja henkilöä koskevista asioista. Edustajan on kuitenkin kiinnitettävä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toiveisiin lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Hänen tehtävänä on myös edustaa lasta turvapaikkamenettelyn viranomaisissa sekä osallistua Maahanmuuttoviraston suorittamaan turvapaikkapuhutteluun.

Edustajan tehtävä lakkaa, kun edustettava saavuttaa täysi-ikäisyyden, hän muuttaa pysyvästi Suomesta pois tai kun lapselle määrätään huoltaja tai muu laillinen edustaja. Hänet voidaan myös vapauttaa tehtävästään. Vapauttamista koskevan hakemuksen voi tehdä edustaja, se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi lapsi on rekisteröity, 15 vuotta täyttänyt edustettava tai lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja. Edustajaa on käsitelty luvussa 3.

Lapsi osallistuu turvapaikkakuulusteluun ja –puhutteluun, mikäli lapsen ikä ja kehitystaso mahdollistavat hakijan kuulemisen. Poliisin tai rajavartiolaitoksen suorittamassa turvapaikkakuulustelussa selvitetään hakijan henkilöllisyys, matkareitti ja maahantulo. Näiden tietojen lisäksi pyritään saamaan myös perheenjäsenten ja muiden omaisten henkilötiedot. Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelussa selvitetään hakijan perusteet turvapaikan hakemiselle. Alaikäisen selvittämisen velvollisuuden ei kuitenkaan voida olettaa olevan yhtä laajan kuin täysi-ikäisen hakijan. Kuulustelusta ja puhuttelusta laaditaan omat pöytäkirjansa. Pöytäkirjat ovat hänen asiansa käsittelyn perustana täydentäen hakijan itsensä kirjoittamaa turvapaikkahakemusta. Turvapaikkakuulustelua ja –puhuttelua on käsitelty pääluvussa 4.

Edelleen vastaten samaan tutkimusongelmaan, lapselle voidaan hänen ja edustajan kirjallisella suostumuksella tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus, mikäli on aihetta epäillä hänen iästään antamiensa tietojen todenperäisyyttä. Suostumus on vapaaehtoinen, mutta tutkimuksesta kieltäytymisestä seuraa, että turvapaikanhakijaa kohdellaan turvapaikkamenettelyssä täysi-ikäisenä, ellei kieltäytymiseen löydy hyväksyttävää syytä. Iänmääritystä on tarkasteltu pääluvussa 5. Maahanmuuttoviraston on pyrittävä jäljittämään alaikäisen vailla huoltajaa olevan turvapaikanhakijan vanhemmat tai muu hänen huollostaan vastannut henkilö. Jäljittämisen tavoitteena on selvittää huoltajien olinpaikka ja pyrkiä luomaan yhteys lapsen ja vanhemman tai muun hänen huollosta vastanneen henkilön välille. Jäljittämisen aloittamiselle ei ole määritelty mitään tiettyä aloittamisajankohtaa, koska on tapauskohtaista, milloin jäljittäminen on tarpeellista, tarkoituksenmukaista ja ylipäättänsäkin mahdollista aloittaa. Käytännössä jäljittäminen aloitetaan Maahanmuuttoviraston puhuttelun jälkeen, kun tarvittavat tiedot jäljittämisen aloittamista varten ovat tiedossa. Tilanteita, joissa jäljittämistä ei aloiteta, on käsitelty opinnäytetyöraportin alaluvussa 6.2. Jäljittämistä on käsitelty pääluvussa 6.

Vastauksena tutkimusongelmaan ”Mitkä ovat ilman huoltajaa tulleen alaikäisen oikeudet ja velvollisuudet turvapaikkamenettelyssä?” on, että turvapaikanhakijan velvollisuutena on poliisin tai raja-

vartiolaitoksen turvapaikkakuulustelussa kertoa totuus tutkittavasta asiasta ja vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin totuudenmukaisesti. Myös Maahanmuuttoviraston suorittamassa turvapaikkapuhuttelussa on hakijan oman edun mukaista, että hän kertoo kaikki asiaan vaikuttavat asiat puhuttelun aikana. Vääriksi osoittautuvat tiedot heikentävät hakemuksen uskottavuutta ja sillä voi olla epäedullinen vaikutus turvapaikka-asian ratkaisun kannalta.

Turvapaikanhakijan oikeuksiin on pyritty löytämään vastaus opinnäytetyöraportin pääluvussa 7. Turvapaikanhakijan saavuttua vastaanottokeskukseen hänet kirjataan vastaanottokeskuksen asukasrekisteriin. Turvapaikanhakijan vastaanotosta huolehtii se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi turvapaikanhakija on merkitty. Alaikäiselle turvapaikanhakijalle nimetään omaohjaaja vastaanottokeskukseen tultuaan. Lapselle nimetty omaohjaaja vastaa hänen päivittäisestä hoidostaan ja kasvatuksesta. Alkuvaiheessa omaohjaaja ohjaa ja neuvoo lasta arkipäivän asioiden hoitamisessa. Maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta säädetyn lain luvussa neljä on määritelty turvapaikanhakijoille vastaanottona järjestettävät palvelut. Näitä ovat majoitus, toimeentulotuki, tulkkipalvelut, välttämättömät sosiaali- ja terveystalvet sekä muiden välttämättömien perustarpeiden turvaaminen. Lisäksi vastaanottokeskuksissa voidaan järjestää työ- ja opintotoimintaa, johon osallistuvat 16 – 64 -vuotiaat asukkaat, joilla ei ole sairautta esteenä tai muuta perusteltua syytä olla osallistumatta toimintaan. Alaikäisille turvapaikanhakijoille on annettava mahdollisuus käydä koulua vastaavalla tavalla, kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisillekin. Vaihtoehtoisesti koulutuksen voi järjestää myös vastaanottokeskuksissa.

Ulkomaalaisen oikeudesta oikeusapuun säädetään oikeusapulaissa. Oikeusapua annetaan valtion maksamana henkilölle, joka tarvitsee oikeudellisessa asiassa asiantuntevaa apua ja joka ei itse pysty taloudellisen asemansa vuoksi maksamaan asian hoitamisesta aiheutuvia kuluja. Kun asian käsittelyssä on kyse ulkomaalaislaissa säädetystä asiasta, voi tuomioistuin myöntää ulkomaalaiselle oikeusapua edellyttämättä selvitystä oikeusavun hakijan taloudellisesta asemasta. Turvapaikka-asian käsittelyn ollessa Maahanmuuttovirastossa, oikeusapupalvelut turvapaikanhakijalle järjestää vastaanottokeskus. Oikeusapuun sisältyy oikeudellinen neuvonta, tarpeelliset toimenpiteet, avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liittyvistä menoista, kuten esimerkiksi tulkin ja avustajan palkkion maksamisesta. Hakija voi valita avustajansa vastaanottokeskuksen tarjoamien lakimiesten joukosta tai vaihtoehtoisesti itse hankkia avustajan, jolloin hakija vastaa palkkionmaksusta ja muista kuluista. Avusta-

jan tehtävänä on auttaa turvapaikanhakijaa esimerkiksi hankkimalla lisäselvityksiä, toimittamalla niitä Maahanmuuttovirastoon sekä avustamalla pöytäkirjojen tarkastamisessa.

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Oulun vastaanottokeskus. Se toteuttaa vuoden 2011 aikana ”Turvapaikanhakijan oikeusinfo” –hankkeen, jonka tarkoituksena on lisätä turvapaikanhakijoiden tietoisuutta turvapaikkamenettelyn oikeuksista ja velvollisuuksista. Hankkeen tavoitteena on tehdä turvapaikanhakijoita varten DVD ja opas turvapaikanhakijoiden parissa työskenteleville viranomaisille ja muille tahoille. Kyseinen opas on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2012.

Rakenteeltaan toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena laadittiin opasta varten käsikirjoituksena toimiva ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa koskettava osio. Oulun vastaanottokeskus oli toimeksiantajana myös kolmelle muulle hankkeeseen liittyvälle opinnäytetyölle. Annukka Karppisen ja Meeri Kukkoson opinnäytetyössä tarkastellaan turvapaikkamenettelyn normaalia käsittelyä, kun taas Satu Jurmun ja Susanna Koivulan opinnäytetyö käsittelee turvapaikkamenettelyn nopeutettua käsittelyä. Laura Kainulaisen opinnäytetyön aiheena on ihmiskaupan uhrin auttaminen Suomessa. Kaikista näistä neljästä opinnäytetyöstä koostettiin yksi yhteinen käsikirjoitus varsinaista oppaan laatimista varten. Tämän opinnäytetyön liitteenä oleva käsikirjoitus käsittelee ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa. Käsikirjoitus on opinnäytetyöraportin lopussa liitteenä (Liite 3). Kyseisessä liitteessä on myös koko oppaan sisällysluettelo mukana, jotta lukijalla on mahdollisuus nähdä neljästä opinnäytetyöstä kootun yhteisen oppaan käsikirjoituksen rakenne ja laajuus.

Kotouttamislaki on voimassa vuoden 2011 elokuun loppuun saakka. Syyskuun alusta 2011 astuu voimaan laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta, jonka säädöksiä sovelletaan turvapaikanhakijoihin. Viranomaisille ja muille turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville tahoille suunnattu opas on tarkoitus ottaa käyttöön vuonna 2012, joten opasta laadittaessa on käytetty syyskuussa 2011 voimaan astuvan lain säädöksiä. Opinnäytetyöraporttia kirjoitettaessa kyseistä lakia ei ollut vielä vahvistettu, joten opas on kirjoitettu kyseisen lain hallituksen esityksen (HE 266/2010 vp) pohjalta. Sisäasiainministeriöstä saadun tiedon mukaan laki astuu voimaan 1.9.2011.

Oppaan valmis versio on tarkoitus julkaista vuoden 2012 aikana. Tämän hetkisen tiedon mukaan oppaan valmistuttua se olisi luettavissa Maahanmuuttoviraston Internet-sivuilta. Oppaan kirjallis-

ten versioiden saatavuudesta ei ollut vielä opinnäytetyön valmistuessa varmaa tietoa. Oulun vastaanottokeskukselta ja Maahanmuuttovirastolta voi tiedustella asiaa vuoden 2012 aikana.

9 POHDINTA

Opinnäytetyöni käsittelee ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettelyä. Opinnäytetyön aihe tuli toimeksiantona Oulun vastaanottokeskukselta. Opinnäytetyö on osa Oulun vastaanottokeskuksen ”Turvapaikanhakijan oikeusinfo” –hanketta. Rakenteeltaan toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyi viranomaisille ja muille turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleville tahoille suunnattuun oppaaseen käsikirjoitus. Laatimani käsikirjoitus käsittelee ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettelyä. Opinnäytetöiden aiheena on aikaisemminkin käsitelty ilman huoltajaa tullutta alaikäistä turvapaikanhakijaa, mutta niissä töissä on ollut sosiaalialaan liittyvä näkökulma. Tämä opinnäytetyöraportti on ensimmäisiä, joissa turvapaikkamenettelyä tarkastellaan oikeudellisesta näkökulmasta.

Onnistuin mielestäni löytämään aiheen kannalta relevantit ja keskeiset lähteet. Opinnäytetyöprosessin alussa ajattelin, että lähteiden löytäminen voi tuottaa hankaluuksia, mutta niitä löytyikin paljon. Monet alaikäistä turvapaikanhakijaa koskevista lakimuutoksista ovat astuneet voimaan lähivuosien aikana, jonka vuoksi painettuina lähteinä on käytetty vain muutamaa tuoreempaa kirjaa. Raportissa on käytetty lähteinä pääasiassa lakeja, lakien esitöitä, useita raportteja sekä viranomaisten ohjeita.

Viranomaisten haastattelut täydensivät virallislähteitä ja olivat tärkeitä opinnäytetyön lopputuloksen kannalta. Etenkin Maahanmuuttoviraston haastattelusta sain paljon hyödyllistä tietoa jäljittämisestä. Haastatteluiden annin liitin tekstin joukkoon niin sanotulla vetoketjutekniikalla, mikä tuntui luonnollisemmalta vaihtoehdolta kuin tehdä niistä oma kappaleensa. Haastatteluiden kanssa oli aikataulullisia ongelmia, sillä Suomen Punaisen Ristin edustajan haastattelu pystyttiin toteuttamaan haastateltavasta johtuvan syyn vuoksi vasta toukokuun lopulla. Pakolaisneuvonta ry:n edustajan kanssa olimme sopineet, että hän antaa haastattelun, mutta en saanut hänelle lähetettyihin kysymyksiin vastauksia sovittuna ajankohtana. Mikäli olisi ollut aikataulullisesti mahdollista, olisin haastatellut näiden tehtyjen haastatteluiden lisäksi vielä vastaanottokeskuksessa työskentelevää sosiaalityöntekijää tai ryhmäkodin työntekijää.

Minulla oli ongelmia aiheen rajauksen ja tekstin jäsentämisen kanssa. Nämä ongelmat kuitenkin ratkesivat ohjausseminaarissa ja pian sen jälkeen. Opinnäytetyöprosessin aikana opinnäytetyöni

nimi ja tutkimusongelmat tarkentuivat vastaamaan paremmin aihetta ja sisältöä. Mielestäni valmis työ on johdonmukainen ja asiat on kuvattu tarpeellisella laajuudella ja selkeästi.

Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti opinnäytetyöni oli tarkoitus valmistua toukokuun lopussa. Aikataulullisesti opinnäytetyöni valmistuminen viivästyi pari viikkoa, johtuen lähinnä aiheen rajaukseen ja haastatteluiden toteuttamiseen liittyvistä ongelmista. Toimeksiantajaan tämä viivästyminen ei kuitenkaan vaikuttanut, sillä oppaan oman osuuteni sain tehtyä alkuperäisen aikataulun mukaisesti.

Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetty laki astuu voimaan syyskuun 2011 alussa syrjäyttäen kotouttamislain säädökset. Opas otetaan käyttöön vuonna 2012, joten sovelsin käsikirjoitukseen syyskuussa 2011 voimaan tulevan lain säädöksiä. Opinnäytetyön valmistuessa lakia ei ollut vielä vahvistettu, jonka vuoksi käytin kyseisen lain hallituksen esitystä, hallituksen esitystä Eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 266/2010 vp). Varsinainen opinnäytetyöraportti kirjoitettiin muun muassa kotouttamislain säädöksiä soveltaen. Raportissa on kuitenkin otettu huomioon syyskuun 2011 alussa tapahtuvat lakimuutokset niiltä osin kuin ne eroavat nykyisen voimassa olevan kotouttamislain säädöksistä. Esimerkiksi edustajaa koskevan kappaleen loppuun on koottu tulevien lakimuutoksien vaikutuksista.

Mielestäni yksintulleet lapsen ovat rohkeita. Yksin vieraaseen kulttuuriin, vierasta kieltä puhuvien ihmisten keskelle tuleminen vaatisi aikuiseltakin paljon rohkeutta, lapsesta puhumattakaan. Nämä lapset ovat varmasti nähneet ja kokeneet asioita, joita kenenkään ei kuuluisi kokea, etenkin lapsien. Mielestäni lainsäädännössä ja tätä myötä tietenkin käytännön työssä ollaan menossa oikeaan suuntaan ilman vanhempia tulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla. Mielestäni on tärkeää, että lapselle nimetään edustaja ja omaohjaaja, jotka huolehtivat lapsen edusta ja hyvinvoinnista tehtäviensä mukaisesti.

Mielestäni on oikein, ettei alaikäiselle myönnettyjä oikeuksia anneta kenelle tahansa, joka väittää olevansa alle 18-vuotias. Oikeuslääketieteellistä tutkimusta koskevan lainkohdan lisääminen ulkomaalaislakiin on mielestäni oikeudenmukainen. Toisaalta sen käytännön toteuttamisessa on ongelmia. Tutkimuksiin suostumisen tulisi olla vapaaehtoista, mutta hakijan kieltäytyessä häntä kohdellaan turvapaikkamenettelyssä täysi-ikäisenä. Useat varmasti kokevat tämän painostukse-

na. Lisäksi mielipiteitä herättävää on myös se, että tutkimuksissa käytetyt vertailuaineistot ovat useita kymmeniä vuosia vanhoja. Tästä syystä tutkimustulosten luotettavuutta epäillään.

Opinnäytetyöni tuotos on tehty toimeksiantajalle käsikirjoitukseksi turvapaikanhakijoiden parissa työskenteleville viranomaisille ja muille tahoille tehtävää opasta varten. ”Turvapaikanhakijan oikeusinfo” – hankkeessa on tarkoitus tehdä myös DVD turvapaikanhakijoille. Mielestäni on ollut mielenkiintoista tehdä työtä, jolle on jokin aito ja olemassa oleva käyttötarkoitus. Tämä on lisännyt intoa kirjoittamiseen. Toimeksiantajan yhteyshenkilö on ollut aktiivisesti mukana opinnäytetyöprosessissa antaen hyviä neuvoja ja parannusehdotuksia.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista tarkastella oikeudellisesta näkökulmasta turvapaikan tai oleskeluluvan jo saaneen ilman huoltajaa tulleen lapsen oikeuksia ja velvollisuuksia. Alaikäisellä on muun muassa tietyin perustein oikeus perheenyhdistämiseen, jota voitaisiin tarkastella jatkotutkimuksessa. Elokuussa 2010 voimaan tullessa lakimuutoksessa edellytetään, että perheenkokoajan on oltava alaikäinen vielä perheenyhdistämispäätöksen antamispäivänä. Aiemmin edellytettiin, että perheenkokoaja on alaikäinen kyseisen hakemuksen jättöpäivänä. Perheenkokoajalla tarkoitetaan Suomessa oleskelevaa henkilöä, jonka Suomessa oleskelun perusteella ulkomailla olevalle perheenjäsenelle haetaan oleskelulupaa perhesiteen perusteella.

Olen tyytyväinen opinnäytetyöni lopputulokseen. Aihe oli haasteellinen ja olin motivoitunut tekemiseen. Etenkin uuden lain soveltaminen toi lisähaastetta. Laki ei ole vielä voimassa, joten laista ei näin ollen ole vielä kirjallisuutta, joten minun oli ensin sisäistettävä sen sisältö ja osattava soveltaa sitä oppaan tekstin luomisessa. Kirjoittaessani kotouttamislain ja uuden lain säädöksissä tapahtuvia eroavaisuuksia minun oli ymmärrettävä, mikä asia muuttuu ja millä tavalla. Tämä kuitenkin lisäsi tietoisuutta siitä, että olen oppinut tulkitsemaan lakia ja soveltamaan sitä käytäntöön. Olen myös oppinut luottamaan omaan osaamiseeni opinnäytetyöprosessin aikana.

LÄHTEET

Euroopan muuttoliikeverkosto. 2009. Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. Hakupäivä 25.2.2011, http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf.

Euroopan Unionin neuvoston direktiivi kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä, 29.4.2004, 2004/83/EY, EUVL L 304, 30.9.2004, 12-23.

Euroopan Unionin neuvoston direktiivi pakolaisaseman myöntämistä tai poistamista koskevissa menettelyissä jäsenvaltioissa sovellettavista vähimmäisvaatimuksista, 1.12.2005, 2005/85/EY, EUVL L 326, 13.12.2005, 13-34.

Euroopan Unionin neuvoston direktiivi turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vähimmäisvaatimuksista, 27.1.2003, 2003/9/EY, EUVL L 31, 6.2.2003, 18-25.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallintovaliokunnan mietintö 4/2004 vp hallituksen esityksestä ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi; hallituksen esityksestä ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (28/2003 vp) täydentämisestä. HaVM 4/2004 vp - HE 28/2003 vp, HE 151/2003 vp.

Hallintovaliokunnan mietintö 21/2006 vp hallituksen esitys laeiksi ulkomaalaislain ja ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 8 §:n muuttamisesta. HaVM 21/2006 vp – HE 31/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 266/2010 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 8 §:n muuttamisesta. HE 31/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. HE 66/1998 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain muuttamisesta. HE 280/2004 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta. HE 86/2008 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta. HE 240/2009 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 28/2003 vp.

Harju, M. & Paltta, A., ylitarkastaja, Maahanmuuttovirasto. 2011. Haastattelu 3.5.2011.

Heikkinen, T., projektikoordinaattori, Oulun vastaanottokeskus. VS: Opinnäytetyöhöni liittyen. Sähköpostiviesti k8pima00@students.oamk.fi 28.4.2011.

Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lukkaroinen, R. 2005. ”Muutos on pysyvä olotila” Turvapaikanhakijoiden vastaanottona järjestettävät palvelut ja niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Helsinki: Hakapaino Oy.

Maahanmuuttovirasto 2008. Turvapaikkaohje 13.11.2008. Dnro 109/032/2008. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttovirasto 2009. Ohje alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakijan vanhemman tai tosiasiallisen huoltajan jäljittämisestä sekä tiedonsaantioikeudesta 9.10.2009. Dnro 177/032/2009. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttovirasto 2010. Turvapaikanhakijan iän määrittäminen ja muut henkilötiedot 23.12.2010. Dnro 109/0034/2010. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttovirasto. 2011. Tietoa turvapaikanhakijalle. Hakupäivä 7.3.2011, http://www.migri.fi/download.asp?id=tietoa+tp-hakijalle_su;1134;%7BA20195C9-8977-4B1E-9275-D9817F8C5594%7D.

Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu. 2011a. Lapsen huollon järjestäminen. Sisäinen lähde. Hakupäivä 2.2.2011 <https://manu.migri.fi>.

Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu. 2011b. Vastaanottopalvelut. Sisäinen lähde. Hakupäivä 2.2.2011 <https://manu.migri.fi>.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2011. Lapsen oikeuksien yleissopimus. Hakupäivä 1.4.2011, http://www.mll.fi/mll/lasten_oikeudet/.

Oikeusapulaki 5.4.2002/257.

Pakolaisneuvonta ry. 2009. Tulkkaus turvapaikkamenettelyssä opas tulkeille. Hakupäivä 25.2.2011, <http://www.migri.fi/download.asp?id=Tulkkaus+turvapaikkamenettelyss%C3%A4+%2D+opas+tulkeille;1844;{89BFC961-D5D1-4C7C-82D1-0103FCDE7696}>.

Pakolaisneuvonta ry. 2010. Edustajana turvapaikkamenettelyssä opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. Hakupäivä 25.2.2011,

<http://www.migri.fi/download.asp?id=edustajan+opas;1878;{38FADDA7-E932-4FDB-90E2-F6D63C5FA058}>.

Pakolaisneuvonta ry. 2011a. Turvapaikanhakijalasten vastaanotto ja edustaja. Hakupäivä 25.2.2011, http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=135&lang=suo.

Pakolaisneuvonta ry. 2011b. Yksintulleet lapset turvapaikkamenettelyssä: haasteet. Hakupäivä 25.2.2011, http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=136&lang=suo.

Pakolaisneuvonta ry. 2011c. Turvapaikanhakijan asema Suomessa. Hakupäivä 24.3.2011, http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=66&lang=suo.

Parsons, A. 2010. Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevista päätöksistä. Hakupäivä 25.2.2011, [http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20lapsen%20etu%20%20-raportti_paino_verkkoversio/\\$file/VV%20lapsen%20etu%20%20-raportti_paino_verkkoversio.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20lapsen%20etu%20%20-raportti_paino_verkkoversio/$file/VV%20lapsen%20etu%20%20-raportti_paino_verkkoversio.pdf).

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Poliisilaki 7.4.1995/493.

Punainen Risti. 2011a. Helpotusta epätietoisuuteen – henkilötiedustelu ja viestit. Hakupäivä 10.5.2011, http://www.redcross.fi/apuajatuksia/henkiloetsinta/fi_FI/.

Punainen Risti. 2011b. Henkilötietolomakkeen täyttöohje. Hakupäivä 10.5.2011, http://www.redcross.fi/apuajatuksia/henkiloetsinta/fi_FI/index/_files/79376875102471528/default/henkilotiedusteluohje.pdf.

Punainen Risti. 2011c. Helpotusta epätietoisuuteen. Hakupäivä 10.5.2011, http://www.redcross.fi/apuajatuksia/henkiloetsinta/fi_FI/index/_files/79382920145536885/default/e-site_su.pdf.

Päivärinne, S., maahanmuuttojohtaja, Sisäasiainministeriö. Fwd: VL: Asia: Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta. Sähköpostiviesti k8pima00@students.oamk.fi 15.4.2011.

Rajavartiolaki 15.7.2005/578.

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Sisäasiainministeriö 2008. Turvapaikanhakijoiden oikeusapupalvelujen järjestäminen vastaanotokeskuksissa 19.12.2008. SM-2008.00845/Ka-25. Sisäinen lähde.

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Väilä, A., suunnittelija, Suomen Punainen Risti. 2011. Haastattelu 23.5.2011.

Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. 2011. Lapsen etu ensin yksintulleet alaikäiset turvapai-
kanhakijat Suomessa. Hakupäivä 18.4.2011,
http://www.yhteisetlapsemme.fi/documents/lapsen_etu_ensin_web.pdf.

Yksintulleet projekti – Yhteiset Lapsemme ry. 2011. Psykososiaalinen haastattelumalli - ohjeistus.
Sisäinen lähde. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 21.08.1991, 60/1991.

LIITTEET

LIITE 1 Maahanmuuttoviraston teemahaastattelu

LIITE 2 Suomen Punaisen Ristin teemahaastattelu

LIITE 3 Turvapaikanhakijan oikeusinfo-opas

Maahanmuuttoviraston teemahaastattelu

TIEDOT HAASTATELTAVISTA

1. Nimi, organisaatio, asema?
2. Kauanko olette työskennellyt kyseisessä organisaatiossa?
3. Kauanko olette työskennellyt nykyisessä tehtävässäsi?
4. Saako nimenne ja asemanne ilmoittaa opinnäytetyöraportissa?

JÄLJITTÄMINEN

1. Kuinka paljon jäljittämisiä aloitetaan vuosittain? Kuinka moni näistä tuottaa tulosta (keskimäärin)?
2. Mikä jäljittämisharkinta on? Kuka suorittaa sen?
3. Kuka päättää jäljittämisen aloittamisesta / aloittamatta jättämisestä?
4. Mitkä kaikki asiat vaikuttavat päätökseen jäljittämisen aloittamisesta / aloittamatta jättämisestä?
5. Mitä tietoja täytyy vähintään olla, jotta jäljittäminen voidaan aloittaa?
6. Missä vaiheessa turvapaikkamenettelyä jäljittäminen aloitetaan?
7. Kuinka kauan jäljittämisprosessi kokonaisuudessaan kestää (keskimäärin)?
8. Mikä rooli Maahanmuuttovirastolla on jäljittämisprosessissa?
9. Mikä taho hoitaa varsinaisen jäljittämistyön?
10. Mikä tieto voi tehdä jäljittämisen tarpeettomaksi?
11. Missä tapauksissa Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämään alaikäisen huoltajaa?
12. Missä tapauksissa jäljittämisen ei katsota olevan lapsen edun mukaista?
13. Voiko lapsi ja / tai hänen edustajansa vaatia jäljittämisen toteuttamista?
14. Otetaanko edustajan ja/tai lapsen ilmaisema mielipide jäljittämisestä huomioon, kun päätetään jäljittämisen aloittamisesta tai sen suorittamatta jättämisestä?

15. Mitä vaikutuksia jäljittämisestä saadulla tiedolla voi olla?
16. Kuinka useissa tapauksissa jäljitettävä henkilö ei ole lapsen biologinen vanhempi, vaan joku muu huollosta vastannut henkilö?
17. Kuinka yleistä on, että Maahanmuuttovirasto kysyy alaikäistä turvapaikanhakijaa koskevia tietoja vastaanottokeskukselta pyrkiessään suorittamaan jäljittämisen?
18. Miten Suomen Punaisen Ristin kautta menossa oleva / suoritettu henkilötiedustelu vaikuttaa Maahanmuuttoviraston jäljittämiseen?

Suomen Punaisen Ristin teemahaastattelu

TIEDOT HAASTATELTAVASTA

1. Nimi, organisaatio, asema?
2. Kauanko olette työskennellyt kyseisessä organisaatiossa?
3. Kauanko olette työskennellyt nykyisessä tehtävässäsi?
4. Saako nimenne ja asemanne ilmoittaa opinnäytetyöraportissa?

HENKILÖTIEDUSTELU

1. Mikä henkilötiedustelu on? Kenelle se on tarkoitettu?
2. Missä tilanteissa henkilötiedustelua ei päätetä aloittaa lainkaan?
3. Kuinka monta henkilötiedustelua Suomesta annetaan suoritettavaksi vuosittain? Kuinka monessa on kyse alaikäisen huoltajasta tai perheenjäsenestä? (Keskimääräiset luvut)
4. Kuinka moni tuottaa tulosta? (Keskimääräinen luku)
5. Mikä on Suomen Punaisen Ristin / Punaisen Ristin rooli henkilötiedustelussa?
6. Kauanko aikaa henkilötiedustelu keskimäärin kestää?
7. Milloin ja missä tapauksissa henkilötiedustelu päätetään lopettaa?
8. Onko henkilötiedustelun suorittaminen maksullista?

**TURVAPAIKANHAKIJAN OIKEUSINFO
OPAS**

SISÄLLYS

LYHENTEET	4
1 TURVAPAIKANHAKIJA	5
2 TURVAPAIKKAMENETTELY	6
Turvallinen alkuperämaa	6
Ilmeisen perusteeton hakemus	7
Uusintahakemus	7
Lapsen etu	8
Edustaja	10
2.1 TURVAPAIKKAHAKEMUS	12
Hakemuksen vireillepano	12
Hakijalle hakemuksen jätön yhteydessä annettavat tiedot	13
Hakemuksen rekisteröinti	13
Hakemuksen peruuttaminen ja sen raukeaminen	14
Vapaaehtoinen paluu	15
2.2 HENKILÖLLISYYDEN, MATKAREITIN JA MAAHANTULON SELVITYS	15
Sormenjälkien tarkastus	15
Hakemuksen tutkimatta jättäminen	16
Turvallinen turvapaikkamaa	16
Hakija voidaan lähettää toiseen valtioon	16
Turvapaikkakuulustelu	17
Viranomaisen toimenpiteet tutkinnan jälkeen	18
Säilöönotto	18
Muut turvaamistoimet	18
2.3 TURVAPAIKKAPUHUTTELU	19
Puhuttelussa läsnä olevat henkilöt	20
Turvapaikkapuhuttelun kulku	21
Turvapaikkapuhuttelun pöytäkirja	22
2.4 ILMAN HUOLTAJAA TULLEEN ALAIKÄISEN TURVAPAIKKAMENETTELYN ERITYISPROSESSIT	23
Iänmääritys	24
Jäljittäminen	27
Punaisen Ristin henkilötiedustelu	29
3 TURVAPAIKKAPÄÄTÖS	30
Päätöksen tiedoksianto	31
3.1 MYÖNTEINEN PÄÄTÖS	31
Kotouttaminen	32
Kuntaan sijoittaminen	32
3.2 KIELTEINEN PÄÄTÖS JA KÄÄNNYTYS	33
4 MUUTOKSENHAKU	34
Turvapaikanhakijan avustaminen muutoksenhaussa	35
Valittaminen hallinto-oikeuteen	35
Valituksen käsitteleminen hallinto-oikeudessa	36
Luvanvarainen valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen	38
Valittaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen	38
5 VASTAANOTTOKESKUS JA SEN PALVELUT	39
Majoitus	41
Sosiaali- ja terveyspalvelut	42

Vastaanotto- ja käyttöraha.....	43
Työ- ja opintotoiminta.....	44
6 IHMISKAUPAN UHRIT.....	45
6.1. IHMISKAUPPAA SÄÄTELEVÄT SOPIMUKSET JA LAINSÄÄDÄNTÖ.....	45
Kansainväliset sopimukset.....	45
Euroopan alueen sopimukset.....	47
Suomen kansallinen lainsäädäntö.....	49
6.2 IHMISKAUPAN UHRIN TUNNISTAMINEN.....	50
Etsivä työ.....	50
6.3 AUTTAMISJÄRJESTELMÄ.....	51
Harkinta-aika.....	51
Auttamisjärjestelmään hakeutuminen.....	52
Auttamisjärjestelmän palvelut.....	53
Oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu sekä hallinnollinen tuki.....	53
Asuminen, sosiaali- ja terveyspalvelut, kouluttaminen ja toimeentulo.....	54
Paluun järjestäminen.....	55
Alaikäisen erityistarpeet.....	56
LÄHTEET.....	58

LYHENTEET

Dublin II-asetus	Neuvoston asetus (EY) N:o 343/2003, niiden perusteiden ja menettelyjen vahvistamisesta, joiden mukaisesti määritetään kolmannen maan kansalaisen johonkin jäsenvaltioon jättämän turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleva jäsenvaltio
ELY-keskus	Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
HE	Hallituksen esitys
HLL	Hallintolainkäyttölaki
HL	Hallintolaki
ISS	International Social Service
KotL	Laki kotoutumisen edistämisestä
RL	Rikoslaki
SPR	Suomen Punainen Risti
Säilöönottolaki	Laki säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä
TTTL	Laki toimeentulotuesta
Ulkomaalaisrekisterilaki	Laki ulkomaalaisrekisteristä
UikL	Ulkomaalaislaki

1 TURVAPAIKANHAKIJA

...

”Ilman huoltajaa tullut alaikäinen” on henkilö, joka on alle 18-vuotias kolmannen maan kansalainen tai kansalaisuudeton, joka on tullut jäsenvaltioiden alueelle ilman hänestä joko lain tai vakiintuneen käytännön mukaisesti vastuussa olevaa aikuista. ”Ilman huoltajaa tullut alaikäinen” hän on niin kauan, kun hänellä ei tosiasiallisesti ole tällaista aikuista huolehtimassa hänestä. Myös alaikäinen, joka on jäänyt ilman huoltajaa jäsenvaltion alueelle tulemisen jälkeen, määritellään ”ilman huoltajaa tullee alaikäiseksi”. (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä, 29.4.2004, 2004/83/EY, EUVL L 304, 30.9.2004, 2 art. i) kohta.) Kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädettyä lakia sovellettaessa on otettava huomioon erityistarpeet, jotka johtuvat turvapaikanhakijan haavoittuvasta asemasta, kuten esimerkiksi iästä tai fyysisestä tai psyykkisestä tilasta (HE 266/2010 vp, 82). Muun muassa alaikäinen turvapaikanhakija luetaan haavoittuvassa asemassa olevaksi (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi pakolaisaseman myöntämistä tai poistamista koskevista menettelyissä jäsenvaltioissa sovellettavista vähimmäisvaatimuksista, 1.12.2005, 2005/85/EY, EUVL L 326, 13.12.2005, (14) kohta).

...

2 TURVAPAIKKAMENETTELY

...

Lapsen etu

Kansainväliset sopimukset ja säädökset velvoittavat Suomea ottamaan huomioon lapsen edun kaikessa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten tehtävissä. Sopimuksista tärkein on YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Tämä sopimus on ollut Suomea oikeudellisesti velvoittava jo vuodesta 1991 alkaen. (Parsons 2010, 5; Mannerheimin lastensuojeluliitto 2011, hakupäivä 1.4.2011.)

Lastensuojelulaki on kansallisesti tärkein laki lapsen edun kannalta. Sitä sovelletaan kaikkiin Suomessa oleskeleviin lapsiin. Lastensuojelulain tarkoituksena on taata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 1:1.1 §). Ulkomaalaislaissa säädetään, että sen nojalla tehdystä lasta koskevasta päätöksenteossa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun (UlkL 1:6.1 §). Myös kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädettyssä laissa on määrätty, että lakia sovellettaessa alaikäiseen lapseen, on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitystensä ja terveytensä koskeviin seikkoihin (HE 266/2010 vp, 82).

Käsitteelle ”lapsen etu” ei ole olemassa mitään yleistä ja tyhjentävää määritelmää. Kyseinen käsite ei sinänsä ilmaise vielä mitään, vaan se muodostaa sisältönsä riippuen lapsen iästä, kehitystasosta ja siitä elämäntilanteesta, jossa lapsi sillä hetkellä elää. (Räty 2010, 11-12.) Lapsen etua tarkastellaan aina yksilöllisesti. Lapsen etu on sidottu lapsen kulloiseenkin elämäntilanteeseen, ja sitä tulee harkita kokonaisuudessaan ottaen huomioon lapsen yksilölliset tarpeet, toivomukset sekä mielipiteet. (HE 266/2010 vp, 40.)

Viranomaisen on valvottava, että lapsen etu toteutuu. Lasta koskevassa päätöksenteossa viran-

omaisen on punnittava kaikkia asioita, jotka vaikuttavat lapsen etuun. Turvapaikkamenettelyn eri päätöstilanteissa lapsen edun arvioiminen on sitä, että otetaan selville, miten viranomaisten käytettävissä olevat eri ratkaisuvaihtoehdot tai ratkaisut vaikuttavat tosiasiallisesti juuri tietyn lapsen edun toteutumiseen juuri sillä hetkellä ja tulevaisuudessa. Lapsen etua voidaan arvioida myös käänteisesti, eli selvittämällä, mikä ei ainakaan ole lapsen edun mukaista. Lapsen edun toteutumisesta on myös se, että lapsille myönnetty oikeudet, joista on säädetty kansainvälisillä sopimuksilla ja kansallisella lainsäädännöllä, toteutuvat myös yksittäisen turvapaikanhakijalapsen kohdalla. Viranomaisten olisi muistettava, että epäselvissä tilanteissa asia tulisi ratkaista aina lapsen hyväksi. (HE 28/2003 vp, 119; Parsons 2010, 75-76, 83.)

Lapsen kuulemisella on olennainen merkitys lapsen edun toteutumisen kannalta. Lapsen edun asianmukaista selvittämistä on varmistaa, että lapsen vanhempi, huoltaja tai edustaja on läsnä aina silloin, kun turvapaikkatutkinnassa suoritetaan lapsen kuuleminen. (HaVM 4/2004 vp, valio-kunnan kannanotot, yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §.) Suomen perustuslaissa on säädetty, että lapsen täytyy saada vaikuttaa häntä koskeviin asioihin hänen kehityksensä mukaisesti (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 2:6.3 §). Lastensuojelua toteutettaessa on otettava selvillä lapsen toivomukset ja mielipide. Ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lastensuojelulaissa määrätään, että 12 vuotta täyttäneelle lapselle täytyy varata tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti. (Lastensuojelulaki 4:20.1-2 §.) Kyseisen hallintolain lainkohdan mukaisesti hakijalle on varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta ennen asian ratkaisemista. Hänellä on myös oikeus antaa selityksensä vaatimuksista ja selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun. (Hallintolaki 6.6.2003/434 6:34.1 §.) Myös ulkomaalaislaissa on säädetty, että 12 vuotta täyttänyt lasta on kuultava ennen kuin häntä koskeva päätös tehdään, ellei kuuleminen ole ilmeisen tarpeetonta. Tätä nuorempaa lastakin voidaan kuulla, mikäli lapsi on niin kehittynyt, että hänen mielipiteensä voidaan ottaa huomioon. (UKIL 1:6.2 §.) Lastensuojelulaissa on lisäksi säädetty, että lapsen mielipide voidaan jättää kuulematta ainoastaan, kun mielipiteen selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai kun se on muulla tavalla ilmeisen tarpeetonta (Lastensuojelulaki 4:20.3 §). Lisäksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädettyssä laissa on säädetty, että kyseisen lain toimenpiteitä toteuttaessa on otettava selvää lapsen mielipiteestä ja toivomuksista. Ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisella tavalla. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, mikäli sen selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsen kuuleminen on muuten ilmeisen tarpeetonta. 12 vuotta täyttäneelle varataan tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:ä noudattaen häntä itseään koskevassa asiassa. (HE 266/2010 vp, 82.)

Laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta on säädetty, että lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon lastensuojelulain lapsen edun arvioinnista olevat lainkohdat (HE 266/2010 vp, 82). Lastensuojelulaissa on säädetty, miten lapsen etua arvioidaan, mihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota arviota tehdessä ja mitä asioita lapselle olisi turvattava. Näitä ovat tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja pysyvät ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä, lapsen iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito sekä hänen toivomuksia vastaava koulutus. Lisäksi lapselle olisi turvattava turvallinen kasvuympäristö sekä fyysinen ja psyykinen koskemattomuus. Vastuu itsenäisyyteen ja kasvamiseen on myös yksi lapsen edun kannalta huomioonotettava seikka. Omissa asioissa vaikuttaminen ja niihin osallistuminen sekä lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioon ottaminen ovat myös lapsen edun arvioimisessa huomioitavia asioita. (Lastensuojelulaki 1:4.2 §.)

Sosiaalityöntekijä suorittaa alaikäiselle ilman huoltajaa tulleelle turvapaikanhakijalle alkukartoituksen ja syventävän haastattelun. Pääasiassa näistä saatujen tietojen pohjalta sosiaalityöntekijä

laatii kirjallisen lausunnon lapsen edusta ennen Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelua. Lausunto on vastaus Maahanmuuttoviraston lausuntopyyntöön. Sosiaalityöntekijän on hyvä tiedottaa lasta jo alkukartoitusta ja syventävää haastattelua tehdessään, että hän tulee laatimaan kyseisen lausunnon. Ennen kuin lausunto lähetetään Maahanmuuttovirastoon, sosiaalityöntekijä kertoo lapselle ja hänen edustajalleen lausunnon sisällöstä sekä sen merkityksestä. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 5, 19.)

Lausunto on tosiasioihin perustuva, ammatillinen näkemys siitä, miten lapsen etu voidaan turvata ja ottaa huomioon yksittäisen turvapaikanhakijan kohdalla. Lausunto koostuu lausunnon perustiedoista, kuvailevasta tekstistä ja johtopäätöksistä. Lausunnon perustiedoista käy ilmi, kenelle ja mihin tarkoitukseen lausunto on laadittu. Lausunnon perustietoihin merkitään lapsen tunnistetiedot, joita ovat lapsen nimi, ikä ja asiakasnumero. Niihin myös kirjataan se, milloin lapsi on jättänyt turvapaikkahakemuksensa Suomessa, missä vastaanotokeskuksessa lapsi on majoittunut ja kuka hänen edustajansa on. Perustiedoissa myös kerrotaan, mihin lausunto perustuu eli miten lausunnossa olevat tiedot on kerätty. Kuvailevassa tekstiosiossa on tarkoitus tuoda esille tiedot lapsen perhetausta sekä ne asiat lapsen tilanteesta, joilla sosiaalityöntekijä katsoo olevan merkitystä lapsen edun arvioinnissa. Johtopäätöksissä sosiaalityöntekijä tuo esille lapsen tilanteesta ja hyvinvoinnista saamiensa tietojen pohjalta näkemyksensä lapsen etuun vaikuttavien tekijöiden merkityksestä ja painoarvosta kyseisen lapsen kohdalla. Tässä myös tarkastellaan sitä, mikä sosiaalityöntekijän mielestä olisi lapsen edun mukaista nyt ja tulevaisuudessa sekä sitä, kuinka kyseiselle lapselle voidaan turvata lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 19, 21-23.)

Alkukartoituksen tavoitteena on saada yleiskuva lapsen taustasta ja hyvinvoinnista. Haastattelu tulee tehdä mahdollisimman pian lapsen tultua ryhmäkotiin tai muuhun alaikäisen majoitukseen tarkoitettuun yksikköön. Alkukartoitus koostuu kahdesta vaiheesta. Ensimmäisessä otetaan selville lapsen tausta- ja perhetiedoista, lapsen elämästä hänen kotimaassaan, perheestä eroamisesta ja matkan kokemuksista sekä lapsen identiteettitarpeista, mielipiteistä ja näkemyksistä. Toisessa vaiheessa keskitytään tarkastelemaan lapsen hyvinvointia. Lapselle esitettyjen kysymysten avulla saadaan käsitys lapsen fyysisestä ja psyykkisestä voinnista. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 5, 9.)

Syventävässä haastattelussa tarkastellaan lapsen taustaa, kokemuksia ja hyvinvointia. Lisäksi siinä on pyrkimyksenä laajentaa alkukartoituksessa lapsen tilanteesta muodostunutta käsitystä. Myös syventävä haastattelu muodostuu kahdesta vaiheesta, jotka käsittelevät samoja teemoja kuin alkukartoituksessakin. Syventävä haastattelu tehdään yleensä lapsen oltua jo jonkin aikaa Suomessa, mutta kuitenkin ennen Maahanmuuttoviraston suorittamaa turvapaikkapuhuttelua. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 11.)

Alkukartoitus ja syventävä haastattelu tehdään tulkin välityksellä lapsen omalla äidinkielellä. Lapsen edustajan on hyvä olla mukana alkukartoituksessa, jotta hän saa tietoa edustettavastaan. Tällöin edustaja myös kuulee, mitä lapsi kertoo sosiaalityöntekijälle kokemuksistaan. Syventävää haastattelua tehdessä edustajan ei ole tarpeen olla paikalla. Mikäli haastattelussa käy ilmi lapsen hyvinvoinnin ja / tai turvapaikkamenettelyn kannalta tärkeitä asioita, on lapselle kerrottava, että näistä asioista olisi hyvä kertoa edustajallekin. (Yksintulleet projekti - Yhteiset Lapsemme ry 2011, 5, 11.)

Edustaja

Ilman huoltajaa Suomeen tullut ulkomaalainen alaikäinen lapsi on vajaavaltainen. Hänelle ei kuitenkaan välittömästi määrätä huoltajaa, sillä lapsen ei vielä turvapaikkamenettely-vaiheessa katsota asuvan pysyvästi Suomessa. Huoltajuusasiasta päätetään vasta, kun Maahanmuuttovirasto on tehnyt ratkaisunsa oleskeluluvasta. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.)

Maahanmuuttovirasto maksaa edustajalle palkkion tehtävien suorittamiseen käytetyn ajan perusteella. Lisäksi edustajalle maksetaan korvaus edustamisen johdosta aiheutuneista kustannuksista. Sisäasiainministeriön asetuksella annetaan tarkempia säännöksiä palkkion maksamisen perusteista, palkkion suuruudesta, korvattavista kuluista sekä korvaamismenettelystä yleensäkin. (HE 266/2010 vp, 82.)

Edustajan määrääminen

Alaikäiselle ilman huoltajaa tulleelle lapselle määrätään viipymättä edustaja (HE 266/2010 vp, 89). Edustajajärjestelmän tarkoituksena on pyrkiä turvaamaan yksintulleen lapsen asema kansainvälisten sopimusten ja kansallisten lakien mukaisesti (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011). Edustajan tehtävään voidaan määrätä sellainen täysivaltainen henkilö, jolla on kyky hoitaa hänelle määrättyä tehtävää moitteettomasti. Lisäksi edustajaksi määrättävän henkilön täytyy olla suostunut kyseiseen tehtävään. Edustajana voisi toimia esimerkiksi kunnan virkamies tai sosiaalityöntekijä. Edustajan määräämisen edellytyksenä on, että edustaja on toimittanut käräjäoikeuden nähtäväksi häntä koskevan otteen rikosrekisteristä. (HE 266/2010 vp, 62-63, 90.)

Hakemuksen edustajan määräämisestä tekee vastaanotto- tai järjestelykeskus, jonka asukkaaksi turvapaikanhakija on merkitty. Ennen kuin hakemus edustajan määräämisestä tehdään, alaikäiselle lapselle, jolle ollaan edustajaa hakemassa, varataan tilaisuus tulla kuulluksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta säädetyn lain 5 §:n 2 momentin mukaisesti. Tässä lainkohdassa säädetään, että lapsen mielipide ja toivomukset selvitetään ja ne otetaan huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos siitä aiheutuisi lapsen terveydelle tai kehitykselle vaaraa tai jos kuuleminen on muutoin ilmeisen tarpeeton suorittaa. (HE 266/2010 vp, 82, 89.)

Edustajan määräämisen suorittaa käräjäoikeus, jonka tuomiopiiriin kyseinen vastaanottokeskus kuuluu. Edustajan määräämisestä tehdystä päätöksestä voidaan valittaa hovioikeuteen. Käräjäoikeuden antamaa päätöstä edustajan määräämisestä kuitenkin noudatettava, vaikka päätös ei olisi vielä saanut lainvoimaa. Käräjäoikeuden on ilmoitettava edustajan määräämisestä holhousviranomaiselle, mikäli alaikäisellä on edustajan hoidettavana omaisuutta, joka ylittää 20 000 euroa alaikäisen velkoja tästä vähentämättä. Tällöin holhousviranomaisen merkitsee edustajan holhousasioiden rekisteriin. (Laki holhoustoimesta 1.4.1999/442, 7:66.1 §; HE 266/2010 vp, 89-90.)

Edustajan tehtävät

Huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa käyttää vastaanotto- tai järjestelykeskuksen johtaja, jonka asukasrekisteriin ilman huoltajaa oleva alaikäinen turvapaikanhakija on rekisteröity. Johtaja päättää asioista siihen asti, kunnes lapselle on määrätty edustaja. Näiden lisäksi edustajan tehtäviin kuuluu hoitaa lapsen varallisuutta. Ennen kuin edustaja tekee päätöksen näissä asioissa, lasta on kuultava kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta

säädetyin lain 5 §:n 2 momentin mukaisesti. (HE 266/2010 vp, 89-90.) Huoltajan vastuu alaikäisestä jakautuu useammalle eri taholle, sillä edustajan tehtäviin ei kuulu huolehtia lapsen välittömästä päivittäisestä hoidosta, kasvatuksesta tai muusta huolenpidosta. Näistä vastaa lapselle nimetty, vastaanottokeskuksessa työskentelevä omaohjaaja tai perhe, jonka luona lapsi on yksityismajoituksessa. (Parsons 2010, 47; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011a, hakupäivä 2.2.2011.)

Edustajan tehtävänä on myös valvoa lapsen etua turvapaikkahakemuksen käsittelyn aikana. Lisäksi edustajan tehtävänä olisi osallistua turvapaikkapuhutteluun, mikäli se on mahdollista. (HE 266/2010 vp, 63.) Maahanmuuttoviraston vakiintuneeseen käytäntöön kuuluu, että lapselle määrätyn edustajan on oltava läsnä turvapaikkapuhuttelussa (Maahanmuuttovirasto 2009, 4). Edustajan olisi myös pidettävä yhteyttä lapsen oikeudelliseen avustajaan sekä vastaanottopalveluiden järjestäjiin. Edustaja myös käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen koulu-, sosiaali- ja terveydenhuoltoasioissa sekä muissa lapsen elämään liittyvissä keskeisissä kysymyksissä. Edustaja myös auttaa tarvittaessa lasta pitämään yhteyttä lapsen Suomessa tai muualla oleviin sukulaisiin. (HE 266/2010 vp, 63.)

Edustaja on salassapitosäännösten estämättä oikeutettu saamaan valtion tai kunnan viranomaiselta, vastaanotto- tai järjestelykeskukselta sekä yksityiseltä palvelujen tuottajalta kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotossa säädetyssä laissa koskevien tehtävien hoitamista varten tarvittavat välttämättömät tiedot (HE 266/2010 vp, 93).

Edustajarekisteri

Edustajarekisteri on automaattisen tietojenkäsittelyn avulla ilman huoltajaa tullee alaikäiselle määrättyjen edustajien henkilörekisteri. Edustajista pidettävään henkilörekisteriin saa kirjata edustajan nimen, henkilötunnuksen sekä osoite- ja muut yhteystiedot. Lisäksi rekisteriin tallennetaan tietoja, jotka liittyvät edustajan tehtävään määräämiseen, vapauttamiseen ja lakkaamiseen. Edustajarekisteri koostuu valtakunnallisesta osarekisteristä ja vastaanotto- ja järjestelykeskusten osarekistereistä. Valtakunnallista osarekisteriä pidetään edustajatoiminnan ohjauksen, suunnittelun ja seurannan vuoksi. Ylläpidosta vastaa Maahanmuuttovirasto. Vastaanotto- ja järjestelykeskusten osarekisterit on tehty edustajatoiminnan käytännön hallinnointia varten. Näiden osarekisterien ylläpidosta vastaavat vastaanotto- tai järjestelykeskus. Rekisteriin sovelletaan henkilötietojen suojaa koskevaa lainsäädäntöä. Edustajarekisteristä voidaan kuitenkin salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tietoja Maahanmuuttovirastolle, poliisille, rajatarkastusviranomaiselle sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle. Luovutettujen tietojen on oltava välttämättömiä turvapaikanhakijoiden tehtävien hoitamisessa. Edustajarekisteriin merkityt tiedot poistetaan, kun niiden käytölle ei ole enää tarvetta, ja viimeistään silloin, kun on kulunut viisi vuotta rekisteröityä koskevasta viimeisestä merkinnästä. (HE 266/2010 vp, 91-92.)

Edustajan tehtävän päättyminen

Myös edustajan vapauttamisesta päättää käräjäoikeus. Toimivaltaisena käräjäoikeutena toimii se käräjäoikeus, jonka tuomiopiiriin asukkaaksi kirjatun lapsen vastaanottokeskus kuuluu. Tästä päätöksestä voidaan valittaa hovioikeuteen, mutta käräjäoikeuden antamaa päätöstä tulee noudattaa, vaikka päätös ei olisikaan lainvoimainen. Vapauttamista koskevan hakemuksen voi tehdä edustaja, se vastaanottokeskus, jonka asukkaaksi lapsi on merkitty, 15 vuotta täyttänyt edustettava tai lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja. Edustaja voidaan vapauttaa tehtävästään myös hänen omasta pyynnöstään. Vapautus voi tapahtua myös edustajan sairauden tai muun syyn johdosta, mikäli hän on estynyt tai kykenemätön hoitamaan tehtäväänsä tai jos siihen on joku

muu erityinen syy. Edustajan tehtävät lakkaavat, kun edustettava saavuttaa täysi-ikäisyyden, hän muuttaa pysyvästi pois Suomesta, tai kun hänelle määrätään Suomessa huoltaja taikka muu lainlinen huoltaja. Käräjäoikeuden on ilmoitettava Maahanmuuttovirastolle ja väestötietojärjestelmään turvapaikanhakijan lapsen edustajan määramisestä tai tehtävästä vapauttamisesta koskevasta päätöksestä. (HE 266/2010 vp, 90.)

Edustajan tehtävän päätyttyä hänen on tehtävä tili siten, kuin holhustoimesta annetussa laissa säädetään. Tilin tekemiseen sovelletaan kyseisen lain 5 luvun säännöksiä. Tämä siksi, jotta edustajan suorittamia lapsen varainhoitoon liittyviä tehtäviä voidaan valvoa. (HE 266/2010 vp, 64, 90.)

2.2 HENKILÖLLISYYDEN, MATKAREITIN JA MAAHANTULON SELVITYS

...

Turvapaikkakuulustelu

...

Turvapaikkakuulustelu jätetään suorittamatta, mikäli lapsi on iältään tai kehitystasoltaan niin nuori, ettei häntä ole mahdollista kuulla (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 10).

2.3 TURVAPAIKKAPUHUTTELU

...

Kaikki turvapaikanhakijat käyvät läpi puhuttelun turvapaikkaperusteiden osalta. Alaikäisen selvittämismvelvollisuuden koskien hänen kansainvälisen suojelun perusteita ei voida kuitenkaan lähtökohtaisesti katsoa olevan yhtä laajan kuin täysi-ikäisen turvapaikanhakijan. Selvittämismvelvollisuus täytyisikin suhteuttaa hakijan ikään. Maahanmuuttovirasto ei suorita turvapaikkapuhuttelua, mikäli turvapaikanhakija on iältään tai kehitystasoltaan niin nuori, ettei häntä voida kuulla. Tällaisissa tapauksissa viranomaiset voivat kuulla asian selvittämiseksi lapsen Suomessa asuvaa sukulaista tai ystävää heidän suostumuksellaan. Tämän on katsottava olevan kyseisen lapsen edun mukaista. Lisäksi lapsen edustajalta on ensin pyydettävä suostumus lapsen ystävän tai sukulaisten kuulemiselle. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 10-11.)

...

Puhuttelussa läsnä olevat henkilöt

...

Ilman huoltajaa tulleella turvapaikanhakijalla voi turvapaikkapuhuttelussa olla läsnä on parhaillaan hakija itse, puhuttelija, hänen **edustajansa**, avustajansa, **sosiaalityöntekijä**, tulkki ja lapsen **perheenjäsen**. Kaikkia puhuttelussa olevia koskee salassapitovelvollisuus, josta tulisi mainita puhuttelun aikana (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 11). Ilman huoltajaa Suomeen tulleisiin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin erikoistunut Maahanmuuttoviraston ylitarkastaja suorittaa turvapaikkapuhuttelun (Pakolaisneuvonta ry 2010, 19). Lapsen edustajan on mahdollista olla läsnä ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikkapuhuttelussa (UlkL 6:97 a.5 §). Maahanmuuttoviraston vakiintuneeseen käytäntöön kuuluu, että lapselle määrätyn edustajan on oltava läsnä turvapaikkapuhuttelussa (Maahanmuuttovirasto 2009, 4). Lapsen edun mukaista on myös kutsua lastensuojelukysymyksiin perehtynyt asiantuntija mukaan puhutteluun, ellei se ole ilmeisen tarpeellonta. Asiantuntijana voi toimia esimerkiksi kunnan tai vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä. (HaVM 4/2004 vp, Valiokunnan kannanotot, Yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §.)

Turvapaikkapuhuttelussa perheenjäsenen läsnäolo on sallittua vain perustellusta syystä (UlkL 6:97 a.1 §). Perusteltuna syynä voidaan pitää sitä, jos hakija on nimenomaisesti pyytänyt perheenjäsenen läsnäoloa tai jos puhuttelun suorittaja katsoo perheenjäsenen mukanaolon olevan hakijan oman edun mukaista. Perheenjäsenen läsnäoloa puhuttelussa voitaisiin pitää perustelluna myös silloin, kun hakijalla ei ole käytettävissä avustajaa. Perustellun syyn olemassaolon arviointi ratkaistaan aina tapauskohtaisesti. Perheenjäsenen ei olisi välttämätöntä olla läsnä koko puhuttelua, vaan hänen mukanaoloaan voitaisiin rajata vain osaan puhuttelua. (HE 86/2008 vp, 55.)

Puhuttelussa mukana olevan tukihenkilön tehtävänä on tukea turvapaikanhakijaa pelkällä läsnäolollaan. Tukihenkilö ei saa esittää kysymyksiä tai kommentoida turvapaikanhakijan sanomisia. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 17.) Tuttu henkilö saattaa joskus edesauttaa sitä, että lapsi tuntee olonsa turvallisiksi ja uskaltaa puhua vaikeistakin asioista (Pakolaisneuvonta ry 2010, 17). Hakijan sukulaisen läsnäoloon ei ole kuitenkaan kannustettu mahdollisen painostuksen ja pelottelun minimoimiseksi (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 11).

...

Turvapaikkapuhuttelun pöytäkirja

...

Maahanmuuttovirastolla on käytössään valmis puhuttelupöytäkirjapohja, joka on nimenomaan alaikäisten puhuttelua varten tehty. Alle 15-vuotiaille on erilainen pohja kuin yli 15-vuotiaille. Valmiin kyselypohjan lisäksi voidaan esittää täydentäviä lisäkysymyksiä, jotta saadaan tarkka kuvaus tapahtumista. (Pakolaisneuvonta ry 2009, 22; Pakolaisneuvonta ry 2010, 19.)

...

Mikäli kyseessä on alle 15-vuotias turvapaikanhakija, myös hänen edustajansa allekirjoittaa pöytäkirjan kaikki sivut. Turvapaikanhakija, edustaja, kuulustelija, tulkki sekä mahdollinen avustaja vielä allekirjoittavat pöytäkirjan viimeisen sivun. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 16.)

...

Ilman huoltajaa tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan Maahanmuuttoviraston puhuttelun jälkeen edustajan tulisi olla yhteydessä oikeudelliseen avustajaan, jos hän ei ollut puhuttelussa paikalla. Avustajalle on toimitettava kopio puhuttelupöytäkirjasta mahdollisimman pian puhuttelun toteuttamisen jälkeen. Avustaja arvioi pöytäkirjan luettuaan, onko lisäselvityksen antaminen Maahanmuuttovirastolle tarpeen. Maahanmuuttovirastolle voi toimittaa lisäselvityksiä siihen asti, kunnes päätös tehdään. Tarpeellisia lisäselvityksiä ovat muun muassa hakijan kotimaasta saamat henkilöllisyyttä todentavat asiakirjat, lääkärinlausunnot tai todisteet lapseen tai hänen huoltajaansa kohdistetusta vainosta. Lisäselvitykset Maahanmuuttovirastolle toimittaa ensisijaisesti hakijan oikeudellinen avustaja, mutta jos sellaista ei ole, edustaja toimittaa ne. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 21-22.)

2.4 ILMAN HUOLTAJAA TULLEEN ALAIKÄISEN TURVAPAikkAMENETTELYN ERITYIS- PROSESSIT

Alaikäiselle ilman huoltajaa tullee turvapaikanhakijalle on taattu erityisjärjestelyjä turvapaikkamenettelyssä (HE 240/2009 vp, 4). Näitä ovat iänmääritys ja lapsen vanhemman tai muun tosiasiallisesta huollosta vastanneen henkilön jäljittäminen.

Vastaanottokeskus on velvollinen antamaan Maahanmuuttovirastolle, poliisille ja rajavartiolaitokselle näiden pyynnöstä, salassapitosäännösten estämättä tietoa ilman huoltajaa olevan alaikäisen turvapaikanhakijan syntymäaika, perheenjäseniä sekä heidän olinpaikkaa koskevia tietoja. Kysytyjen tietojen on oltava välttämättömiä. Viranomaisen on tietoja pyydetessä kiinnitettävä huomiota lapsen etuun. (UlkL 6:105 a.1 §.) Vastaanottokeskus ei kuitenkaan ole velvollinen aloittamaan aktiivista selvitystyötä tietojen hankkimiseksi, vaan sen on annettava pyytävälle viranomaiselle tietoja, jotka heillä on tiedossaan (HaVM 21/2006 vp, valiokunnan kannanotot, perustelut, 1. laki ulkomaalaislain muuttamisesta). Ilman huoltajaa olevalle alaikäiselle kerrotaan, että edellä mainittuja tietoja voidaan antaa suostumuksesta. Ennen tietojen antamista lapsen edustajalle on ilmoitettava tietojen antamisesta. (UlkL 6:105 a §.) Tietoja pyydetään kirjallisesti tiedonsaantipyynnöllä vastaanottokeskuksen johtajalta (Maahanmuuttovirasto 2009, 8).

iänmääritys

Turvapaikanhakijan ikä voi olla epäselvä useiden syiden vuoksi (HE 240/2009 vp, 4). Usein turvapaikanhakijoilla ei ole mukanaan minkäänlaista syntymätodistusta, passia tai muuta vastaavaa asiakirjaa, josta hakijan henkilöllisyys selviäisi. Lapsi voi olla lähtöisin maasta, josta on lähes mahdotonta saada henkilöasiakirjoja. Kaikissa maissa ei rekisteröidä lapsia heidän synnyttyään, minkä vuoksi hakija ei välttämättä itsekään tiedä tarkkaa ikäänsä. Syynä asiakirjojen puuttumiseen voi olla myös viranomaisten kohdistama vaino turvapaikanhakijaan tai hänen perheenjäseniensä. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 15, 17; Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry 2011, 12.) Lisäksi salakuljettaja tai muu maahantulossa avustanut on voinut neuvoa hävittämään matkustusasiakirjat heti maahantulon jälkeen (HE 240/2009 vp, 4).

Henkilön iän selvittämistä voidaan pitää henkilöllisyyden selvittämiseen kuuluvana ”osana”. Lähtökohtaisesti hakijan ikänä pidetään ikää, jonka hän on itse ilmoittanut. Jos kuitenkin on luotettava näyttöä tai muutoin on selvää, että hakijan todellinen ikä ei voisi olla se, minkä hän on itse ilmoittanut, hänen ikänsä pyritään ensisijaisesti selvittämään asiakirjojen, rekistereiden ja hakijan kuulemisen avulla. (HE 240/2009 vp, 4-5, 33.) Turvapaikkaa hakevalle voidaan tehdä oikeuslääketieteellinen tutkimus, mikäli on aihetta epäillä hänen iästään antamien tietojen totuudenperäisyyttä (UlkL 1:6 a.1 §).

Oikeuslääketieteellinen tutkimus

Oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen perustuva iänmääritys mahdollistaa tieteellisen, riippumattoman ja järjestelmällisen tavan selvittää henkilön iän verrattuna silmämääräisesti tehtävään luokaiseen olemukseen perustuvaan iän arvioimiseen. (HE 240/2009 vp, 22.)

Iän selvittäminen oikeuslääketieteellisesti tulee kyseeseen etenkin ilman huoltajaa tulleen, itsensä alaikäiseksi ilmoittaneen turvapaikkahakemusta ratkaistaessa, kun hakijan todellinen ikä on epä-

selvä (HE 240/2009 vp, 33). Tutkimuksesta ei kuitenkaan ole tehty jokaista ilman huoltajaa olevaa turvapaikanhakijaa koskettavaa turvapaikkamenettelyn osaa, vaan tutkimuksia tulisi suorittaa vain, jos on aihetta epäillä, että ilmoitettu ikä ja todellinen ikä poikkeavat merkittävästi toisistaan (HE 240/2009 vp, 25-26). Oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia avuksi käyttäen pyritään osoittamaan selvästi täysi-ikäiset turvapaikanhakijat, jotka pyrkivät hyödyntämään alaikäiselle turvapaikanhakijalle taattuja turvapaikkamenettelyn oikeuksia ja etuja (HE 240/2009 vp, 22-23).

Suomessa oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia voi pyytää poliisi, rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto (UlkL 1:6 b.1 §). Pääsääntöisesti Maahanmuuttovirasto suorittaa turvapaikanhakijalle turvapaikkapuhuttelun, jossa selvitetään hakijan kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen perusteet (UlkL 6:97.2 §). Maahanmuuttovirasto ei siis yleensä selvitä hakijan henkilöllisyyttä, vaan se luottaa poliisiin tai rajatarkastusviranomaisen ulkomaalaisrekisteriin merkitsemiin tietoihin (HE 240/2009 vp, 5). Tarve hakijan iän selvittämisestä oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella tulisi havaita poliisiin tai rajavartiolaitoksen selvittäessä turvapaikanhakijan henkilöllisyyttä (Maahanmuuttovirasto 2010, 7). Jos puhuttelussa kuitenkin herää epäily hakijan ilmoittaman iän todennäköisyydestä tai hakijan ulkoisen olemuksen vuoksi on aihetta epäillä hakijan ilmoittamaa ikää vääräksi, Maahanmuuttovirasto voi myös pyytää oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamista (HE 240/2004 vp, 5).

Oikeuslääketieteellisen tutkimuksen suorittamisen edellytyksenä on, että hakija, jolle tutkimusta oltaisiin tekemässä, on antanut suostumuksensa asiaan. Myös hakijan huoltajan tai edustajan on myös annettava kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisen hyväksymisestä. Ennen suostumuksen pyytämistä hakijalle ja hakijan edustajalle on kerrottava iän selvittämisen merkityksestä, siinä käytettävistä tutkimusmenetelmistä, näiden mahdollisista haitoista terveyteen sekä tutkimuksen seurauksista turvapaikkahakemuksen tutkinnan kannalta. Lisäksi on annettava tietoa siitä, mitä tutkimuksesta kieltäytymisestä seuraa. asiat täytyy kertoa hakijan omalla äidinkielellä tai kielellä, jota hänen voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän. Suostumuksen on oltava kirjallinen, ettei tutkimukseen suostumisesta ole jälkepäin epäselvyyttä. Suostumuksen on myös perustuttava vapaaseen tahtoon ja hakijan tulisi ymmärtää annettavan suostumuksen merkitys. Suostumuksen voi myös perua milloin tahansa. (UlkL 1:6 a.2, 1:6 a.4 §; HE 240/2009 vp, 33-34.)

Tutkimukset suoritetaan Helsingin yliopiston Hjelt-instituutin oikeuslääketieteen osastolla. Osaston pyytäessä tutkimusta varten tehtävät toimenpiteet voi suorittaa myös yksityisen terveydenhuollon toimintayksikön, keskussairaalan tai kunnallisen terveyskeskuksen terveydenhuollon ammattihenkilö. Tällöin tutkimusten tulokset lähetetään suoraan Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitokselle. (UlkL 1:6 b.1-2 §; HE 240/2009 vp, 37.)

Poliisi, rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto pyytää oikeuslääketieteellisen iänmäärittämistutkimuksen tekemistä Hjelt-instituutilta lähettämällä sinne tutkimuspyyntö-lomakkeen. Lomakkeeseen liitetään hakijan ja edustajan suostumukset. Lisäksi tutkimuspyynnöstä tulee selvittää myös tulkin tarve, vaikka tutkimusta pyytänyt viranomainen järjestääkin tarvittaessa tulkipalvelun. Tutkittavalle lähetetään Hjelt-instituutista kirjallinen kutsu iänmäärittämistutkimuksiin osallistumisesta. Hakijan tulee saapua itse näytteenotto paikalle. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 8.) Tutkittavan henkilöllisyyden tarkastaa joko poliisin, rajavartiolaitoksen tai Maahanmuuttoviraston virkamies toimenpiteen yhteydessä. Huoltajalla tai edustajalla on oikeus olla mukana tutkimuksen suorittamisessa. (UlkL 1:6 b.2 §.)

Tutkimuksen kustannukset suoritetaan valtion varoista, sillä tutkimus tehdään viranomaisen pyynnöstä. Mikäli nämä viranomaiset eivät pyydä hakijan iän selvittämistä oikeuslääketieteellisellä tutkimuksella, hakija voi teettää kyseisen tutkimuksen omista varoistaan. Hakija maksaa täl-

suudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan nojalla. Kyseisessä lainkohdassa todetaan, että viranomaisen asiakirja on salassa pidettävä, mikäli se sisältää tietoja henkilön terveydentilasta (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621 6:24.1 § 25 kohta).

Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitoksen on ilman viivytystä toimitettava tutkimusten perusteella annettu lausunto tutkimusta pyytäneelle viranomaiselle (HE 240/2009 vp, 36). Jos poliisi tai rajavartiolaitos on tehnyt pyynnön tutkimuksesta, tulee Hjelt-instituutin antama lausunto lähettää hakijan kuulemisen ja tutkittavan iän määrittämisen jälkeen Maahanmuuttovirastoon. Tutkimustulos otetaan päätöksenteon pohjaksi, jos iänselvittämistutkimuksen tulos on täysin kiistaton. Maahanmuuttovirasto katsoo tuloksen olevan sellainen, jos lausunnossa on todettu, että tutkittava henkilö on esimerkiksi ”vähintään 18-vuotias” tai ”täyttänyt 18 vuotta”. Näissä tapauksissa Maahanmuuttovirasto katsoo hakijan olevan täysi-ikäinen vastoin hänen omaa ilmoitustaan iästään.(Maahanmuuttovirasto2010a,6.)

Pyynnön tehnyt viranomainen antaa lausunnon tiedoksi tutkittavalle sekä varaa hänelle ja hänen edustajalleen tilaisuuden tulla kuulluksi lausunnon johdosta, mikäli se on tarpeen (HE 240/2009 vp, 36). Esimerkiksi jos viranomainen katsoo hakijan olevan täysi-ikäinen oikeuslääketieteellisen iänselvitystutkimuksen perusteella, hänelle varataan mahdollisuus tulla kuulluksi tutkimuksen tuloksesta. Hakijalle annetaan 14 vuorokautta aikaa antaa vastineensa asiaan. Kun tämä aika on umpeutunut, iänmäärittystä vaatinut viranomainen pyytää vastaanottokeskusta käynnistämään edustajan vapauttamisprosessin ilman viivytystä. Edustajan vapauttamisen suorittaa se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä sijaitsevan vastaanottokeskuksen asiakkaaksi turvapaikanhakija on merkitty. (Maahanmuuttovirasto 2010a, 15.) Täysi-ikäiseksi osoittautuneelta turvapaikanhakijalta evätään myös muut alaikäisille hakijoille kuuluvat turvapaikkamenettelyyn ja vastaanottoon sisältyvät oikeudet ja etuudet (HE 240/2009 vp, 35).

Jäljittäminen

Maahanmuuttoviraston on pyrittävä jäljittämään ilman huoltajaa tulleen alaikäisen vanhemmat tai muu hänen tosiasiallisesta huollostaan vastannut henkilö ilman viivytystä, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista (UlkL 6:105 b.1 §). Jäljittämisen tavoitteena on selvittää huoltajien olinpaikka sekä pyrkiä luomaan yhteys Suomessa olevan alaikäisen lapsen ja hänen toisessa maassa oleskelevan vanhemman tai muun tosiasiallisen hoidosta vastanneen välille. Pääsääntöisesti katsotaan olevan lapsen edun mukaista, mikäli hän tietää, missä hänen vanhempansa tai muu huoltajansa on. Lähtökohtaisesti jokaisella lapsella on oikeus ylläpitää suhdetta vanhempiinsa. Jos lapsen molemmat vanhemmat ovat kuolleet tai lapsi on ollut muista syistä johtuen muun huoltajan huollossa ennen Suomeen tulemistä, tulisi tällaisissa tapauksissa vanhemman sijaan pyrkiä jäljittämään henkilö, joka on ollut vastuussa lapsen huollosta. (HE 31/2006 vp, 8, 14-15.)

Jäljittämisen toteuttaminen

Turvapaikkakuulustelussa ja/tai –puhuttelussa läsnäolijoille kerrotaan jäljittämisen tarkoituksesta ja sen suorittamistavasta (Maahanmuuttovirasto 2009, 4). Turvapaikkapuhuttelussa kysytään lapsen ja hänen edustajansa mielipidettä perheenjäsenten jäljittämiseen. Maahanmuuttovirastolla on kuitenkin edustajan ja hakijan mielipiteestä riippumatta oikeus aloittaa perheenjäsenten jäljittämisen, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. (Pakolaisneuvonta ry 2010, 20.)

Turvapaikkapuhuttelussa voidaan haastatella yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan sukulais- ta tai ystävää, mikäli he suostuvat siihen. Myös lapsen edustajan on annettava suostumuksensa kyseisen henkilön kuulemiselle. Ystävän tai sukulaisen kuulemisesta voidaan saada lisätietoja lapsen läheisten olinpaikasta, jonka perusteella pystytään suorittamaan tarkempi jäljittämisharkin- ta. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 11.) Edustaja voi osallistua kuulemiseen, mikäli hän ha- luaa. Edustaja on myös oikeutettu saamaan kopion kuulemispöytäkirjasta. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5.)

Jotta jäljittäminen voitaisiin suorittaa, sitä varten tulisi olla tarvittavia tietoja. Näitä ovat hakijan kotimaasta tai asuinmaasta sekä taustasta riippuen muun muassa hakijan, hänen sisarustensa ja vanhempiensa henkilötiedot, viimeisin osoite, huoltajien työpaikat sekä hakijan ja huoltajan välillä tapahtuneet keskinäiset viimeisimmät yhteydenotot. Lisäksi hakijaa voidaan pyytää kuvailemaan kotimaansa asuinpaikkaa ja ympäristöä. Jos lapsella ei ole vanhempia tai muuta tosiasiallista huoltajaa, voidaan kuulustelussa ja/tai puhuttelussa todeta, ettei jäljittämistä suoriteta. (Maahan- muuttovirasto 2009, 4, 6.)

Jäljittämisen aloittamiselle ei ole määriteltynä mitään tiettyä ajankohtaa, koska on tapauskohtais- ta, milloin jäljittäminen on tarpeellista, tarkoituksenmukaista ja ylipäättänsäkin mahdollista aloittaa. Käytännössä Maahanmuuttovirasto suorittaa jäljittämisharkinnan lapsen edusta ja jäljittämisestä poliisin tai rajavartiolaitoksen suorittaman turvapaikkakuulustelun ja / tai Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelun jälkeen. Joskus saadaan vasta turvapaikkapuhuttelussa sellaista tietoa, joka mahdollistaa jäljitystyön käynnistymisen. Jäljittämisvelvoitteen vuoksi poliisin tai rajavartiolai- toksen tutkinnassa hakijan henkilöllisyyden, asuinolosuhteiden ja perhesuhteiden selvittäminen ovat erityisen tärkeitä jäljittämisen kannalta. Turvapaikkapuhuttelusta voidaan saada myös sellai- sia tietoja, jotka tekevät jäljittämistyön tarpeettomaksi. (HE 31/2006 vp, 15; Maahanmuuttovirasto 2008, 37.)

Ilman huoltajaa olevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden tosiasiallisten huoltajien jäljittämisestä on tehty 23.4.2007 yhteistyösopimus Maahanmuuttoviraston ja riippumaton kansalaisjärjestön International Social Service:n (ISS) välille. Lapsen etu ja sen toteutuminen ovat ISS:n toiminnan tavoitteena. Maahanmuuttovirasto ja ISS ovat sopineet, että ISS:n on ilmoitettava siitä, onko jäljit- tämistä mahdollista suorittaa, viimeistään 60 vuorokauden kuluttua jäljittämispyyntöön vastaanot- tamisesta. Koko jäljittämisprosessin kestoksi on sovittu viisi kuukautta. Yksittäistapauksessa on kuitenkin mahdollista sopia toisin. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 14.) Käsittelyajasta voi- daan joustaa silloin, kun voidaan olettaa, että jäljitettävä on mahdollista saada tavoitettua suhteel- lisen pian sovittuun käsittelyajan päätyttyä. Ulkomaalaislain 6 §:ssä on säädetty, että alaikäistä koskevat asiat tulee käsitellä kiireellisesti, jonka vuoksi jäljittäminenkään ei voi kestää kohtuutto- man pitkään. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5.)

Edustajalle on ilmoitettava kirjallisesti, ryhtyykö Maahanmuuttovirasto jäljittämään hakijan van- hempaa tai muuta lapsen tosiasiallisesta huollosta vastannutta henkilöä. Edustajalle toimitetaan jäljennökset jäljittämispyyntöstä, olennaista tietoa sisältävästä väliraportista, loppuraportista sekä muista mahdollisista olennaisista tiedoista, jotka liittyvät jäljittämiseen. Edustajan tehtävä on ker- toa lapselle jäljittämiseen liittyvistä tiedoista. (Maahanmuuttovirasto 2009, 4-5.)

On olemassa useita tilanteita, joissa Maahanmuuttovirasto ei suorita jäljittämistä. Jäljittäminen on osa alaikäisen ilman huoltajaa tulleen turvapaikanhakijan turvapaikkamenettelyä. Tästä syystä Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, mikäli hakija on täyttänyt 18 vuotta tai jos hänet on todettu iänmäärityksellä täysi-ikäiseksi. Jäljittämistä ei myöskään aloiteta, mikäli hakija täyttää lähiaikoina 18 vuotta. (Maahanmuuttoviraston kaksi ylitarkastajaa 3.5.2011, haastattelu.) Maa

Maahanmuuttovirasto ei suorita jäljittämistä, mikäli jäljittämisen ei katsota olevan lapsen edun mukaisena. Jos hakija on ilmoittanut, ettei hänellä ole ollut vanhempia eikä muuta tosiasiallista huoltajaa, jäljittämistä ei aloiteta. Koska jäljittäminen ei saa vaarantaa hakijan tai hänen läheistensä turvallisuutta, Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, mikäli katsotaan, ettei jäljittäminen onnistu vaarantamatta näiden turvallisuutta. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 13-14.) Mikäli alaikäisen vanhempien tai muun huoltajan olinpaikka on kohtuullisella varmuudella tiedossa, ei Maahanmuuttoviraston edellytetä aloittavan jäljittämistä (HE 31/2006 vp, 15). Jäljittämistä ei suoriteta, mikäli huoltajan asuinalueen yleinen turvallisuustilanne tai siellä vallitsevat olosuhteet estävä jäljittämisen suorittamisen. Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, jos ISS:llä ei ole hakijan asuinmaassa yhteistyötahoa, joka suorittaisi jäljittämisen. (Maahanmuuttoviraston kaksi ylitarkastajaa 3.5.2011, haastattelu.) Jäljittämistä ei myöskään suoriteta, jos hakijalla on yhteys huoltajaansa, eikä ole aihetta olettaa, että jäljittämällä saataisiin sellaista tietoa hakijan olosuhteista hänen kotimaassa, jotka vaikuttaisivat turvapaikkahakemuksen päätökseen. Maahanmuuttovirasto ei aloita jäljittämistä, jos hakijan huoltajien olinpaikasta ei ole saatu riittävästi olennaista tietoa jäljittämisen suorittamiseksi. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 14.) Suomen Punaisen Ristin kautta tehty henkilötiedustelu ei kuitenkaan vaikuta Maahanmuuttoviraston jäljittämiseen jäljittämismvelvollisuuden vuoksi (Maahanmuuttoviraston kaksi ylitarkastajaa 3.5.2011, haastattelu).

Jäljittämisen lopputulos

Aina jäljittäminen ei tuota haluttua lopputulosta; lapsen vanhemman tai muun hänen tosiasiallisesta huollostaan vastanneen henkilön olinpaikasta ei yrityksistä huolimatta saada minkäänlaista tietoa. Jäljittämistyötä voi myös olla mahdotonta tehdä viranomaisista riippumattomien tekijöiden, kuten kohdemaan turvallisuustilanteen vuoksi. Pääperiaatteena kuitenkin on, että jäljitettävää henkilöä pyrittäisiin päättäväisesti jäljittämään lapsen edun toteutumisen vuoksi aina silloin, kun se vain on mahdollista. (HE 31/2006 vp, 15.)

Jäljittämisen suorittamisen jälkeen ISS lähettää Maahanmuuttovirastolle loppuraportin. Raportti sisältää hakijan perheen tilanteen arvioinnin, jos sellainen on mahdollista antaa. Lisäksi loppuraportissa otetaan mahdollisuuksien mukaan kantaa lapsen etuun. Maahanmuuttovirasto voi kuulla lasta jäljittämisen lopputuloksen vuoksi, mikäli asian selvittäminen niin vaatii. Esimerkiksi jos jäljittämisestä on saatu sellaista tietoa, joka on ristiriidassa hakijan kertoman tiedon kanssa. (Maahanmuuttovirasto 2009, 5.) Mikäli Maahanmuuttovirasto toteaa jäljittämisraportin saatuaan, että olisi lapsen edun mukaista palata huoltajansa luokse, voidaan hakijan käännyttämistä harkita (Maahanmuuttoviraston kaksi ylitarkastajaa 3.5.2011, haastattelu).

Maahanmuuttoviraston katsotaan täyttäneen jäljittämismvelvollisuutensa, jos tehtyyn tiedusteluun ei saada kohtuullisessa ajassa vastausta tai vastauksen sisältö viittaisi siihen, ettei jäljitettävää pystytä kohtuullisessa ajassa jäljittämään. Ulkomaalaislain 6 §:n 3 momentissa on säädetty, että alaikäistä koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti, mistä johtuukin, ettei jäljittäminen voi kestää kohtuuttoman pitkään. Maahanmuuttoviraston tulisi varmistaa, että lapsen edustaja tietää mahdollisuudesta yrittää jäljittää lapsen huoltaja on mahdollista yrittää jäljittää myös SPR:n henkilötiedustelun avulla. Kun tämä tieto on annettu edustajalle, katsotaan, että Maahanmuuttovirasto on täyttänyt jäljittämismvelvollisuutensa. (HE 31/2006 vp, 15.)

Punaisen Ristin henkilötiedustelu

Lapsen edun toteuttamiseksi lapselle tulisi antaa mahdollisuus turvautua SPR:n erityisosaamiseen tapauksissa, joissa lapselle ei muulla tavoin pystyttäisi antamaan tietoa vanhemman tai muun tosiasiallisesta huollosta vastanneen henkilön olinpaikasta. Maahanmuuttoviraston tulisi varmistaa lapsen edustajan olevan tietoinen siitä, että lapsen vanhemmat tai muun tosiasiallisesta huollosta vastanneen henkilön voi pyrkiä jäljittämään SPR:n henkilötiedustelun kautta. (HE 31/2006 vp, 9; 15.)

Punainen Risti tarjoaa helpotusta epätietoisuuteen auttamalla erilleen joutuneita perheenjäseniä saavuttamaan yhteyden toisiinsa sekä ylläpitämään heidän keskinäistä yhteydenpitoa (Punainen Risti 2011a, hakupäivä 10.5.2011). SPR:lle tehdään vuosittain vähintään 20 alaikäisen vanhemman jäljittämispyyntöä. Joka vuosi pystytään jäljittämään muutamia vanhempia. Osaan pyynnöistä ei saada ikinä vastausta, joidenkin selvittämiseen menee paljon aikaa. Joskus lapsen vanhempia ei onnistuta löytämään, mutta sen sijaan muita omaisia on saatu jäljitettyä. (HE 31/2006 vp, 5.)

Alaikäinen turvapaikanhakija ottaa yhteyttä SPR:än omaisten jäljittämisen vuoksi vastaanottokeskuksen henkilökunnan kannustamana ja ohjaamana. Jäljittämispyyntö vanhempien etsimiseksi voi tehdä lapsi itse, hänen edustajansa tai sosiaalityöntekijä. (HE 31/2006 vp, 5.) Tiedustelija täyttää Punaisen Ristin henkilötiedustelulomakkeen, jossa kysytään tietoja tiedustelijasta, etsittävästä henkilöstä ja hänen mukana olevista perheenjäsenistä. Lisäksi kysytään tiedustelun tietoja, joita ovat muun muassa milloin tiedustelija on ollut yhteydessä etsittävään henkilöön, mitkä syyt ovat johtaneet yhteyden katkeamiseen ja miten tiedustelija on yrittänyt ottaa yhteyttä etsittävään. (Punainen Risti 2011b, 1-3.) Tämän jälkeen SPR lähettää täytetyn lomakkeen sen maan Punaiseen Ristiin tai Punaiseen Puolikuuhun, josta kadonnutta on tarkoitus alkaa etsimään (Punainen Risti 2011c, 1).

Henkilötiedustelupalvelu on luottamuksellista, eikä etsittävän tietoja anneta ulkopuolisille tahoille. Etsittävä henkilö voidaan kuitenkin yrittää löytää esimerkiksi virallisista rekistereistä. Etsittävän löydyttyä hän saa itse päättää, saako Punainen Risti ilmoittaa hänen osoitteensa hänen läheisilleen. Mikäli etsintä ei tuota tulosta, etsittävän henkilötiedot jäävät kuitenkin Punaisen Ristin tietokantaan. Jos myöhemmin ilmaantuu uutta tietoa, käynnistetään henkilön etsintä uudelleen. (Punainen Risti 2011c, 1.)

Punainen Risti auttaa perheenjäseniä myös yhteydenpidossa silloin, kun tavallinen posti tai teli-tietoliikenne ei ole käytössä sodan tai onnettomuuden takia. Viesti kirjoitetaan valmiille lomakkeelle, ja se saa sisältää kuulumisia valokuvien kera. Politikointi on kiellettyä, eikä viestiin voi myöskään liittää esimerkiksi rahaa tai lääkkeitä. Punainen Risti välittää viestit eteenpäin oman verkostonsa kautta. Viestit jaetaan suoraan vastaanottajille tai vaihtoehtoisesti viestien saajista julkaistaan nimilistoja pakolaisleireillä, sanomalehdissä tai radiossa. Mikäli viestin vastaanottajaa ei saada tavoitettua, Punainen Risti palauttaa viestin takaisin lähettäjälle. Lomakkeeseen merkitään, miksi vastaanottajaa ei kyetty tavoittamaan. (Punainen Risti 2011c, 1-2.)

3 TURVAPAIKKAPÄÄTÖS

...

Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti arviointi lapsen edusta tulee kirjata kaikkeen päätösvalmisteluun ja päätöksiin, jotka koskevat lasta. Tämä koskee niin lainsäädäntövalmistelua kuin yksittäistä lasta koskevaa päätöksentekoaakin. (Parsons 2010, 83.) Tästä johtuen viranomaisten täytyisi turvapaikkaa koskevia päätöksiä tehdessään erikseen perustella, miten lapsen edun katsotaan kyseisessä tapauksessa toteutuvan. Usein päätöksissä voidaan mainita, että päätös on tehty lapsen edun mukaisesti, mutta harvemmin kuitenkaan on perusteltu, miten tähän tulkintaan on päädytty. (Pakolaisneuvonta ry 2011c, hakupäivä 25.2.2011.) Lasta koskevassa ulkomaalaislain mukaisessa päätöksenteossa tulisi olla lastensuojelukysymyksiin perehtyneen asiantuntijan näkemys lapsen edusta (HaVM 4/2004 vp, valiokunnan kannanotot, yksityiskohtaiset perustelut, 1. Ulkomaalaislaki, 6 §). Sosiaalityöntekijät ovatkin usein hyvin keskeisessä asemassa, kun viranomaisratkaisuihin otetaan selvää lapsen mielipiteestä ja edusta (HE 28/2003 vp, 119).

...

4 MUUTOKSENHAKU

...

5 VASTAANOTTOKESKUS JA SEN PALVELUT

...

Majoitus

...

Alaikäisen majoittamisesta ja hänen siirrostaan toiseen vastaanottokeskukseen vastaa vastaanottokeskus. Mikäli vastaanottokeskus päättää siirtää ilman huoltajaa olevan turvapaikanhakijan toiseen vastaanottokeskukseen, on siirrettävää ja hänen edustajaansa kuultava ennen siirtopäätöksen tekemistä. (HE 266/2010 vp, 84.)

...

Vastaanottokeskusten yhteyteen perustettuja alaikäisten yksiköitä nimitetään **ryhmäkodeiksi**, kun taas oleskeluluvan saaneiden, kuntaan sijoitettujen yksiköitä kutsutaan **perheryhmäkodeiksi**. Osa toimii yhdistettyinä ryhmä- ja perheryhmäkoteina, joihin majoitetun alaikäisen ei tarvitse siirtyä mihinkään oleskeluluvan saamisen jälkeen, sillä hän jatkaa asumista samassa paikassa. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2009, 20.) Ryhmä- ja perheryhmäkotien lisäksi alaikäiset voivat majoittua myös **tukiasuntoihin, muuhun lapselle tarkoitettuun majoituspaikkaan tai yksityismajoitukseen** (HE 266/2010 vp, 85; Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Maanu 2011b, hakupäivä 2.2.2011).

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden majoitus on järjestetty vastaanottokeskusten yhteydessä oleviin ryhmäkoteihin, jonne alaikäiset sijoitetaan ensin. Ryhmäkodissa lapset saavat heille oikeutetut peruspalvelut, kuten esimerkiksi välttämättömät sosiaali- ja terveystyöpalvelut. (Parsons 2010, 36; Pakolaisneuvonta ry 2011d, hakupäivä 25.2.2011.) Ryhmäkotien toimintaan sovelletaan lastensuojelulain 59 §:n säädöksiä niiltä osin, kuin ne käsittelevät yhdessä asuinyksikössä enintään hoidettavien lasten ja nuorien määrää, samaan rakennukseen sijoitettavien lasten

enimmäismäärää sekä hoito- ja kasvatustehtävissä toimivien henkilöiden vähimmäismäärää. Alaikäisen majoittumispaikan henkilöstön pätevyysvaatimuksista on säädetty lastensuojelulain 60 §:ssä. (HE 266/2010 vp, 85).

Tukiasuntolaan voidaan majoittaa 16 vuotta täyttänyt ilman huoltajaa oleva turvapaikanhakija, mikäli se on hänen kehityksen ja hyvinvoinnin vuoksi perusteltua. Samassa rakennuksessa saa olla enintään 40 lasta, ja jokaista kymmentä lasta kohti pitää olla vähintään kolme työntekijää. Kiireellisissä tapauksissa edellä mainituista määristä voidaan väliaikaisesti poiketa, mikäli se on välttämätöntä lapsen vastaanottopalveluiden järjestämiseksi. Vailla huoltajaa oleva lapsi voidaan majoittaa lisäksi muuhun lapselle tarkoitettuun majoituspaikkaan. Tilojen on oltava nimenomaan lapsen majoitukseen tarkoitettut. Esimerkkinä tällaisesta muusta majoitusmuodosta on lasten majoittaminen kansanopistoihin. (HE 266/2010 vp, 52, 85.)

Vailla huoltajaa olevalle lapselle tarkoitetuissa ryhmäkodeissa ja tukiasuntoloissa voidaan vastaanottona järjestää täysi ylläpito. Tällä tarkoitetaan sitä, että ryhmäkoti tai tukiasuntola järjestää turvapaikanhakijalle ne menot, jotka tavallisesti hankittaisiin hänelle myönnetyllä vastaanottorahalla. (HE 266/2010 vp, 47.)

Sosiaali- ja terveyspalvelut

...

Alaikäinen turvapaikanhakija saa samat terveydenhuoltopalvelut, kuin henkilö, jolla on kotikuntalaisissa tarkoitettu kotikunta Suomessa (HE 266/2010 vp, 87). Sosiaalipalveluiden tarkoituksena on edistää ja pitää yllä lapsen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä erilaisten sosiaalipalveluiden ja -työn keinojen avulla. Tavoitteena on luottamuksellinen asiakassuhde, jossa on otettu huomioon kulttuuriset erot. Lapsen etu –periaate ohjaa keskeisesti kaikkea toimintaa. Tärkeitä ovat etenkin ennaltaehkäisevä työ sekä varhainen puuttuminen ongelmatilanteissa. Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä vastaa sosiaalipalveluista. (Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu 2011b, hakupäivä 2.2.2011.)

Vastaanotto- ja käyttöraha

...

Vailla huoltajaa olevalle alaikäiselle tarkoitetuissa ryhmäkodeissa ja tukiasuntoloissa voidaan kuitenkin järjestää täysi ylläpito. Jos sellainen järjestetään, alaikäiselle myönnetään käyttöraha vastaanottorahan sijasta. Käyttörahan määrä alle 16-vuotiaalla on 25 euroa ja 16 vuotta täyttäneelle 45 euroa kuukaudessa. Käyttörahaa voidaan pienentää, mikäli se on perusteltua ottaen huomioon lapsen iän ja kehitystason. Vastaanotto- ja käyttörahojen määrä tarkistetaan, niin kuin kansaneläkeindeksistä annetussa laissa säädetään. Vastaanotto- ja käyttörahan myöntää vastaanottokeskus, jonka kirjoille turvapaikanhakija on rekisteröity. (HE 266/2010 vp, 85-86.)

...

Työ- ja opintotoiminta

...

Euroopan Unionin neuvoston direktiivissä turvapaikanhakijoiden vastaanottona jäsenvaltiossa koskevista vähimmäisvaatimuksista on säädetty, että jäsenvaltioiden on annettava alaikäisille turvapaikanhakijoille mahdollisuus käydä koulua vastaavalla tavalla kuin vastaanottavan jäsenvaltion kansalaisillekin. Tämä on voimassa niin kauan kunnes heitä koskevaa toimenpidettä maasta poistamiseksi ei tosiasiallisesti panna täytäntöön. (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi turvapaikanhakijoiden vastaanottona jäsenvaltiossa koskevista vähimmäisvaatimuksista, 27.1.2003, 2003/9/EY, EUVL L 31, 6.2.2003, 10 art. 1 kohta.) Suomessa oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta. Se päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on saatu suoritettua tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on mennyt 10 vuotta. (Perusopetuslaki 21.8.1998/628 7:25.1 §.) Koska oppivelvollisuus päättyy oppivelvollisen täytettyä 17 vuotta, kunta ei ole lain nojalla velvollinen järjestämään perusopetusta yli 17-vuotiaalle. Käytännössä vastaanottokeskuksen tehtäväksi kuuluu avustaa lasta esikouluun ja kouluun osallistumiseen. (Parsons 2010, 44-45.) Koulutuksen voi myös järjestää vastaanottokeskuksissa. Koulunkäynnin aloittamista on mahdollista lykätä enintään kolmella kuukaudella siitä päivästä, jolloin turvapaikkahakemus on tehty. Tätä määräaikaa voidaan pidentää yhteen vuoteen, mikäli turvapaikanhakijalle tarjotaan erityisopetusta, jotta varsinainen koulunkäynti olisi helpompi aloittaa. (Euroopan Unionin neuvoston direktiivi turvapaikanhakijoiden vastaanottona jäsenvaltiossa koskevista vähimmäisvaatimuksista, 27.1.2003, 2003/9/EY, EUVL L 31, 6.2.2003, 10 art. 1-2 kohdat.)

6 IHMISKAUPAN UHRIT

...

LÄHTEET

Euroopan muuttoliikeverkosto. 2009. Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. Hakupäivä 25.2.2011, http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf.

Euroopan Unionin neuvoston direktiivi kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelyä pakolaisiksi tai muuta kansainvälistä suojelua tarvitseviksi henkilöiksi koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä myönnetyn suojelun sisällöstä, 29.4.2004, 2004/83/EY, EUVL L 304, 30.9.2004, 12-23.

Euroopan Unionin neuvoston direktiivi pakolaisaseman myöntämistä tai poistamista koskevissa menettelyissä jäsenvaltioissa sovellettavista vähimmäisvaatimuksista, 1.12.2005, 2005/85/EY, EUVL L 326, 13.12.2005, 13-34.

Euroopan Unionin neuvoston direktiivi turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vähimmäisvaatimuksista, 27.1.2003, 2003/9/EY, EUVL L 31, 6.2.2003, 18-25.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallintovaliokunnan mietintö 4/2004 vp hallituksen esityksestä ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi; hallituksen esityksestä ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (28/2003 vp) täydentämisestä. HaVM 4/2004 vp - HE 28/2003 vp, HE 151/2003 vp.

Hallintovaliokunnan mietintö 31/2006 vp hallituksen esitys laeiksi ulkomaalaislain ja ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 8 §:n muuttamisesta. HaVM 21/2006 vp – HE 31/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. HE 266/2010 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja ulkomaalaisrekisteristä annetun lain 8 §:n muuttamisesta. HE 31/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta. HE 86/2008 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta. HE 240/2009 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 28/2003 vp.

Laki holhustoimesta 1.4.1999/442.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Maahanmuuttovirasto 2008. Turvapaikkaohje 13.11.2008. Dnro 109/032/2008. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttovirasto 2009. Ohje alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakijan vanhemman tai tosiasiassien huoltajan jäljittämisestä sekä tiedonsaantioikeudesta 9.10.2009. Dnro 177/032/2009. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttovirasto 2010a. Turvapaikanhakijan iän määrittäminen ja muut henkilötiedot 23.12.2010. Dnro 109/0034/2010. Sisäinen lähde.

Maahanmuuttoviraston kaksi ylitarkastajaa, Maahanmuuttovirasto. 2011. Haastattelu 3.5.2011.

Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu. 2011a. Lapsen huollon järjestäminen. Sisäinen lähde. Hakupäivä 2.2.2011 <https://manu.migri.fi>.

Maahanmuuttoviraston sähköinen toimintakäsikirja Manu. 2011b. Vastaanottopalvelut. Sisäinen lähde. Hakupäivä 2.2.2011 <https://manu.migri.fi>.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2011. Lapsen oikeuksien yleissopimus. Hakupäivä 1.4.2011, http://www.mll.fi/mll/lasten_oikeudet/.

Pakolaisneuvonta ry. 2009. Tulkkaus turvapaikkamenettelyssä opas tulkeille. Hakupäivä 25.2.2011, <http://www.migri.fi/download.asp?id=Tulkkaus+turvapaikkamenettelyss%C3%A4+%2D+opas+tulkeille;1844;{89BFC961-D5D1-4C7C-82D1-0103FCDE7696}>.

Pakolaisneuvonta ry. 2010. Edustajana turvapaikkamenettelyssä opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. Hakupäivä 25.2.2011, <http://www.migri.fi/download.asp?id=edustajan+opas;1878;{38FADDA7-E932-4FDB-90E2-F6D63C5FA058}>.

Pakolaisneuvonta ry. 2011c. Yksintulleet lapset turvapaikkamenettelyssä: haasteet. Hakupäivä 25.2.2011, http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=136&lang=suo.

Pakolaisneuvonta ry. 2011d. Turvapaikanhakijalasten vastaanotto ja edustaja. Hakupäivä 25.2.2011, http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=135&lang=suo.

Parsons, A. 2010. Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Hakupäivä 25.2.2011, [http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20lapsen%20etu%20-%20raportti_paino_verkkoversio/\\$file/VV%20lapsen%20etu%20-%20raportti_paino_verkkoversio.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/VV%20lapsen%20etu%20-%20raportti_paino_verkkoversio/$file/VV%20lapsen%20etu%20-%20raportti_paino_verkkoversio.pdf).

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Punainen Risti. 2011a. Helipotusta epätietoisuuteen – henkilötiedustelu ja viestit. Hakupäivä 10.5.2011, http://www.redcross.fi/apuajatukea/henkiloetsinta/fi_FI/.

Punainen Risti. 2011b. Henkilötietolomakkeen täyttöohje. Hakupäivä 10.5.2011, http://www.redcross.fi/apuajatukea/henkiloetsinta/fi_FI/index/_files/79376875102471528/default/henkilotiedusteluohje.pdf.

Punainen Risti. 2011c. Helputusta epätietoisuuteen. Hakupäivä 10.5.2011,
http://www.redcross.fi/apuajatuske/henkiloetsinta/fi_FI/index/_files/79382920145536885/default/site_su.pdf.

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. 2011. Lapsen etu ensin yksintulleet alaikäiset turvapainhakijat Suomessa. Hakupäivä 18.4.2011,
http://www.yhteisetlapsemme.fi/documents/lapsen_etu_ensin_web.pdf.

Yksintulleet projekti – Yhteiset Lapsemme ry. 2011. Psykososiaalinen haastattelumalli - ohjeistus. Sisäinen lähde. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry.